

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA
SURIYE-FİLİSTİN CEPHESİ STRATEJİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Muhammet ERAT

Hazırlayan
Hakan UYAR

Çanakkale-2006

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Hakan UYAR'a ait "Birinci Dünya Savaşı'nda Suriye-Filistin Cephesi Stratejileri"
adlı çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı'nda
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(imza)

Başkan Prof. Dr. Ferrin Bunal

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(imza)

Üye Prof. Dr. A. Osman Uysal

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(imza)

Üye Yrd. Doç. Dr. Muhammet Erat

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(imza)

Üye Yrd. Doç. Dr. Mithat Akbay

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(imza)

Üye Yrd. Doç. Dr. Ali Şenmez

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ŞAHİN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu çalışma insanlık tarihinin ilk büyük savaşı ve savaşın girdabında yer alan milletlerin kaderinin yeni bir hikayesidir. Büyük güçlerin çekişmeleri, politik rahatsızlıklar, yeni hammadde kaynakları ele geçirme mücadelesi, yeni pazar arayışları, emperyalist paylaşım problemleri ve savaştan önceki silahlanma yarışı, yapılan çalışmanın ana konusudur. Dünya üzerindeki askeri oluşumlar ve Osmanlı İmparatorluğunun karşılaştığı politik gerilimler ve bölünmüş bir dünyada yer edinme çabaları araştırılmıştır. Gerçeklerin doğrultusunda Osmanlı İmparatorluğu savaşa neden katıldı ve katılmasının engellenmesi sağlanabilir miydi? Soruları incelenmiştir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğunun savaş öncesi modernizasyon çabaları da incelenmiştir.

Savaşın Ortadoğu cephesi ve İngiliz Kraliyetiyle Osmanlı İmparatorluğunun arasındaki çekişme de sunulan bu tezin kapsamındadır. Petrolün bulunmasından sonra Ortadoğu'ya önem veren İngiltere ve emperyalist güçlerin onu ele geçirmek için Suriye ve Irak cephesinde yaptıkları savaşlar ayrıntılarıyla incelendi. İki tarafın da galibiyet ve mağlubiyetleri gerçekler doğrultusunda tarihi gelişim sürecinde incelendi. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun müttefiki olan Almanların Ortadoğu üzerindeki planları ve bu konudaki girişimleri değerlendirilmiştir.

Sanayileşmiş devletler arasında dünyaya hakim olma mücadelesi olarak gördüğümüz I. Dünya Savaşı yakın çağ tarihimizin en etkili ve sonuçlarıyla II. Dünya Savaşı'nın başlamasını hazırlayan bir savaş olma özelliğiyle de önemlidir. Biz I. Dünya Savaşı'nda geliştirilen askeri stratejileri de göz önüne alarak bir değerlendirme yaptık.

XX. yüzyıl iki dünya savaşı gördü. İkinci savaşın yıkımı daha büyüktü ama tarihin akışına ve geleceğin oluşumuna (şekillenmesine) etkisiyle, birinci savaş daima önemini korudu ve bu etki hâlâ devam etmektedir.

ABSTRACT

This study is the new story of the first Great War of the human history and the fates of the nations that took place in the vortex of the war. The altercation of the great forces, the political discomforts, the struggle to gain new raw material sources, the seeking of new marketing places the imperialist shore out problems and the race of armament before the war are the subject matters of the study made. The military formations on all over the world and the political tensions (chaos) that the Ottoman Empire faced and the efforts to take a place in a divided (grouping) world is investigated (examined). The questions that why the Ottoman Empire joined to the war and whether could it provided to prevent it from joining it is examined through the realites. Besides the modernization efforts of the Ottoman Empire before the war is too examined.

The Middle-East front of the great war and the dispute between the United Kingdom and the Ottoman Empire is in the content of the (study) (thesis) that is presented. The English and the Imperialist forces that gave importance to the Middle-East after the oil is found and the wars made for it in the Syria and Iraq fronts are examined with details. The victories and the defeats of the two sides are examined through the realities and the historical progresses. In addition the aims of the Germans, the ally of the Ottoman Empire, and their plans about the Middle-East and their enterpris on this subject are utilized.

The first world of the human history that was named the Great War with the demolition (ruin) that it made by spreading out to big masses of people, has kept its characteristics of being the most important war with its influence to the future. In this thesis, by taking the effects and importance of the great war and the military strategies used. I tried to explain why it is called the Great War.

By taking the scientific studies as a base and making a new synthesis it is aimed to give the study on originality.

The 20th century has seen two world war: The demolition of the second was bigger but with its influence to the flow of the history and formalization of the future, first world war always kept its importance and this influence exists still now.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR CETVELİ.....	IV
ÖN SÖZ	V
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE DÜNYA VE OSMANLI İMPARATORLUĞU

1.1. Avrupa'daki Askeri ve Ekonomik Yapılanma, Dünya Savaşı Öncesindeki Güç -Dengeleri.....	13
1.2.I. Dünya Savaşı Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri ve Ekonomik Yapılanması.....	28

II. BÖLÜM

SURİYE VE FİLİSTİN CEPHESİ

2.1. Doğal Yapısı ve Stratejik Durumu.....	45
2.2.Suriye ve Filistin Cephesi'nin Coğrafi Yapısının Lojistik Harekâta Etkisi.....	47
2.3. Filistin Cephesi, Kanal Harekâtı (2/3) Şubat-1915.....	48
2.4. Sina Cephesi'ne İntikal.....	51
2.5. Birinci Gazze Savaşı.....	55
2.6. İkinci Gazze Savaşı.....	56
2.7. Suriye Cephesi'nde Yıldırım Ordular Grubu.....	57
2.8. Gazze-Birüssebi Savaşları.....	59
2.9. Savaş Yıllarında Ortadoğu'daki Gelişmeler.....	61
2.10. Kudüs'ün Düşmesi.....	67
2.11. Geri Çekilme.....	72
2.12. Savaşın Sonunda Filistin-Suriye Cephesi.....	82
SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA.....	92
EKLER.....	102

KISALTMALAR CETVELİ

a.g.e.,	: Adı Geçen Eser
a.g.m.,	:Adı Geçen Makale
a.g.t.,	: Adı Geçen Tebliğ
S.	: Sayı
C.	: Cilt
s.	: Sayfa
Derl.	: Derleyen
Ed.	:Editör
Çev.	:Çeviren
Böl.	: Bölüm
No	: Numero/Numara
D.	: Dergi (si)
Gzt.	:Gazete (si)
MMZC.	: Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi

ÖN SÖZ

Ortadoğu günümüzde Mısır'dan Afganistan'a, İran'dan Umman denizine kadar birbirine rakip dinlerin, ideolojilerin, milliyetçilik akımlarının ve hanedanların çarpıştığı bir savaş alanı olmuştur. Yakın zamandaki Rus-Afgan, İran-Irak ve Lübnan savaşları, Kürt isyanları ve sonu gelmeyen Arap-İsrail anlaşmazlıkları da dahil olmak üzere tüm bu çekişmeler, bir anlamda, Ortadoğu'nun Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İtilaf devletleri tarafından bölgeye dayatılan düzenlemelerin, birleşmelerin ve bölünmelerin oluşturduğu bu politik mirasla birlikte yaşamayı sürdüreceği olayların kapsamıdır.

Uygarıkların beşiği olan Ortadoğu, verimli toprakları, jeopolitik konumu ve zenginlikleri ile her zaman bir cazibe merkezi olmuştur. Arkeolojik bulgulara göre bölgede M.Ö. 8000 yıllarına uzanan yerleşik ve tarımla uğraşan bir kültür tespit edilmiştir. Bu kültürün izleri bugünkü Ürdün sınırları içerisinde Eriha'da ortaya çıkarılmıştır. Yeryüzündeki kültürlerin yerleşik biçimleri alması ve üretken toplum haline gelmeleri toplayıcılık ve avcılıktan sonra yerleşik kültür tarihleri Ortadoğu ile karşılaştırıldığında çok yeni sayılırlar. Görüldüğü üzere bölge tarih öncesi ve ilk çağlarda dahi çok önemli bir yer teşkil etmiştir.

Mezopotamya'nın zengin alüvyonlu ovaları, Suriye, Lübnan kıyılarının kereste kaynakları, Nil nehrinin göz kamaştıran bereketi yine Ortadoğu coğrafyasının birer parçalarıdır.

Persler, Helenler, Romalılar, Osmanlılar tarihte bu bölgeyi ellerinde tutmuş büyük imparatorluklardır. Ortadoğu ayrıca ilahi dinlerce kutsal yer kabul edilen Kudüs'ü içinde bulundurmasından dolayı da ayrı bir önem taşır. Zenginliklerin yanında din adına da bölge üzerine büyük savaşlar cereyan etmiştir. Ortaçağın hiç kuşkusuz en kanlı çarpışmaları sayılan Haçlı Seferlerinin nihai hedefi yine Ortadoğu ve özellikle Kudüs'tür.

Ortadoğu'nun binlerce yıldır sürmüş olan tarımsal ekonomi, kültürel gelişim, medeniyet ve dinlerin çatışması yüzünden, istila dolu olan kaderi XIX. yüzyılın sonlarına doğru değişik bir anlam kazanmıştır. XX. yüzyılın tüm tarihini belirleyecek olan petrolün zengin rezervleriyle Ortadoğu coğrafyasında tespit

edilmesi, büyüklü küçüklü tüm emperyalist güçlerin dikkatini bir kez daha, hem de eskisinden çok daha güçlü bir şekilde bölgeye çekmiştir. Bu ilginin tabii sonucu olarak da paylaşım mücadelesi yani savaş, bölgenin hâkimiyeti için yine en geçerli silah olmuştur.

XX. yüzyılın başında başlayan petrole hakim olma yarışı bir çok devletin kaderini derinden etkilemiştir. Büyük güçler dahi petrol üzerine yapılan büyük oyun'da birbirine düşmüşler ve zarar görmüşlerdir. Fakat hiç şüphe yok ki en büyük zararı, Ortadoğu coğrafyasında bulunan devletlere ve milletlere olmuştur.

Ortadoğu üzerinde oynanan Büyük Oyun'un senaryosu o kadar büyük olmuştur ki, oyuncular XX. yüzyılın içine sığmamıştır. XXI. yüzyılın ilk yarısı hala bu senaryoda sırasının gelmesini bekleyen oyuncularla dolu olacaktır. Yine bu senaryonun içerisinde zamanın şartlarına göre ekonomik ve ticari boyut kazansa da paylaşım mücadelesinin tabii sonucu olan savaş hep varolacaktır.

Çalışmamız esnasında yardımlarını esirgemeyen sayın Prof. Dr. Zerrin GÜNAL'a, Yrd. Doç. Dr. Mithat ATABAY'a kendi arşivini bana açarak çalışmalarım da yardımcı olan ve Ali Galip YOLUÇ'un Hatıratını temin eden Sayın Bünyamin Nami TONKA'ya ve her güçlüğü aşmamızda rehber olan hocam Yrd. Doç. Dr. Muhammet ERAT'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

GİRİŞ

20. YÜZYIL BAŞLARINDA PAYLAŞIM MÜCADELESİ

Osmanlı İmparatorluğu XVI. yüzyılda girmiş bulunduğu Ortadoğu'dan XX. yüzyılın başında çıkmak zorunda kaldı. Bu dönemde dünyada gerçekleşen yeniliklere ayak uyduramadı. Bilimsel gelişmeleri takip edemedi. Okuma yazmada geride kaldı. Ekonomide sanayi devrimini yakalayamadı. XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başı yeryüzünde sanayileşmiş ülkelerin yer altı zenginliklerini paylaşma ve talan etme yarışına sahne oldu. Almanya kara gücü açısından en büyük orduyu kurdu. İngiltere, en büyük deniz gücünü oluşturdu. XIX. yüzyıl İngiltere'nin kesin hakimiyetinde geçti. İşte bu dönemde Almanya'nın dünya paylaşımından pay istemesi savaşı tekrar gündeme getirdi.

Yeryüzünde insanlık, ortaya çıkışından itibaren avcılık ve toplayıcılıktan, yüksek uygarlıklar ortaya koyana kadar geçen süre içerisinde bir çok kez kan akıttı, savaştı. Kazananlar olduğu gibi kaybedenler de oldu. Tarihin “tozlu rafları” yani mezarlıkları niceleriyle doldu. Taş baltalardan tunç ve demire geçildi. Atla çekilen savaş arabalarından süvarilere, oradan piyadelere, saldırılar güçlendikçe savunmalar da güçlendirildi. Gelişmeler hep bir birine paralellik gösterdi. Çünkü sonucu varolma mücadelesiydi. Savaşların törensel ve imhasal sonuçları kanlıydı. “Ancak hiç biri Avrupa'yla Önasya'yı kasıp kavuracak ve temelleri XVIII.yüzyıl'da atılan ilk politika uzantılı savaşa kadar vahşete dönüşmemiştir.”¹ Birinci Dünya Savaşı bu yönden tarihin gördüğü en büyük imha savaşlarının ilki özelliğini de taşımaktadır.

XVIII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın ilk yarısında dünya ekonomisi demek esas olarak İngiltere egemenliğindeki dünya ticareti demektir. “Çünkü 1805'te Fransız bileşik filosunu Trafalgar'da mağlup eden İngilizler XIX. yüzyıl boyunca

¹ John Keegan *Savaş Sanatı Tarihi*, (Çev. Fusun Doruker), Sabah Yayınları, İstanbul 1995, s. 440.

² Robert K. Massie. *Dretnot: İngiltere, Almanya ve Yaklaşan Savaşın Ayak Sesleri*, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Yayınları, İstanbul 1995, s. VII.

hiçbir ülke filosunu tehlike bile olarak görmeden dünya denizlerinde hakim olmuştur.”²

İngiltere XX. yüzyıl başında varlığını sürdüren denizaşırı imparatorlukların en büyüğüydü. Sınai üretkenliğinin yüksekliği İngiliz mallarının sadece Britanya İmparatorluğu’nda değil, diğer Avrupa ülkelerinde ve onlara bağlı sömürgelerde de rahatça pazar bulmasını sağlıyordu. Alman, Fransız ve Belçika ürünleri dünya pazarlarında İngiliz tekstil ve makine sanayiinin ürünleri ile rekabet edemiyordu. Bu yüzden İngiltere yüzyıl boyunca liberalizmden ve serbest ticaretten yana olmuştur. Kendi imparatorluğunun sınırları içerisinde karşısında rakip yoktu. Bu yüzden gümrük duvarları çekmeye ihtiyaç duymuyordu. Öte yandan başka devletlerin gümrük koruması uygulaması onu zor durumda bırakabilirdi. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren gelişen Fransız, Alman ve Belçika sanayii kendi iç pazarlarını doyuracak düzeye gelince, İngiliz ihracatına karşı gümrük duvarlarıyla koruma yoluna gitti. “Bu özellikle 1870’ten sonra belirecekti. Bu tarihten itibaren bütün Avrupa ülkelerine yayılan ve giderek hızlanan sınai gelişme, yeni sanayileşen ülkeleri de denizaşırı pazarlar aramaya yöneltti”.³ Bu dönemde bütün askeri ve insani kaynaklar yeni ticari nüfuz alanları elde etmek için kullanılıyordu. XIX. yüzyıl sömürgeciliğinin daha önce pek görülmeyen yeni bir boyutu da az gelişmiş ülkelere mal ihracatının yanı sıra sermaye de ihraç edilmesiydi. XVII. ve XVIII. yüzyılda Avrupa ülkeleriyle dünyanın diğer bölgeleri arasındaki ilişki esas olarak ticarete dayanıyordu. Avrupa ülkeleri az gelişmiş bölgelere kendi ürünlerini satıyor, bu bölgelerden de altın, gümüş gibi madenler ile tarımsal ürünler ve köle alıyordu. “Bu arada XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra az gelişmiş ülkelere sermaye ihracı da başladı. Bu ya devletlere verilen borçlar biçiminde (Örneğin; Osmanlı Devleti ve Mısır , İngiltere ve Fransa’dan büyük miktarlarda borç almışlardır) oluyor, ya da az gelişmiş ülkelerin tarım, madencilik, ulaşım ve kısmen de sanayi sektörüne yapılan doğrudan yatırımlar biçimini alıyordu”⁴ .

³ John Keegan, **a.g.e.**, s. 528-529.

⁴ Alan Palmer, **Osmanlı İmparatorluğu Son Üç Yüz Yıl Bir Çöküşün Yeni Tarihi**, (Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak), Sabah Yayınları, İstanbul 1995, s. 209.

Avrupa sanayileşmiş üretimde çok ileri gitmişti. Bütün dünyanın kullandığı sanayi ürünleri Avrupa mahreçliydi. Bu yüzden daha fazla üretim yapmak için daha çok hammaddeye ihtiyaç vardı. Bu dönemde gerek sermaye ihracını, gerekse yayılcılığı isteklendiren bir başka etmen de gelişen Avrupa sanayiinin hammadde ihtiyacıydı. Afrika ve Asya ülkeleri Avrupa fabrikalarına gereken pamuk, ipek, lastik, nebati yağ ve değerli madenlere sahipti. “Bütün bu etkenler 1879 ile 1914 arasında büyük güçleri dünyayı sömürge ve nüfuz bölgeleri halinde paylaşmaya kendi sanayici ve tüccarlarının bankacılarının isteklerine cevap veren Avrupa devletleri de uluslararası alanda gittikçe daha müdahaleci, daha ateşli milliyetçi ve sonuçta daha saldırgan bir politika izlemeye başladılar.”⁵ Sanayinin kullanacağı ham madde ve enerji için gerekli hem yer altı zenginliği Ortadoğu’da vardı, hem de bu ham maddenin sanayileşmiş ülkelere geçiş noktaları da Ortadoğu’da bulunmaktaydı. Bu ekonomik ve stratejik durumu dolayısıyla XIX. yüzyılda ve XX. yüzyıl başında Ortadoğu çok önemli bir konumdaydı. Günümüzde de önemini bu nedenle sürdürmektedir. Ekonomik etkenler sömürgeciliğin ve dünya savaşının en temelde yatan nedenleri olmakla birlikte, tek başına bunların belirleyici olduğunu düşünmek yanlış olur. Bir kez o günün ekonomik baskıları dış pazar, yatırımlar alanı ve ham madde ihtiyacı bütün XX. yüzyıl boyunca geçerli olmuştur. Ama sadece iki dünya savaşı meydana gelmiştir. Öte yandan savaş doğrudan doğruya sömürge sorunlarından ötürü çıkmamıştır. 1914’e gelindiğinde büyük güçler arasında önemli sömürge paylaşım sorunlarının büyük ölçüde halledildiği görülür. Buna karşılık bu tarihten itibaren büyük devletler arasında başka siyasal sorunlar, özellikle Doğu Avrupa ve Balkanlarla ilgili toprak sorunları ve çatışmalar ön plana geçer. “Savaş bütün bu ekonomik ve siyasal çelişkilerin birikerek patlama noktasına gelmesinin sonucudur. Batı ülkeleri arasında benzer siyasal ve ekonomik gerilimler İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra da ortaya çıkmıştır.”⁶ Bu yönden günümüzde de Ortadoğu önemini sürdürmektedir.

⁵ Alan Palmer, **a.g.e.**, s. 209-210.

⁶ Liddell Hart, **II. Dünya Savaşı Tarihi**, (Çev. Kerim Bağrıaçık), I. Cilt, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s.13.

Ekonomik rekabet kısa zamanda anarşiye dönüşmekte ve siyasal gerilimlerin de etkisiyle güç kullanılmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu genel çerçevede içinde savaşa giden yoldaki en önemli siyasal etkenler kendi aralarında birkaç gruba ayrılabilirler. Her şeyden önce ekonomik paylaşım mücadelesinin kendi dinamiği söz konusudur. Diğer devletlerin Afrika ve Asya’da sömürge kazandıklarını gören bir devlet, kendisini o anda sömürgeciliğe iten acil bir ekonomik ihtiyaç olmadığı halde, sırf uluslararası yarışta geri kalmamak için yeni topraklar işgal etmektedir. “Devletler gelecekteki muhtemel düşmanlarına karşı güçlü olabilmek için paylaşım yarışına katılmaktadırlar”.⁷ İkinci olarak devletlerin doğrudan doğruya ekonomik nedenlerden dolayı bağımsız politikalar geliştirmeleri gerekiyordu. Bu onların çıkarları gereğiydi. Afrika ve Uzakdoğu limanları, Osmanlı Devleti ve Ortadoğu sadece ekonomik olarak değil, askeri üs ve ulaşım ağı olarak da önemlidir. Bu dönemde hüküm süren uluslararası anarşi, devletlerin karşılıklı güvensizliği, askeri ve stratejik üstünlük isteğini daha da arttırmaktadır.

Bir devlet ekonomik ve görünüşte barışçı bir nedenle bir bölgeyi ele geçirdiğinde ya da bir ülkeyi kendi nüfuz alanına kattığında bile, diğer devletler de dengeyi sağlamak için bir başka bölgeye girmektedir. “Böylece görünüşte sadece güvenlik ve savunma amacıyla başlayan bir süreç tersine dönerek gerilimleri arttırıcı, çatışmayı kışkırtıcı bir nitelik kazanmaktadır”.⁸

Ekonomik ve siyasal etkenlerin şiddetini arttıran ve özellikle kamuoyunu ve halk kitlelerini savaşa hazırlayan bir başka etken de, XIX. yüzyılda gelişen milliyetçilik rüzgarlarıdır. Milliyetçilik Avrupa’ya Fransız devrimi ve Napolyon’un fetihleriyle siyasal tarihini çeşitli derecelerde etkileyen bir olgu olmuştur. Milliyetçilik öncelikle Avusturya-Macaristan, Rusya, Osmanlı Devleti, Almanya ve İngiltere’de yaşayan ulusal azınlıklar arasında görülüyordu. Henüz devlet kuramamış bu milletler, örnek olarak Britanya İmparatorluğu’nda İrlandalılar ya da Avusturya-Macaristan içindeki bazı unsurlar, Fransız devriminden beri gelişen ulusal egemenlik

⁷ **Dünya Savaşları Ansiklopedisi**, Görsel Yayınları, Cilt:1, İstanbul 1988, s. 11.

⁸ **Dünya Savaşları Ansiklopedisi**, Cilt: 1, s. 11.

düşüncesinin etkisi altında bağımsızlıklarını kazanmak istiyor ve sürekli bir çalkantı içinde yaşıyorlardı.

İtalya’da Gabriele D’Annunzio, Fransa’da Maurice Barres ve Charles Maurras gibi yazarların eserlerinden etkilenen milliyetçi hareketler, henüz ulusal bağımsızlıklarını kazanamamış azınlıkların milliyetçiliğinden farklı olarak ırkçı çizgiler taşıyor, bireyi atalarına bağlayan bağları aşırı ölçüde vurguluyor, bireyin geçiciliğine karşı ulusun ve devletin sürekliliğini öne sürüyor, “kendi ulusuna dünya üzerinde özel ve büyük bir misyon yakıştırıyor ve genelde yayılmacı militarist bir politikayı savunuyordu”.⁹

Liberalizmin beşiği olan İngiltere’de bile İngiliz ırkının üstünlüğünü ileri süren ateşli akımlara rastlanıyordu. Öte yandan milliyetçiliği resmi devlet politikası haline getirmiş olsun ya da olmasın bütün büyük devletler, rakip ülkelerdeki azınlıkların milliyetçi hareketlerini gizli ya da açık olarak destekleyerek onları zayıf düşürmeye çalışıyordu. “Örneğin Rusya ile Avusturya-Macaristan, Balkanlardaki çeşitli Slav milletlerini hem birbirlerine karşı, hem de Osmanlı Devleti’ne karşı kullanmaya çalışıyorlardı”.¹⁰ Hiç kuşkusuz Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasında en etkili olan milliyetçi akımlar Pan-Germenizm ve Pan-Slavizm idi. Almanya ile Rusya’nın çıkarları arasında çatışma bu akımların güçlenmesiyle daha da belli olmuştu. Pan-Slavizm 1870’lerde N. I. Danilevsky ve Fyodor Dostoyevsky, İvan Turgenyev gibi bir çok Rus yazarı tarafından savunulmaktaydı¹¹.

Bu akım Rusya ile Avrupa arasında uzun bir savaş sonucunda bütün Slav topluluklarının birleşmesini Slav ülkesinin tüm Orta Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğu’nun da bir bölümüne yayılmasını öngörüyordu. Başlangıçta romantik bir düş olan bu görüş savaş öncesi dönemde daha gerçekçi politikalara araç oldu.

⁹ **Dünya Savaşları Ansiklopedisi**, Cilt:1, s. 11.

¹⁰ **Dünya Savaşları Ansiklopedisi**, Cilt: 1, İstanbul 1988, s. 11.

¹¹ Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye Kadar**, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993, s. 461.

Balkan Slavları bu hareketi Osmanlı Devleti'ne karşı geçici olarak kullanılabilir bir tehdit aracı görürken, Rusya da Pan-Slavizm'i Orta Avrupa, Balkanlar ve Osmanlı topraklarına yayılma planları için bir maske olarak kullanmaya başladı. Bununla birlikte Pan-Slavizm, Balkan isyanlarını başlatmakta çok önemli bir rol oynamadı. "Sırp, Bulgar, Karadağ milliyetçilikleri gibi daha bölgesel akımlardan kaynaklanıyordu."¹² Bulgar Devleti'nin kurulmasının hayal olduğu bir dönemde genç Bulgar milliyetçileri üniversite eğitimi için Moskova'ya giderek Pan-Slavist düşüncesinin oldukça etkisinde kalıyorlardı. Üniversite öğrenimini tamamlayan Bulgar milliyetçileri Osmanlı topraklarına girerek faaliyetlerini orada yürütüyorlardı"¹³

Pan Germanizm ise doğrudan doğruya Alman milliyetçiliğinin bir uzantısıydı. Destekçileri hızlı büyüyen Alman orta sınıfı içinde iş adamları, bürokratlar ve aydınlar arasında bulunuyordu. 1891'de kurulan Pon Cormen derneğinin programı bütün dünya Almanlarının Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Avusturya, Macaristan, Polonya, Sırbistan, Romanya ve İsviçre'yi içine alan bir Alman Devleti'nde birleştirilmesi öngörülen ve bu devlete bütün dünyayı yürütme misyonu yüklüyordu. "Paul Rohrbach Alman yayılcılığını daha da ileri Mezopotamya'ya kadar savunuyordu."¹⁴ Bu çok hayati programına derneğin hükümet sanayi ve basın çevrelerinde çok etkili ilişkileri vardı. Dernek donanma birliği, Kara Kuvvetleri Birliği ve Koloniler derneği gibi diğer milliyetçi derneklerin çalışmaları arasındaki eş güdümü de sağlıyordu. "Şiddetli Yahudi ve Slav düşmanıydı. Bu özellikleriyle savaş sonrası doğacak olan Nasyonal Sosyalizmin öncüleri gibiydiler."¹⁵

¹² Alan Palmer., **a.g.e.**, s. 341.

¹³ İvan Turganyev'in "Fırtına Öncesi" adlı eserinde genç Bulgar milliyetçilerinin Moskova'da eğitildikten sonra Osmanlı topraklarına gönderildiğini görüyoruz. Bu eserin 1871 yılında Rus Habercisi Dergisi'nde yayınlanması da Pan-Slavizm akımının ne kadar tesirli olduğunu göstermektedir. Geniş bilgi için bkz; Bünyamin Nami Tonka, "Romandan Devlete", **Türk Kültüründe Ayrıntılar: Roman Sempozyumu**, 1998 Nisan Marmara Üniversitesi, İstanbul, s. 2

¹⁴ Alan Palmer, **a.g.e.**, s. 341.

¹⁵ **Dünya Savaşları Ansiklopedisi, Cilt: 1** s.13. Ayrıca Adolf Hitler (Çev. A. Nejad), **Kavgam**, 9. Baskı, Toker Yayınları, İstanbul 1989, s.104.

Temelde yatan bu ekonomik ve siyasi etkinliklerin karşılıklı etkileşimi içinde 1870’le 1914 arasında yer alan belirli olaylar Birinci Dünya Savaşı’nı kaçınılmazlaştırmıştır. Biriken çelişki ve gerilim sonucunda 1912-1913 yıllarında Avrupa kamuoyu şu ya da bu ölçekte savaşa karşı konulmaz kader gözüyle bakmaktaydı. Tabii bu kamuoyunun önemli bir bölümü de savaşı bilinçli olarak istemektedir. Savaşı hazırlayan olaylardan biri de Alman-Fransız çekişmesidir. Fransa 1870’de Almanya’ya bırakmak zorunda kaldığı Alsace-Lorraine bölgesini geri almak istemekte ve Alman sınırının güvenliğinden sürekli olarak kuşkulmaktadır. 1880’lerden sonra Fransa’nın ilgisinin sömürgelere yönelmesi ve Bismarck’ın çok dikkatli bir dış politika uygulaması, bu çekişmeyi bir ölçüde hafifletmiştir. Ancak 1900’den sonra Kayzer II. Wilhelm’in saldırgan tutumu, Fransa’nın eski korkularının, öç alma arzusunun yeniden alevlenmesine yol açmıştır.

Bu olaylar zinciri Fransa’nın İngiltere ve Rusya ile Almanya’ya karşı bir ittifak kurmasını kolaylaştırmıştır. Savaş öncesi çatışma kaynaklarından ve büyük devletler arasındaki kamplaşmayı hızlandıran sorunlardan biri de Güney Afrika’daki sömürgeler sorunudur. İngiltere Ümit Burnu’ndan kuzeye, Uganda’ya oradan da Mısır’a kadar uzanmak istemekte, buna karşılık Almanya da Güneydoğu Afrika ile Doğu Afrika’daki sömürgelerini birbirlerine bağlamak isterken, İngiltere’nin güneyden kuzeye çizmek istediği bu yayılma hattıyla karşı karşıya gelmekteydi. “Bu, iki ülke arasındaki güvensizliğin artmasına ve Almanların İngilizlere karşı kendi donanmalarını güçlendirme çabalarını arttırmalarına neden olmuştur”¹⁶.

Birinci Dünya Savaşı öncesinin kısmi bir savaşla sonuçlanan başka önemli bir olayı da Rus-Japon çatışmasıydı. İngiltere diğer büyük devletlerin artan rekabeti karşısında 1902 yılında “Uluslararası çatışmalardan uzak kalma ve bağımsızlık” politikasına son vererek, Japonya ile bir ittifak anlaşması imzalamıştı. Japonya XIX. yüzyılda hızla sanayileşen ve güçlü bir merkezi devlet yapısı oluşturan ilk Asya ülkesiydi. Uluslararası sorunlarda rol oynamaya adaylığını koymuştu. Anlaşmaya göre her iki taraf da Pasifik’te “üçüncü bir tarafın Deniz Kuvvetlerinden daha üstün

¹⁶ Robert K. Massie, **a.g.e.**, s. 235.

¹⁷ Robert K. Massie; **a.g.e.**, s. 308-309.

bir donanma bulundurmaya” karar veriyordu. Her iki taraftan biri, birden çok devletin saldırısına uğrarsa öbür taraf yardıma koşacaktı. Bu anlaşma Pasifik’te sömürge sahibi olmuş Almanya’yı telaşlandırıyordu. Artık dünyanın bu bölgesinde kendisinden daha güçlü bir ittifak bulunacaktı. Ama Almanya açısından daha önemlisi Rusya’nın bu ittifak karşısındaki tutumuydu. Şubat 1904’te ittifakın kendisine sağladığı güvenceden yararlanan Japonya, Port Arthur’daki Rus deniz üssüne saldırdı. Rus donanması imha edildi. Bunu izleyen Rus-Japon savaşını da Japonya kazandı ve Kore’yi, Sakhalin adasının yarısını ve Mançurya’ya uzanan Liatung yarımadasının kullanım hakkını ele geçirdi. Savaşın Avrupa üzerindeki etkisi daha sonraki ittifakları hazırlamak açısından belirleyici oldu. 1893 anlaşmasına göre Fransa Rusya’nın, İngiltere de Japonya’nın müttefiki olduğu halde iki Avrupalı güç de Asyalıların savaşına karışmadılar. İki taraf da savaşa karışmaları halinde Almanya’nın gerek Avrupa’da, gerekse denizlerde rahatlayacağını biliyordu. Bu olay da Fransız-İngiliz yakınlaşmasına katkı yaptı. Buna karşılık Rusya’nın savaştan çökmüş bir durumda çıkması, Almanya’nın doğu sınırları açısından rahatlamasına ve asıl kara gücünü batıya yığmasına olanak veriyordu. Bu da Fransa’nın Almanya karşısında daha güvensiz bir konuma düşmesi demekti. Fransa artık güçten düşmüş eski müttefiki Rusya’nın yanı sıra mutlaka bir başka müttefik daha bulmalıydı. Bu da ancak İngiltere olabilirdi.

Diğer taraftan bu dönemde Almanya ile Fransa arasında bir de Fas sorunu vardı. “1905’den 1911’e kadar üç kez Fransa Fas’da kontrolü sağlamaya çalışmış ve her üçünde de Almanya ile ihtilafa düşmüştü.”¹⁷

1906’da Almanya’nın çağrısı üzerine Fas sorunu ile ilgili bütün büyük devletlerin katıldığı bir konferans yapılmış ve Osmanlı İmparatorluğu’nun batının sömürgesi haline gelmemiş olan Kuzey Afrika toprağında Fransa’ya büyük yetkiler tanınmıştı. Kendi topladığı bir konferansın, rakibi Fransa’ya avantaj sağladığını gören Almanya, bu konuda Fransa’ya karşı tutumunu sertleştirdi. 1911’de bu önemli stratejik noktayı bütünüyle ellerine geçirmek isteyen Fransızlar, düzeni sağlamak ve Fas sultanını oyunculara karşı korumak gerekçesiyle başkent Fez’i işgal edince

Almanya hemen bir tazminat istedi. Panther adlı savaş gemisini Fas limanı Agadir'e gönderdi. Bu durum İngiltere'yi telaşlandırdı ve başbakan Lloyd George kendilerinin de savaşa hazırlanabileceğini açıkça ilan etti. Ancak aynı yılın Kasım ayında İngiliz filosu hazırlıklara başlarken, Almanya Fransız Kongo'sunda 250.000 km².lik bir toprak parçası karşılığında Fas'ta Fransız hakimiyetini tanımayı kabul etti. Bu anlaşmadan sonra Almanların Panther savaş gemisi geri döndü. Ancak bu bunalımın en büyük özelliği üç büyük Avrupalı gücü ilk kez çok ciddi bir çatışmanın eşiğine getirmiş olmasıdır.

1914'ün arifesinde Avrupa'daki iki grup arasındaki çatışma diğerlerini gölgelemekteydi. Birincisi deniz üstünlüğü konusunda İngiltere ile Almanya arasındaki amansız rekabet, ikincisi de Avusturya-Macaristan'la Sırbistan arasındaki çekişmeydi. Bu iki büyük çatışmaya daha eski iki sorun da eklenmekteydi. İngiliz-Alman çekişmesi köklü Alman-Fransız çekişmesiyle daha da alevleniyordu. Almanya'nın güçlenmesi Fransa'nın Alsace-Lorraine ile ilgili son umutlarını da yitirme anlamına geliyordu. Avusturya-Sırbistan çekişmesine ise 1878 yılında Osmanlı İmparatorluğu'ndan tam bağımsızlığını kazanan Sırbistan'ın, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu içerisindeki Sırları ve diğer Slavları bir Güney Slav devleti içinde birleştirme çalışmaları yol açtı. Bu durum bir anlamda Habsburg egemenliğinin sonu demek oluyordu. Bu siyasi çekişme Avusturya ile Rusya arasında Balkanlarda ve Osmanlı topraklarında üstünlük konusundaki daha eski çekişmelerle birleşince içinden çıkılmaz bir hale gelmekteydi. Uluslararası kamplaşma, bu sorunların görüşme yoluyla uzlaştırılması olasılığını büsbütün ortadan kaldırmıştır.

Bilindiği üzere 1870'lerden önceki dönemde, Avrupa'da dört büyük güç vardı; İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan ve Rusya. Bunlardan son ikisi Balkan sorunu yüzünden birbirleriyle sürekli bir gerilim ve çatışma içindeydiler. "İngiltere ile Fransa da daha önceki yüzyıllara uzanan ve Napolyon savaşlarıyla doruğa çıkan

bir rekabetin taraflarıydılar”.¹⁸ 1860’lardan sonra ortaya beşinci bir güç çıktı: Almanya. Bu yeni gücün lideri Bismarck uluslararası güç dengesi politikasını şu ilke üzerine kurmuştur: “Üç ikiden güçlüdür”. Bunun anlamı pratikte Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya’nın ittifak yapmalarıydı. Ama Bismarck’ın çabalarına rağmen Balkan sorunu Avusturya ile Rusya’yı uzlaşmaz düşman haline getirdiği için böyle bir ittifak kurulamadı. Bunun yerine 1879’da Almanya ile Avusturya-Macaristan arasında bir anlaşma imzalandı. Buna göre, Rusya’nın bu iki devletten birine saldırması halinde öbürü yardıma koşacaktı. Rusya dışındaki devletlerle ilgili bir hüküm yoktu. Bu görünüşte, bir savunma anlaşması idi. Ama ilerideki üçlü ittifakın da temeliydi. “Nitekim 1882’de Fransızların Tunus’u işgalinden öfkeye kapılan İtalya’nın da katılmasıyla yapılan anlaşma üçlü ittifakı oluşturdu”.¹⁹

Antlaşma Fransa’nın İtalya’ya saldırması halinde diğer iki gücün onun yardımına koşmasını, buna karşılık öbür diğer iki devletten birinin iki ya da daha çok devletin saldırısına uğraması halinde, İtalya’nın onlara yardım etmesini öngörüyordu.

Bu maddenin yanı sıra Almanya sadece Fransa’nın saldırısıyla karşılaşır, İtalya yine askeri yardım yapacaktı. İngiltere’ye karşı herhangi bir hüküm, İtalya’nın isteği üzerine anlaşmaya konulmamıştı. Bu anlaşma giderek artan uluslararası çekişme ve silahlanma yarışı içinde, savunma ittifakı olmaktan çıkarak saldırgan bir ittifak haline gelecek ve çevresine Romanya (1883) ve Osmanlı Devleti (1914) gibi daha zayıf devletleri de toplayacaktı. Üstelik 1882 antlaşmasının maddelerinin gizli tutulması karşı taraftaki korkuyu arttırarak müttefik arayışını hızlandıracaktı. Geleceğin üçlü itilafının temeli de 1892 Fransız-Rus antlaşması ile atıldı. Alman-Avusturya yakınlaşmasından ürken ve bir müttefik arayışı içerisine giren Rusya için en iyi seçenek, Almanya’nın batı sınırını tehdit eden Fransa idi. İki ülke arasında

¹⁸ Herbert Heaton, **Avrupa İktisat Tarihi (İlk Çağdan Sanayi Devrimine)**, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Yayınevi İstanbul, 1995, s. 15.

¹⁹ Abdurrahman Çaycı, **Büyük Sahrada Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911)**, Türk Tarih Kurumu, İstanbul 1995, s.110-111.

imzalanan askeri anlaşmaya göre Rusya, Almanya'nın veya Almanya-İtalya'nın Fransa'ya saldırımları halinde Almanya'ya saldırmayı taahhüt ediyordu. “Fransa da Almanya ve Avusturya'nın Rusya'ya karşı harekete geçmeleri halinde aynı şeyi yapacaktı. Böylece bloklar arasındaki gerginlik karşılıklı silahlanmaya neden olmuş, bu da “Silahlı barış” dönemini ortaya çıkarmıştır”.²⁰ İngiltere'nin bu kampa katılması oldukça geç oldu. İngiltere'nin geleneksel politikası hiçbir devletle ittifak yapmayarak, kendi elini kolunu bağlamamak, ama bütün devletleri birbirine karşı kullanarak dengeyi sağlamaktı. Üstelik bir ada olduğu ve en büyük deniz gücüne sahip olduğu için, böyle bir politikayı izlemesini mümkün kılan stratejik avantajlara da sahipti. 1904'e gelindiğinde bile Britanya adasındaki deniz üsslerinin yerleşmesi, İngiltere'nin hala en büyük rakip olarak Fransa'yı gördüğünün kanıtıydı. Üstelik gerek Ortadoğu'da, gerekse denizlerde İngiltere'nin en büyük düşmanlarından biri Rusya idi. Japonya ile yaptıkları anlaşma bu ortak düşmanı hedefliyordu. Bu yüzden de Rusya'nın müttefiki Fransa'ya yaklaşması çok zordu. Ancak 1890'dan beri Alman deniz gücünün büyümesi ve sömürge topraklarında İngiltere'ye rakip bir güç haline gelmesi, İngiltere'yi Fransa'ya yaklaştırdı.

Böylece 1904 Nisan'ında Fransa ile İngiltere arasında bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşma sadece sömürge sorunlarının çözümüyle ilgiliydi. Fransa'nın Fas'daki egemenliği tanınırken İngiltere'nin, Mısır'daki “tarihsel hakları” ve egemenliği de kesinleşiyordu. Bununla birlikte bu anlaşma iki ülke arasındaki pürüzleri de giderdiği için Almanya'ya karşı güçlü bir cephenin oluşması anlamına geliyordu. Nitekim üç yıl sonra Rusya'nın da katılımıyla üçlü itilaf tamamlanacak ve Avrupa'nın iki karşıt kampa bölünmesine sebep olacaktı. 1907'ye gelindiğinde Avrupa iki askeri ve diplomatik kampa bölünmüştü, ama daha 1900 yılında bile bazı şeyler apaçık görülebiliyordu. Avrupa'daki en büyük güç Almanya, dünyadaki en büyük güç ise İngiltere idi. Dünyanın en büyük deniz kuvvetine ve dünya ticaretine, asker payına İngiltere sahipti ama, kara Avrupa'sına toplanmış olan Almanya'dan farklı olarak İngiltere'nin kuvvetleri ve kaynakları dünya yüzünde dağılmış durumdaydı. XX. yüzyılın başında hiçbir yerde güç dengesi yoktu. Avrupa'da Almanya lehine bir

²⁰ Rifat, Uçarol, **Siyasi Tarih**, , 2. Baskı, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1982, s. 376.

dengelesizlik vardı. 1900 ile 1914 arasında bir yandan Almanya'nın deniz kuvvetlerindeki ve dünya içerisindeki payının büyümesi, öbür yandan İngiltere'nin kıtadaki rakip ittifaklar sistemine katılmasıyla ortaya daha değişik bir durum çıktı.

Almanya kıtadaki üstünlüğünü bir bütün olarak dünyaya da yaymak istiyordu. Bu da hem İngiltere'yi, hem de Fransa'yı kaygılandırmaktaydı. Onların amacı da Almanya'ninkinin tam tersiydi. Dünyada kendi lehlerine olan güç dengesinden yararlanarak Almanya'nın kıta Avrupa'sındaki gücünü de sınırlamak istiyorlardı. 1907'den sonra İngiltere'nin üçlü itilafa katılmasıyla bu amacın gerçekleşmesi mümkün oldu. Fransız ve Rus kara kuvvetlerinin genişlemesi, Alman ve Avusturya ordularını Avrupa'da sınırlayacak, İngiliz deniz gücü de Almanya'nın okyanuslar dünyasında gelişmesine fırsat vermeyecekti. Böylece iki kamp arasındaki rekabet 1914'e doğru Avrupa'da son derece hassas bir güç dengesinin oluşmasını sağladı. Kampların güçleri o kadar eşitti ki, ancak çok uzun süreli bir savaşa dayanabilen taraf sonunda galip çıkar, savaşın uzayıp gitmesi halinde itilaf devletlerinin üstünlüğüyle sonuçlanması olasılığı da artacaktı. Çünkü böyle bir durumda İngiltere'den yana olan denge Avrupa'ya da dayatılabilirdi. Nitekim 1917 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girmesi savaşın sonucunu belirledi²¹.

Uluslararası kamplaşma, bu sorunların görüşme yoluyla uzlaştırılması olanağını büsbütün ortadan kaldırmıştı. Böylece Avrupa artık, Saraybosna olayı gibi bir kıvılcımla parlamaya hazırdı.

1914 yılına gelindiğinde XIX. yüzyıldan gelen kamplaşmalar XX. yüzyılda da belirginleşti ve nihayet Saraybosna'da Avusturya-Macaristan Velihtı Ferdinand'ın Sırp milliyetçisi Gabriel Prencip tarafından suikast sonucu öldürülmesi büyük ateş için bir kıvılcım oldu. Savaş başladı.

²¹ Peter Hopkirk; **İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun**, Yeni yüzyıl Yayınları, İstanbul, 1995, s. 308-309.

I. BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE DÜNYA ve OSMANLI İMPARATORLUĞU

1.1. AVRUPA'DAKİ ASKERİ VE EKONOMİK YAPILANMA, DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDEKİ GÜÇ DEMGELERİ

I. Dünya Savaşı, çatışmaya katılmış tüm devletler için büyük kayıpları ve zorlukları beraberinde getirmiştir. Tüm insanlık tarihi boyunca bir savaşın bu kadar geniş kitlelere ve coğrafyaya yayılacağı ve yine bu kadar uzun süreceği hiçbir otorite tarafından tahmin edilememiştir. Bu yüzden Avrupa'nın savaşan büyük güçleri dahi hazırlık ve birikimlerini daha kısa sürecek bir savaşa göre ayarlamışlardır. Tüm ekonomik rezervlerini ve silahlanma yapılarını da yine bu çerçevede oluşturmuşlardır. Savaşın uzaması büyük güçleri de sıkıntıya sokmuştur. Bu güçler alt yapıları, ekonomik güçleri ve ihtiyaç duyulan kaynaklara ulaşabilme kabiliyetleri sayesinde ayakta kalabilmişlerdir. Büyük oyunun Asya'yı ve Ortadoğu'yu paylaşması mücadelesinde Avrupalı kuvvetler güçlü ekonomileri, sanayileri ile uzun sürecek savaşı finanse edebilecek gücü sağlarken, askeri kuvvetlerinin muharebe meydanlarındaki gerekli teknolojik donanımlarını karşılamışlardır. Avrupalı güçlerin aşağıdaki şemada da görüleceği üzere savaşa aktardıkları finansman inanılmaz büyüklüktedir:

Tablo 1.Cihan Savaşı'nın Mali Portresi²²

İtilaf devletleri ve onlara bağlı diğer ülkelerin kuvvetleri	Giderleri, Dolar olarak
Birleşik Devletler	22.625.253.000
İngiltere	35.334.012.000
İngiltere dominyon ve sömürgeleri:	
Kanada	1.665.576.000
Avustralya	1.423.208.000
Yeni Zelanda	378.750.000
Hindistan	601.279.000
Güney Afrika Birliği	300.000.000
Sömürgeler	125.000.000
Fransa	24.265.583.000
Rusya	22.593.950.000
İtalya	12.413.998.000
Romanya	1.600.000.000
Japonya	40.000.000
Belçika	1.154.468.000
Sırbistan	399.400.000
Yunanistan	270.000.000
Diğer itilaf devletleri	500.000.000
	125.690.477.000
İttifak devletleri :	
Almanya	37.775.000.000
Avusturya.Macaristan	20.622.960.000
Türkiye	1.430.000.000
Bulgaristan	815.200.000
	Toplam 60.643.160.000
	Genel toplam 186.333.637.000

²² Salih Polatkan, **Doküman ve Fotoğraflarla I. Ve II Dünya Savaşı Özeti**, Genelkurmay Basımevi, İstanbul 1972, s. 72.

Büyük Oyun'un Asya ve Ortadoğu'da en önemli kilit noktasında yer alan Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu ise 1914'te savaşın patlak verdiği ilk günlerde hiç de parlak görünmemektedir. İmparatorluğun ekonomisi çökmüş, büyük bir borç yükü altında Düyun-u Umumiye'ye bağlı bir şekilde kıvrılmaktadır. Halk yoksuldur. Silahlı kuvvetleri ise imparatorluğun bekasını sağlamaya çalışmakta; ama finansman sıkıntısı yüzünden kendini yenileyememektedir. 1911 ve 1912-1913 yıllarında yaşanan savaşlarla Trablusgarb ve Balkanların yitirilmesi imparatorluğu moral yönünden çöküntüye sürüklemiştir. Özellikle Balkanlardaki askeri yenilginin yüzyıllarca imparatorluğun uyruğunda yaşamış uluslardan alınması, psikolojik olarak çok derin yaralar açmıştır. Osmanlıların beş yüz yıllık Balkanlar hakimiyeti sona ermiştir.

Girişte de belirtildiği üzere, Dünya savaşına giden kamplaşmanın kökenleri XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra başlamıştır. Avrupa'da Almanya ve İtalya'nın birliklerini tamamlama sürecinden çıkmaları dengeleri değiştirmiştir. İki yeni gücün de hammadde ihtiyaçlarını gidermek için sömürge ihtiyaçları zorunlu olmuştur. Emperyalist paylaşımında geç kalan bu iki devlet doğal olarak gelişim ve yayılmanın peşinde olacaktırlar. Yayılımcı politikanın sonucu ise kaçınılmaz olarak diğer emperyalist güçlerle bir çatışmayı gündeme getirecektir. Diğer devletlerden bahis ise genel olarak İngiltere ve Fransa'dır. En büyük paylaşımı bu iki güç yapmıştır. Almanya'nın kıta Avrupa'sında 1866 Avusturya ve 1871 Alsace Lorraine için Fransa'yla savaşları, ne kadar büyük bir gücün doğduğunu teyit etmiştir. Alman yayılmacılığının ilk işaretleri olan bu manevralar Avrupa'daki barışın geleceğini tehlikeye düşürmüştür. Almanya'nın özellikle Ön Asya'da ilgisi, daha XIX.yüzyılın ilk yarısında henüz birliğini tamamlayamamış Prusya iken belirginleşmiştir. Osmanlı Sultanı II. Mahmud döneminde Prusyalı subaylar yeniden düzenlenen imparatorluk ordusunda eğitim ve taktik çalışmalarıyla çaba sarf etmekteydiler. Osmanlı ordusunda o zaman en yüksek rütbeli Alman subayı olan ve gelecekte ülkesinin büyük askeri başarılarına imza atacak olan Binbaşı Helmuth von Moltke Nizip

savaşında (1839) Osmanlı birlikleri yanında katılmıştır. “Hatta Moltke’nin tavsiyelerinin dinlenmemiş olması ordunun ağır bir yenilgi almasına yol açmıştır.”²³

Almanya’nın Ön Asya ilgisi sonraki yıllarda daha da belirginleşecektir. Alman yayılcılığının ileri gelen savunucularından Dr. Paul Rohrbach bir demecinde “Almanya’nın geleceği nerededir.? Doğu’dadır... Türkiye’de... Mezopotamya’da... Suriye’de...dir”²⁴ diyerek Alman emperyalizminin hedefini ortaya koymuştur. Bu felsefenin eylem aşamasına gelmesi için ise Alman birliğinin kurucusu Otto von Bismark’ın siyasi etkinliğini kaybetmesi Kayzer II. Wilhem’in şansölye olması ve Alman donanmasının güçlenmesi gerekmiştir.

I. Dünya Savaşı insanlık tarihinin savaş stratejilerindeki değişiklikler bakımından da ilklerle doludur. XIX. yüzyılda meydana gelen teknolojik değişimin paralelinde ordu ve donanmalarda bir dizi değişiklikleri gerekli kılmıştır. Cephe kavramları, süvari anlayışı ve lojistik destek büyük bir değişim göstermiştir. Özellikle bu kavramların sistematik bir şekilde değiştiğini belirleyen olay Amerikan iç savaşı olmuştur. “1861-1865 yıllarında cereyan eden bu önemli savaş Amerika’da büyük bir yıkım ve acıya yol açarken, Kuzey ve Güney ordularının birbirlerini imha etmek için kullandıkları taktikler askeri alanda bir devrim yaratmıştır”.²⁵

Demiryolları bir ordunun hızlı bir şekilde intikali ve ikmal edilmesi bakımından ilk kez bir savaşta kullanılmış ve binlerce yıllık gelenekleri ve taktikleri değiştirmiştir. Demiryollarının Avrupa’da askeri önemini kavrayan ilk devlet ise Almanya olmuştur. “1866 Avusturya ve 1871 Fransa savaşları Prusya’nın demiryollarını iyi kullanımı sonucu erken zaferi beraberinde getirmiştir.”²⁶ Piyadelerin çok atımlı silahlarla güçlendirilmesi süvarilerin gelecekteki kaderlerini de belirlemiştir. Amerikan iç savaşı donanım açısından da bir devrime imza atmıştır. Güneyi denizden ablukaya almış olan Kuzey birlik donanması, konfederasyon eyaletlerini büyük sıkıntıya sokmuştur. “Ablukadan kurtulmak isteyen Güney

²³ Alan Palmer, **a.g.e.**, s. 165.

²⁴ Peter Hopkirk, **a.g.e.**, s. 19.

²⁵ John Keegan, **a.g.e.**, s. 458.

²⁶ John Keegan, **a.g.e.**, s. 460.

Konfederasyon donanması zayıf olması nedeniyle alternatif güçlü gemi denemelerine girişmiştir”.²⁷

4636 tonluk Merrimack firkateyninde değişiklikler yapılmıştır. Direkleri sökülüp, hareketli topar yerleştirilerek zırhla kaplanmıştır. Kuzey birlik donanması da aynı zamanlarda Monitör adlı 987 tonluk bir zırhlıyı denize indirmiştir. “Güneyin ilk zırhlı gemisi çarpışmalarda büyük başarı göstermiş ve ancak Kuzey’in zırhlısı savaş alanına yetiştiğinde denge sağlanabilmiştir”.²⁸ Donanma anlayışındaki bu değişim göstermiştir ki, ahşap gemilerin yerini zırh karışmalı, hareketli toparlarla donanımlıların alması kaçınılmaz olacaktır. İlk modern zırhlı olan İngiliz Dretnot’u buradan yola çıkılarak tasarlanmıştır ve Almanya ile İngiltere’nin deniz üstünlüğü konusundaki Dretnot yarışı I. Dünya Savaşı’nın en büyük etkenlerinden birini oluşturmuştur.

I. Dünya Savaşı başlamadan önce İngiliz ve Alman savaş gemilerinin sayısı ve kapasiteleri ana silahları karşılaştırıldığında, az da olsa İngiltere’nin lehine bir durum ortaya çıktığı görülmektedir. XIX. Yüzyılda üzerinde güneş batmayan imparatorluk özelliğini İngilizler denizlerdeki bu üstünlükleri sayesinde kazanmışlardır. Denizlerdeki üstünlüklerini I. Dünya Savaşı’na da taşımışlardır. (Geniş bilgi için, bkz: Ek-1’dir, TABLO:1)

Bilindiği üzere genel olarak “Büyük barış” süreci” olarak adlandırılan 1814-1915 arasında en önemli siyasi ve askeri güç İngiltere olmuştur. Napolyon Bonaparte’in yenilmesinden I. Dünya Savaşı’na kadar süren İngiliz hakimiyetli bir dünya varlığını sürdürmüştür. İngilizler bu dönemde gerçekten rakipsiz olmuşlardır. Büyük İngiliz ekonomisti Jevons 1865’te aşağıdaki satırları yazarken belki de bu havayı çok iyi sezinlemişti. “Kuzey Amerika ve Rusya’daki düzlükler bizim Mısır tarlalarımızdır. Chigaco ve Odesa, buğday ambarlarımız; Kanada ve Baltık ülkeleri kereste sağladığımız ormanlarımızdır; Asya’nın güney doğusundaki adalar koyun çiftliklerimizi, Arjantin’deki ve Kuzey Amerika’nın batısındaki geniş kırlar ise sığır sürülerimizi barındırır; Peru gümüşünü gönderir, Güney Afrika ve Avustralya’nın

²⁷ Robert Massie, **a.g.e.**, s. 323.

²⁸ Robert Massie, **a.g.e.**, s. 324.

altını da Londra'ya akar; Hindularla Çinliler bizim için çay yetiştirir; kahve, şeker ve baharat plantasyonlarımızın hepsi hepside batı Hint adalarında. İspanya ve Fransa asma bahçelerimiz, Akdeniz meyve bahçemizdir, uzun süre Amerika Birleşik Devletleri'nin Güney eyaletlerini işgal eden pamuk tarlalarımız ise şimdi yeryüzünün neresinde sıcak yöreler varsa oralara doğru genişletilmektedir".²⁹

Savaşa girildiği zaman Birleşik Krallığın elinde bütün dünyayı kontrol edecek büyük bir askeri güç vardı. Ekonomik alanda daha da güçlenmek için yeryüzünün o zamana kadar gördüğü en güçlü donanmayı hazırlamıştı. Yıllara göre donanmanın gelişmesi incelendiğinde bu durum açıkça görülmektedir. Savaşın seyri içinde silah gücündeki gelişmeler şöyledir:

Tablo 4. Birleşik Krallık Harp Malzemeleri Üretimi, 1914-1918³⁰

	1914	1915	1916	1917	1918
Top	91	3.390	4.314	5.137	8.039
Tank	-	-	150	1.110	1.359
Uçak	200	1.900	6.100	14.700	32.000
Makineli	300	6.100	33.500	79.700	120.900

Yukarıda vermiş olduğumuz tablo sadece İngiltere'nin gücünü görmek bakımından son derece önemlidir. Tarafların güçlerini görmek için diğer bazı bilgilere ihtiyaç vardır. XX. yüzyılın başlarındaki silahlanma yarışı artık uzun süren barış sürecinin sonuna geldiğinin sinyalini vermiştir. Almanya ordu bütçesini 1910-1914 arası 204 milyon dolardan 442 milyona çıkarmıştır. Karşısındaki güçlü rakibi Fransa'nın ise aynı yıllarda 188 milyon dolardan ancak 197 milyon dolara çıkabilmiştir. Fransa artışı sağlayabilmek için askerlik yaşı gelmiş gençlerinin % 89'unu askere alırken Almanya gençlerinin % 53'ünü alıyordu. Aynı zamanlarda

²⁹ Paul Kennedy, **Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken**, (Çev. Fikret Üçcan), 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1996, s.10.

³⁰ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar)**, (Çev. Birtane Karanakçı), 6. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1996, s.312.

Rusya ordusuna 324 milyon dolar gibi büyük bir rakam harcıyıp yük altına girecekken ulusun gelirinin 6,3'ünü tüketiyordu. Bu oran Almanya için ise 4,6 idi.³¹

Dünyadaki sanayileşmiş ülkelerin silah sanayine ayırdıkları ekonomik güçlerinin karşılaştırması yapıldığında, savaşın nasıl bir çılgınlık serüveni olduğu daha açık bir şekilde görülecektir.

Tablo.5- 1914 yılında İtilaf ve İttifak Devletleri'nin sanayi/teknoloji açısından karşılaştırılması

	Alm./Avusturya Macaristan	Fransa Rusya	Britan ya	
Dünya İmalat Sanayi Üretim Yüzdeleri (1913)	%19.2	% 14.3	+ % 13.6	= % 27.9
Enerji Tüketimler (1913) metrik milyon	236.4	116.8	+ 195.0	= 311.8
Ton Kömür karşılığı Çelik Üretimleri (1913), milyon ton olarak	20.2	9.4	+ 7.7	= 17.1
Toplam Sanayi potansiyeli B.K. 1900=100)	178.4	133.9	+ 127.2	= 261.1

Bu büyük ekonomik güce sahip devletlerin askeri alanda durumlarını incelediğimizde karşımıza çıkan tablo ne kadar vahim sonuçlar doğuracak kanlı bir sürecin başlayacağını bize göstermektedir.

Savaşa girmeden önce ordu güçleri şöyledir:

Tablo 6.İttifak ve İtilaf Devletleri'nin Ordu ve Donanma Personeli, 1900-1914³²

	1900	1910	1914
Rusya	1.162.000	1.285.000	1.352.000
Fransa	715.000	769.000	910.000

³¹ Paul Kennedy, **a.g.e.**, s. 247-248

³² Paul Kennedy, **a.g.e.**, s.249

Almanya	524.000	694.000	891.000
Britanya	624.000	571.000	532.000
Avusturya- Macaristan	385.000	425.000	444.000
	255.000	322.000	345.000
<i>İtalya</i>	234.000	271.000	306.000
Japonya	96.000	127.000	164.000
Birleşik D.			

Savaşan tarafların nüfus yapıları incelendiğinde sınırsız insan kaynaklarına sahip oldukları, sadece Osmanlı Devleti'nin bu konuda zayıf kaldığını görmek mümkündür. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına girdiğinde nüfusu 27.000.000 kadardır.

Tablo 9.Güçlerin Toplam Nüfusları, 1900-1920 (milyon olarak) ³³

	1900	1910	1913	1920
1 Rusya	135.6	159.3	175.1	126.6
2 Bir.Dev.	75.9	91.9	97.3	105.7
3 Almanya	56.0	64.5	66.9	42.8
4 Avusturya- Macaristan	46.7	50.8	52.1	-
5 Japonya	43.8	49.1	51.3	55.9
6 Fransa	38.9	39.5	39.7	39.0
7 Britanya	41.1	44.9	45.6	44.4
8 İtalya	32.2	34.4	35.1	37.7

Yukarıdaki tabloyu nüfus sayıları açısından incelediğimizde Almanya ve müttefiklerinin ne kadar zayıf kaldıkları da net olarak görülecektir.

Almanya'nın nüfus açısından güçsüzlüğünün yanında coğrafyası ve yürüttüğü diplomasi de Almanya'yı zaman içinde zayıf duruma düşürmekteydi. Almanya kıtanın merkezinde yer aldığı için büyümesi aynı anda birkaç büyük güç için tehdit olarak görünüyordu. Askeri mekanizmasının yeterliliği ve Pan-Alman

³³ Paul Kennedy, *a.g.e.*, s. 320

yanlılarının Avrupa sınırlarının yeniden düzenlenmesi için yaptıkları çağrılarının buna eklenmesi, hem Fransızları hem Rusları dehşete düşürüyor ve onları birbirine yaklaşıtıyordu. Alman donanmasının hızla genişlemesi, İngiltere'yi rahatsız etmiş, Almanların aşağı ülkelere ve Kuzey Fransa'ya ortaya çıkmadan yönelttikleri tehdit de aynı etkiyi yaratmıştı. Almanların savaşın ilk anlarında başarılı olması ön hazırlık açısından ne kadar hazırlıklı olduğunu bize göstermektedir. Belli tablolarla savaşan tarafları incelediğimizde nasıl bir sonuçla karşılaşacağımızı görmek mümkündür

Tablo 8. Savaş Harcamaları ve Seferber Edilen Toplam Kuvvetler,
1914-1919³⁴

	1913 fiyatlarıyla Savaş Harcamaları (Milyar dolar olarak)	Seferber edilen Toplam Kuvvetler (Milyon olarak)
Britanya İmparatorluğu	23.0	9.5
Fransa	9.3	8.2
Rusya	5.4	13.0
İtalya	3.2	5.6
Birleşik Devletler	17.1	3.8
Öbür Müttefikler*	-0.3	2.6
Müttefikler Toplamı	57.7	40.7
Almanya	19.9	13.35
Avusturya-Macaristan	4.7	9.00
Bulgaristan, Türkiye	0.1	2.85
Merkezi Güçler Toplamı	24.7	25.10

*Belçika, Romanya, Portekiz, Yunanistan, Sırbistan dahil

Savaşan tarafları deniz gücü açısından da incelediğimizde savaşın sonucunu nelerin nasıl tayin edeceğini daha iyi görebiliriz. Bu da İngiltere ve bağdaşıklarının üstünlüğü olmaktadır.

³⁴ Paul Kennedy, *a.g.e.*, s. 237.

Şimdi savaş gemilerinin tonajlarının onlu yıllar içindeki gelişimini görelim:

Tablo 9.Güçlerin Savaş Gemisi Tonajları, 1900-1914³⁵

	1900	1910	1914
Britanya	1.065.000	2.174.000	2.714.000
Fransa	499.000	725.000	900.000
Rusya	383.000	401.000	679.000
Bir. Dev.	333.000	824.000	985.000
İtalya	245.000	327.000	498.000
Almanya	285.000	964.000	1.305.000
Avusturya- Macaristan	87.000	210.000	372.000
Japonya	187.000	496.000	700.000

Tablo incelendiğinde Almanya'nın güç olarak ortaya çıkmak istediğinde çevresinin büyük güçlerle kuşatılmış olduğunu gördü. Bu kuşatmadan bir çıkış yolu ile çıkmak istiyordu. Alman yayılcılığı deniz aşırı bölgelere yönelse bile, öbür büyük güçlerin nüfuz alanına girmeden nereye varabilirdi? Latin Amerika'ya doğru bir girişim ancak Birleşik devletlerle savaş pahasına sürdürülebilirdi. Çin'de yayılma, 1890'lı yıllarda Rusya ve İngiltere tarafından olumsuz karşılandı ve Japonların Rusya'yı 1905'te yenmelerinden sonra söz konusu olmaktan çıktı. Bağdat demiryolunu geliştirme çabaları hem Londra'yı hem St. Petersburg'u korkuttu. Portekiz sömürgelerini alma çabaları İngilizler tarafından engellendi. Birleşik Devletler batı yarıküresindeki etkisini genişletebilir görünür, Japonya Çin'e el uzatabilir. Rusya ve İngiltere Ortadoğu'ya sızabilirler ve Fransa, Kuzeybatı Afrika'daki kazançlarını tamamlayabilirken Almanya'nın eli boş kalacaktı. "Bülöw 1899 tarihinde yaptığı ünlü "İki Ateş Arasında" ki konuşmada öfkeyle, "Hiçbir

³⁵ Paul Kennedy, *a.g.e.*, s. 248-249

yabancı gücün, hiçbir yabancı Jüpiter'in bize yapacağı bir şey yok ne yapılabilir ki? 'Dünya zaten bölüşülmüş durumda demesine izin veremeyiz' diyordu".³⁶

Bu düşünce bir duyuru gibi ilan edilmiş, dünyadan pay almak isteyenlerin sesi olmuştur. Bu ses öfkeli bir sestir. Dünyadan pay alamayanların öfkeli yaygın bir sesiydi. Bu yüzden Alman politika yazarlarının dünyanın yeniden bölünmesini istemeleri hiç şaşırtıcı değildi.

"Almanya'nın dünya politikasında artık tahammülü kalmamıştır."³⁷ Donanma İngilizlerle çarpışmaya hazırlanırken, ordu Fransa'yı saf dışı etmeyi işadamları ve maliye, Balkanlar ve Yakın Doğu'da Rus nüfusunu ortadan kaldırmaya hazırlanıyordu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu eski görkemli günlerini kaybetmiş olsa bile hala güçlü ve büyük bir orduya sahip ve ulusal geliri Fransa'nın yarısı, İtalya'ya yakındı. (Geniş bilgi için bkz: EK-2) Bu da onu Almanya ile birlikte daha da dikkate alınacak bir güç yapmıştır. Avrupa dar sınırlarından çıkarak yeni kıtalara, Afrika ve Uzak Doğu'ya yayıldığı gibi, çeşitli ittifaklarla bloklaşan büyük devletler arasındaki çatışma alanlarını ve imkanlarını da arttırmıştır. Bu durum, ülkeler arasında "karışık, kompleks bir örgü haline gelen münasebetlerde ortaya çıkacak herhangi bir buhranın, şu veya bu zamanda bir patlama ile sonuçlanması"nın doğuracaktır.³⁸

Savaşın başlamasından önce Almanya ile Fransa arasındaki denge iyice bozulmuştur. Fransa'nın gayri safi milli hasılası Alman'ların yarısının altına düşürmüştür. Fransa 40 milyonluk nüfusuyla 80 tümen seferber ederek belki Avusturya-Macaristan'ın 52 milyon nüfusuna karşılık seferber ettiği 48 tümeninden üstün görünüyordu ama, Almanya 100 tümenden fazlasını seferber edebiliyordu. Almanya'nın iyi eğitilmiş 112.000 gibi büyük bir sayıya ulaşan astsubayına karşılık Fransa'nın ise 48.000 astsubayı vardı.³⁹

³⁶ Paul Kennedy, a.g.e., 248

³⁷ Oral Sander, **Siyasi Tarih, İlk Çağlardan 1918'e**, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara,1997,s.248

³⁸ Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990)**, Cilt I, 7. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991, s.100.

³⁹ Paul Kennedy, **a.g.e.**, s.260.

“Almanların maddi üstünlüğüne ilişkin gizli notlar da aynı oranda kaygı vericiydi. Fransa’daki 2500 makineli tüfeğe karşı, 4500 makineli tüfek, Fransa’nın 3800 adet 75 milimetrelik topuna karşı 6000. 77 milimetrelik top ve ağır silahlarda hemen hemen tam bir tekel” vardır. Özellikle de top sayısı açısından Almanların lehine olan top sayısı üstünlüğü, Fransızların zayıflığını bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır.⁴⁰

Fransa’nın zayıf kalması ve bu oranın hızla aleyhte değişmesi bir zamanların amansız rakibi İngilizlerle anlaşmayı gerektirmiştir. Ayrıca doğudan da denge sağlamak amacıyla Rusya ile anlaşma yoluna gitmiştir. Denge sağlanmazsa Fransa’nın Almanya karşısında 1870-71’de aldığı yenilginin bir benzerinin daha yaşanılması kaçınılmaz olarak görülmektedir.

Tablo 13. Güçlerin Nispi Perspektifle Toplam Sanayi Potansiyelleri,

1900-1928 (B.K. 1900=100)⁴¹

	1900	1913	1928
Britanya	[100]	127.2	135
Bir. Dev.	127.8	298.1	533
Almanya	71.2	137.7	158
Fransa	36.8	57.3	82
Rusya	47.5	76.6	72
Avusturya- Macaristan	25.6	40.7	-
İtalya	13.6	22.5	37
Japonya	13	25.1	45

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere İngiltere uzun yıllar boyu sürdürdüğü tek hakimlik devresinin sonuna gelmeden epey önce sanayisinde ve ticaretinde gerilemeye başlamıştır. Gerileme aslında göreceli bir kavramdır. Çünkü

⁴⁰ Paul Kennedy, *a.g.e.*, s.260.

⁴¹ Paul Kennedy, *a.g.e.*, s. 235.

İngiliz ekonomisi büyümektedir. Ancak Alman ve Birleşik Devletler ekonomisi daha hızlı büyüdüğü için gerileme sayılmıştır.

Sanayide gelişmeyi gösteren en önemli etken demir-çelik üretimidir. Burada da güç dengeleri farklıdır. Aşağıdaki tablo incelendiğinde savaşın sonucunun nasıl biteceği tahmin edilmektedir. İngiltere 1900'de 5 milyon ton çelik üretmiş bu üretimini 1913 yılında 7,7 tona çıkarmıştır. Almanya ise üretimini 1900'de 6,3 milyon tona, 1913'te de 17.6 milyon tona çıkarabilmiştir. Bu sanayileşme hamlesi Almanya'nın dünyaya farklı bakmasına sebep olmuştur.

Tablo 15. Güçlerin Demir/Çelik Üretimleri, 1900-1920⁴²

	1900	1910	1913	1920
Birleşik Dev.	10.3	26.5	31.8	42.3
Britanya	5.0	6.5	7.7	9.2
Almanya	6.3	13.6	17.6	7.6
Fransa	1.5	3.4	4.6	2.7
Avusturya-				
Macaristan	1.1	2.1	2.6	-
Rusya	2.2	3.5	4.8	0.16
Japonya	-	0.16	0.25	0.84
İtalya	0.11	0.73	0.93	0.73

Bilindiği üzere sanayinin ham maddesi işlenmemiş mamullerdir. İşlenmemiş ham maddeyi işlemek için enerjiye ihtiyaç vardır. O dönemde en önemli enerji kaynağı ise kömürdür. Şimdi kömür kullanımını açısından 1890 ile 1920 arasındaki gelişmelere bakalım:

Tablo 16. Güçlerin Enerji Tüketimleri, 1890-1920

(Kömür eşdeğeri milyon metrik ton olarak)⁴³

⁴² Paul Kennedy, **a.g.e.**, s.234

⁴³ Paul Kennedy, **a.g.e.**, s. 234.

	1890	1900	1910	1913	1920
Birleşik Dev.	147	248	483	541	694
Britanya	145	171	185	195	212
Almanya	71	112	158	187	159
Fransa	36	47.9	55	62.5	65
Avusturya- Macaristan	19.7	29	40	49.4	-
Rusya	10.9	30	41	54	14.3
Japonya	4.6	4.6	15.4	23	34
İtalya	4.5	5	9.6	11	14.3

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, İngiltere 1900’de 171 milyon metrik ton kömür çıkarırken, bunu 1913’te 195 milyon metrik tona, Almanya ise 1900’de 112 milyon metrik tondan 1913 yılında 187 milyon metrik tona çıkarmıştır. Aynı dönemde İngiltere 24 milyon metrik ton kömür enerji kullanmış, Almanya ise aynı dönemde 75 metrik ton kömür eşdeğeri enerji kullanmıştır. Bu enerji kullanımındaki önemli fark Almanya’yı çok güçlü bir konuma getirmiştir.

İtilaf Devletleri açısından asıl tehlike ise Alman donanmasının denizlerde dengeleri değiştirebilecek güce ulaşmasıyla daha iyi görülmüştür. İngilizler Avrupa’da uzun yıllar kendilerine rakip olarak hep Fransızları görmüşle ve ona göre hazırlanmışlardır. “Ancak Almanya’nın çok büyük bir tehlike olmasını geç de olsa kabullenen İngiltere, Fransa ve Rusya’yla birlikte hareket etme gereğinin önemini kavramıştır”.⁴⁴ İngilizler denizlerdeki üstünlüğü kimseye kaptırmaya niyetli değildirlere ve bunu da açıkça beyan etmekteydiler. İngilizlerin bu kararlılığı Alman askeri ve deniz delegeleri olan Albay von Schwarzkopf ile Kaptan Siegel tarafından Berlin’e çok önce şöyle rapor edilmişti:

“1-İngiltere dünyadaki yerinin, gücünün ve refahının donanmaya bağlı olduğu sabit inancındadır.

⁴⁴ Selçuk Kızıldağ, **Çanakkale Cesaretin Bedeli**, Arma Yayınları, İstanbul, 2003, s.19.

2-Donanma Şu anda bütün isteklere eŐit bir duruma varmıŐtır. Bütün devletler topluluğunu tek başına ynetebileceğine inanmaktadır.

3-İngiltere ‘‘Güçlülük Haklılıktır’’ ilkesine uygun olarak donanmasının sahip olduğu savaş aracını tüm kurnazlığı ve acımasızlığıyla kullanmaya kararlıdır’’.⁴⁵

Bu dönemde ağır sanayi dışında imalat sektöründe de farklı gelişmeleri görmek mümkündür. 1913’de İngiltere, ABD, Fransa, İtalya ve Rusya’nın dünya imalat sektöründeki toplam paylarının toplamı %62.3 iken Almanya, Avusturya- Macaristan’ın toplam payının 19.2 olduğu bilinmektedir. Bu veriler de zenginlikler aÇısından dünya pazarını elinde bulunduran itilaf devletlerinin üstünlüğünü göstermektedir. (Geniş bilgi işin bkz: EK-3, Tablo:3).

İngiltere’nin denizlerde olan üstünlüğüne rağmen kara Avrupa’sında yürütülebilecek uzun süreli bir savaşa hazır olmadığı bir gerŐektir. Kara ordusu diğer büyük gçlerden de ufaktır. İngiliz silah sanayi: mermi kovanları, top, uÇak, bilye, optik donanım, manyeto, boya ilacı gibi alanlarda büyük Őaplı bir Avrupa savaşı işin değil de, sömürge savaŐlarını yürütebilecek Şekilde bir hazırlık ve yapılanma iŐerisindeydi.⁴⁶

İngiltere I. Dünya savaşı öncesi eski Viktorya dönemi ihtiŐamından oldukÇa uzak kalmıştı. Dünyanın hala en güçlü donanmasına sahipti ama sanayi alt yapısı ve endüstrisindeki diğer büyük gçlere oranla meydana gelen görece gerileme imparatorluğun gücünü tartıŐılır hale getirmişti.

Çarlık Rusyası’na büyük savaş öncesi ‘dikkate alınması gereken en kritik ve belirleyici olacak gç’ olarak bakılmıŐtır. Ruslar büyük nüfus potansiyeli gelişmiş sanayisi ile Almanya’yı dengeleyebilecek bir gç olarak görülmüştür. Savaş yaklaŐırken 1.3 milyon cephe hattı askeri ve 5 milyona varan yedekleriyle askeri olarak dengeleri sarsabilecek bir gç olarak öngörülmüŐtür. SonuÇ olarak kağıt

⁴⁵ Robert K. Massie, **a.g.e.**, s. 357.

⁴⁶ Paul Kennedy, **a.g.e.**, s.267

üzerinde de olsa büyük rakamlarla ifade edilebilen bu ordu diğer bütün büyük güçlerin ordusundan daha büyük durumdaydı”.⁴⁷

Ancak Rusya'nın alt yapısının tam sağlıklı olmayışı ülkedeki ekonomik ve siyasi huzursuzluklar, etnik ayırım ve mücadelenin olması İmparatorluğun dışarıdan görüldüğü kadar güçlü olmadığını ortaya koymaktadır. Japonlara karşı alınan 1905 yenilgisi de, ordu ve donanmanın büyüklüğüne rağmen tekrar gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır. Buna rağmen Çarlık Rusyası XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra her alanda büyük bir gelişim göstermiştir ve savaştan önce yapılan tüm hesaplarda ve kamplaşmalarda güçlü ve zayıf yönlerine rağmen belirleyici bir rolü oynamıştır.

Bu arada İngiltere ile Almanya nüfuslarına baktığımızda şu durum ortaya çıkmaktadır: İngiltere'de 1900'de şehirli nüfus 13,5 milyon kişi iken 1913 yılında bu rakam 15,8 milyona çıkmıştır. Almanya'da ise 1900'de 7 milyon şehirli nüfus varken 1913 yılında 14,1 milyona çıkmıştır. Kent nüfus artış hızı Almanya'nın daha fazla olmuştur⁴⁸. Bu da sanayileşme açısından Almanya'nın geliştiğini göstergesidir.

1.3 İDÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN ASKERİ VE EKONOMİK YAPILANMASI

Büyük savaş öncesi Osmanlı İmparatorluğu daha önce de bahsedildiği üzere ömrünü tamamlayan bir devlet statüsü yakıştırmalarıyla zor bir durumdadır. Ayakta kalabilmek için XIX. yüzyıl boyunca büyük devletlere karşı denge politikası izlemiştir. Gelişime ayak uydurabilmek için reform hareketlerine yönelmiştir. Ancak gelenekçilik o kadar yoğun bir şekilde yaşanmıştır ki, bu yüzden reformlar tam anlamıyla hiçbir zaman başarıya ulaşamamıştır. “Batılılaşma eğilimleri üst kademe bile yanlış anlaşılabilmiştir”.⁴⁹ Gerçeklerle bağdaşmayan soyut uğraşlar verilmiştir. İsmail Hami, aşık bir şekilde Moltke'yi izleyerek şöyle demiştir. Avrupa'da

⁴⁷ Paul Kennedy., **a.g.e.**, s.270-271

⁴⁸ Paul Kennedy, **a.g.e.**, s.237. Geniş bilgi için bkz. EK-4, Tablo.4.

⁴⁹ Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 1978, s. 21.

⁵⁰ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Metin Kıratlı), 6. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1996, s. 235.

görülen her şeyin taklit edilebileceği kanaati bizim için bir “an’ane-i siyasiye” haline gelmişti ve daima da bu hata işlenmiştir. . . . Mesela Rus kıyafetini, Belçika tüfenglerini, Türk sarıklarını, Macar eğerlerini, İngiliz kılıçlarını ve Fransız terbiye-i askeriyesini bir araya getirerek Avrupavâri alelâcayip bir ordu teşkil ettik⁵⁰. Osmanlı İmparatorluğu’nda uzun yıllar devam eden batılılaşma sert direniş ve yanlış uygulamalarla karşılaşmıştır. Reformların tam etkili olmamakla birlikte daha ileri ki yıllarda oluşacak yapılanmaların ilk alt zeminini hazırlaması ve tecrübe kazanılması bakımından ise önemi büyüktür.

Tablo 1. Osmanlı İmparatorluğu’nun 1914 yılı başında yüzölçümü ve nüfusu⁵¹

	Yüzölçümü 1000 km ²	Nüfus 1000
Avrupa’da :Edirne ve Çatalca		
İstanbul Anadolu’da :	22.7	642
27 vilayet ve müstakil liva	3.9	1.160
İskenderun, Beylan, Antakya k.		
Suriye, Cebel-i Lübnan, Kudüs	730.5	13.402
6 vilayet ve müstakil liva	5.7	120
<i>Mezopotamya</i>		
Musul, Bağdat ve Basra	221.9	3.075
Arabistan		
5 vilayet ve müstakil sancak	326.3	2.403
	626.9	5.570
	1.937.9	26.372

⁵¹ Vedat Eldem, **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomisi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994, s. 4.

Tablo 2.Bu nüfusun milliyet itibariyle bölgelere taksimi takriben aşağıdaki gibidir⁵².

	Benzeri		Benzeri		Yahudi	Arap	Sair	Yekün
	Türk toplulukları	Rum toplulukları	Rum toplulukları	Yahudi toplulukları				
Trakya	515	-	80	10	12	-	25	642
İstanbul	649	5	245	168	47	12	34	1.160
Anadolu	10.00	1.160	912	1.130	45	205	66	13.522
Suriye vs.	125	90	180	127	87	2.280	186	3.075
Irak	74	390	-	20	72	1.732	115	2.403
Arabistan	20	-	-	-	50	5.500	-	5.570
	11.38	1.645	1.417	1.455	313	9.729	426	26.372

Yukarıda görüldüğü gibi Osmanlı Devleti farklı milletlerden farklı dinlerden oluşan bir yapıya sahipti. Bu da batılı devletlerin yer altı zenginlikleri açısından zengin Osmanlı coğrafyasının kurcalanmasına sebep olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük savaş öncesi Almanya ile yaklaşması yine dünya politikalarındaki gelişmeler ile paralel olmuştur. İngilizlerin ve Fransızların emperyalist yaklaşımları, Çarlık Rusya'sının tarihi sıcak denizler yani Akdeniz ve Boğazlar üzerindeki emelleri zorunlu olarak Almanya ile yaklaşmayı gerçekleştirmiştir. Her ne kadar Almanya'nın emelleri, Ön Asya üzerindeki emelleri emperyalist bir yaklaşımı çağırırsa da, diğer güçlerinkinin yanında daha az etkili ve belirleyici olmuştur. İttihat ve Terakki'nin İmparatorlukta tam anlamıyla söz sahibi olmasından sonra Batılılaşma ve modernleşme, toplumda kendisine daha hızlı ilerleme imkanına ve kimliğine kavuşmuştur. Aslında XIX. yüzyılın az başarılı reformlarının zemininde bu kadrolar ancak XX. yüzyılın başında yetişmiştir. Ancak XX. Yüzyılın başında Ümmetçi anlayış yerini Türk kimliği anlayışına bırakmaya başlamıştır. Sosyal alanda bir çok reform kendini göstermiştir. Elektrik ve telefon

⁵² Vedat Eldem, a.g.e., s. 4.

önce resmi binalarda, sonra zenginlerin evlerinde olmak üzere yaygınlaştı. Sağlık hizmetleri getirildi. “1912’de ilk uçak ülkeye sokuldu. Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı ordusunun kendi hava kuvvetleri vardı”.⁵³ İttihat ve Terakki yönetiminde toplumun her kesiminde hissedilen kalkınma hamleleri, sosyo-ekonomik, askeri reformlar başarılı sayılmaktadır. Büyük savaşın çıkışından kısa bir süre önce başlayan bu hızlı yapılanmaların sonuçları alınamadan ve tamamlanamadan savaş patlak vermiş ve yarım kalmıştır. İttihat ve Terakki’nin başındaki grubun bir kısmı Almanya’ya yakınlık duymuşsa da, önemli bir kısmı İngiliz ve Fransızlarla iyi ilişkilerden yanaydı. “Özellikle son dönemde gelişimin mimarı gibi görülen Enver Paşa’nın Alman yanlısı tutumuna rağmen, Cemal Paşa ve donanmanın karşıt fikirli oluşu durumu dengeliyordu”.⁵⁴

Savaşın başlamasına çok yakın tarihlerde bile bu ayırım giderilememiştir. Ancak bu dönemde “Osmanlı ordusunda modernizasyonun kökeni ise neredeyse tamamen Alman menşeli hale gelmiştir”.⁵⁵ Alman askeri heyetlerinin talim ve eğitim alanında Osmanlı ordusunu ne derece modernleştirdikleri sorusu tartışılabilir. Ancak tartışılmayacak bir konu bu heyetin gelişiyile birlikte Ruhr’daki Alman silah fabrikalarının, depolarındaki malların, Osmanlı ordusunun alımlarında ön sıraya yükselmesidir. Osmanlı Devleti’nde uzun yıllar görev almış olan Von der Goltz Paşa 1885’te Krup fabrikasından 500 kadar ağır topu Osmanlı ordusuna aldirtmiştir. Ertesi yıl 426 sahra topu ve 60 havan topu ve dretnot daha alındı. 1887 yılında yarım milyon karabina ve tüfek, Mavser ve Loewe firmalarından alındı. II. Wilhem’in ilk gelişinden sonra (1889) 5,9 milyon mark, 1893’te 13,1 milyon mark, 1894’te 6 milyon mark, 1895’te 12,2 milyon marklık silah sipariş edildi. Bu siparişler her yıl önemli meblağlar ödenerek tekrarlanıyordu. Bunun doğal sonucu olarak “siparişler İngiliz ve Fransız firmalarını Osmanlı pazarından tasfiye etmiştir.”⁵⁶ Görüldüğü

⁵³ Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, (Çev. Mehmet Harmancı), 2. Cilt, E Yayınları, İstanbul 1983, s. 370.

⁵⁴ Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw., **a.g.e.**, s. 372

⁵⁵ Jehuda L. Wallach, **Bir Askeri Yardımın Anatomisi Türkiye’de Prusya-Alman Askeri Heyetleri 1835-1919**, (Çev. Fahri Çeliker), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985, s. 27.

⁵⁶ İlber Ortaylı, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Nüfuzu**, Kaynak Yayınları, İstanbul 1983, s. 82.

üzere Osmanlı ordusu uzun yıllar boyu Alman menşeli silahlarla donatılmıştır. Bu gelenek ittihatçıların dönemlerinde de değişmemiştir. Bunun bir anlamı da her ne kadar Alman ya da İngiliz yanlısı olmak konusunda tam bir fikir birliği oluşmamışsa da, ileride çıkması muhtemel bir kamplaşma ve çatışmada Almanya'nın Osmanlı ordusundaki silahlanma yapısı bakımından ne kadar önemli bir lojistiğe sahip olduğu gerçeğini yansıtmaktadır. “İngilizler ile yapılan görüşmeler ve diplomatik temaslarda her ne kadar iyi ilişkiler ve denge korunmaya çalışılmışsa da 1913-1914'te İngiltere'nin Basra körfezi ve Irak'ta yeni bazı çıkarlar elde etmek için yaptığı girişimler büyük sorun doğurmuştur”.⁵⁷

Ayrıca Osmanlı Donanması için yapılan iki zırhlının parası ödendiği halde verilmeyişi ve el konulması Osmanlı – İngiliz görüşmelerini zedelemiş ve Alman yaklaşması kaçınılmaz olmuştur. “Almanya ile yapılan anlaşma bu noktada açıklanmış olsa herhangi bir itirazla karşılaşmadan sevinçle karşılanacağı kuşkusuzdur”.⁵⁸

1 Ağustos 1914'te Almanya'nın Rusya ile savaşa tutuşması sonucunda, Almanlar daha sonra sömürge olarak kullanmak istedikleri Osmanlı Devleti ile İstanbul Balta Limanı'nda görüşmelere başladılar. İttihat ve Terakki'nin önemli kişileri ve özellikle Enver Paşa, Alman yanlısı olduklarından, Almanya yanında yer aldığından kazanılacak bu savaştan sonra Balkanlarda ve doğuda yeniden nüfuz kurmayı umduklarından görüşmeleri bir gizli antlaşma imzalayarak sonuçlandırmıştır.⁵⁹

Osmanlı Devleti zor koşullar altında politik ve ekonomik yanlılığın verdiği çaresizlikle Almanlarla anlaşma masasına oturmuştur.

Zira Osmanlı Devleti Balkan Savaşı'nın acılarını ve kayıplarını daha saramadan yeni bir savaşa giremezdi. Ekonomik yapısı buna müsait değildi⁶⁰. Bu

⁵⁷ Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s. 399.

⁵⁸ Stanford Shaw, **a.g.e.**, s. 374.

⁵⁹ Coşkun Üçok, **Siyasal Tarih (1789-1960)**, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1978, s. 212.

⁶⁰ Rifat Önsoy, **Osmanlı Borçları**, Turhan Kitabevi, Ankara 1999, s. 293.

sebeple para bulmak zorunluydu. Bu ve diğerk sebeplerden dolayı Ekonomik durum hiç de iç açıcı değildi. Ekonomik yapıyı görmek için şu tabloyu incelemek yeterlidir:

Tablo 3.Savaş sırasında alınan ekonomik yardımlar ve savaş sonu borçlanma miktarımız (milyon lira) ⁶¹

Vergi ve gelirlerden Harbiye ve Bahriye Nezaretlerine muhassasat		42.9
İç istikraz hasılatı		18.0
Tedavüle çıkarılan kağıt para ve pullar		161.0
Reji Şirketi'nden alınan avans		1.4
Almanya'dan alınan avanslar :		
Altın olarak	13.1	
Gümüş olarak	2.3	
Mark olarak	22.2	
Türk lirası olarak	18.5	56.1
Avusturya'dan alınan avanslar :		
Altın olarak	2.2	
Kuron olarak	6.3	8.5
Harp malzemesi şeklinde alınan avanslar :		
Almanya'dan	31.8	
Avusturya'dan	6.0	37.8
İstikrazlar mürettebatı :		
Ödenmeyen	9.3	
Ödenen	-4.1	5.2
Müteahhitler ve hazine hesabı		
(Ödenmeyen memur maaşları dahil)		22.5
İstimvaller		25.0
Bedeli ödenmeyen hizmetler (tahmin)		20.0
		398.4

⁶¹ Vedat Eldem, **a.g.e.**, s. 115.

Ülkeler arasındaki ilişkilerde borçlanan taraf, borç aldığı yere daima kişiliksiz hareket etmek zorunda kalacaktır. Güçlülerin isteklerine boyun eğecektir. Osmanlı Devleti de bu sebepten dolayı zor durumda kalmış, borçlarını ödeyememiş ve Duyum-u Umumiye idaresinin kurulmasına sebep olmuştur. Bu kuruluş devlet içinde devlet tavrıyla hareket etmiş ve Osmanlı Devleti'nin her şeyine karışmıştır.

Osmanlı Devleti değişik müttefik arayışlarından sonuç alamayınca çaresizlikten Avusturya'nın önerisi sonucu Almanya ile 27 Temmuz 1914'te İstanbul'da görüşmelere başladı. "2 Ağustos 1914'te Sadrazam Sait Halim Paşa ile Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Baron Von Wangenheim arasında, Osmanlı-Alman ittifakı imzalandı".⁶² Buna göre:

"1-İki Devlet, Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasındaki anlaşmazlıkta tam tarafsızlıklarını koruyacaklardı.

2-Eğer Rusya, Avusturya'ya savaş açarsa ve Almanya da buna katılmak zorunda kalırsa, Osmanlı Devleti de savaşa girecekti.

3-Almanya, Osmanlı Devleti'ni bir tehdit altına düştüğünde gerekirse silahla koruyacaktı.

4-Savaş olursa Almanya, askeri heyetini Türkiye'nin emrine verecekti.

5-Anlaşma 31 Aralık 1918'e kadar yürürlükte kalacak ve taraflardan birisi geçersizliğini ilan etmezse, beş yıl daha yürürlükte olacaktı.

6-Bu muahede haşmetlü Almanya İmparatorluğu ve Prusya kralı hazretleriyle, Osmanlı imparatoru hazretleri tarafından tasdik edilecek ve müsaddak nüshalar tarih-i imzadan bir ay zarfında teati olunacaktır.

⁶² Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, IX. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986, s. 381.

7-“Bu muahede gizli tutulacak ve ancak tarafeyn-i âliyeyn-i akideynin arasında bil-ittifak neşredilecektir”.⁶³

Almanya ile yapılan gizli anlaşmanın, kabine içinde İttihatçıların yaptığı tartışmalar sonucunda yetersiz olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle 4 Ağustos'ta Alman elçisine bazı değişiklikler yapılması konusunun bildirilmesi kararı verilmiştir. Hazırlanan ek maddeler şunlardır:

1-“Bulgaristan savaşa girmeden ve Romanya'nın tarafsızlığı sağlanmadan önce, Türkiye savaşa girmeyecektir.

2-Doğu Anadolu'da Kafkasya Müslümanları ile bağlantıyı sağlayacak şekilde sınırın genişletilmesi-Rumeli'de Türklerin yaşadığı bölgelere kadar sınırın ilerlemesi.

3-Adli ve idari kapitülasyonların kaldırılması ve savaştan sonra bunu diğer devletlere de kabul ettirmek taahhüdü.

4-Topraklarımıza düşman saldırdığında, bu istila kaldırılmaksızın barış yapılmaması zorunluluğu.

5-Savaş tazminatından pay.”⁶⁴

Ek maddeler Alman Büyükelçisi Von Wangenheim'e götürüldü. Bunların anlaşmaya konulması rica edildi. Kabul edilen maddeler bir teminatla şöyle yazılmıştır:

1-Almanya kapitülasyonların kalkmasında Osmanlı Devleti'ne yardım edecektir.

⁶³ Şevket Süreyya, Aydemir, **Enver Paşa**, II. Cilt, Remzi Kitapevi, İstanbul 1984, s. 42; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, Cilt II, Kısım 4, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 642-643

⁶⁴**Dünya Savaşları Ansiklopedisi**, Cilt I., Kısım. 3, s.76.

2-Balkan devletleriyle girişilecek görüşmelerde ve Balkanlarda alınacak yerlerin bölüşülmesinde Bulgaristan ile Almanya, Osmanlı Devleti'ni destekleyeceklerdir.

3-Almanya Osmanlı Devleti'nin de savaş tazminatı almasına çalışacaktır.

4-Düşman Osmanlı topraklarına girerse, düşman çıkarılmadan Almanya barış yapmayacaktır.

5-Yunanistan savaşa katılıp yenilirse, Almanya Ege adalarını Osmanlı Devleti'ne geri verecektir.

6-“Osmanlı Devleti Doğu sınırları, bu devletle Rusya Müslümanları arasında doğrudan doğruya bağlantı sağlayabilecek şekilde düzeltilecektir.”⁶⁵

Bu ek maddeler ile anlaşma 6 Ağustos 1914'te tamamlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu savaş başladığında ise ilk önce tarafsızlığını ilan etmiştir. İtilaf devletleri de durumun önemini farkına varıp Osmanlılarla anlaşmaya çalışmışlardır. İngiltere ve Fransa savaş boyunca tarafsız kalmaları halinde bir takım vaatlerde bulunmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu da bu isteğe karşılık kapitülasyonların kaldırılması, Ege adalarının kendisine geri verilmesi ve Mısır sorununun çözülmesi önerisinde bulundu. Ancak özellikle İngiltere bunları kabul etmeye yanaşmadı. “Bu ise Osmanlı İmparatorluğunu Almanya'ya daha da yaklaştırdı.”⁶⁶

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti 1912-1913 Balkan Savaşlarından ağır bir yenilgi ile çıkmıştır. Rumeli kaybedilmiştir. Silahlı kuvvetler maddi ve manevi olarak zedelenmiştir. Bu sebeple özellikle kara ordusunun kuruluş ve konuşunun yeni baştan düzeltilmesi ve orduya yeni bir ruh ve canlılık verilmesi zorunluluğu karşısında kalınmıştır. Gene bu nedendir ki daha henüz Balkan Savaşı barışına dahi geçilmeden ordunun düzeltilmesi hazırlıklarına sefer hali devam ederken girişilmişti. Ancak daha Meşrutiyetin ilanından itibaren, ordunun yeni baştan düzenlenmesi ve eğitilmesi hususunda Harbiye Nezareti ve Genelkurmay Başkanlığı'na hakim olan

⁶⁵ **Dünya Savaşları Ansiklopedisi**, Cilt I. Kısım 3, s.78.

⁶⁶ Rifat Uçarol, **a.g.e.**, s.408.

bir ana düşünce vardı. Bu da tasarlanan ıslahatın mutlaka Alman subaylarının fiili rehberlikleriyle yapılması düşüncesi idi. Bilhassa Mahmut Şevket Paşa'nın sadrazamlığı ve Harbiye Nazırlığı zamanında doğan bu fikir etrafındaki siyasi temaslar, Balkan Harbi'nin yenilgi ile bitmesinden sonra daha da çoğalmıştır. “Nihayet bu ana düşünce, Sadrazam Sait Halim ve Harbiye Nazırı Ahmet İzzet Paşaların zamanında bir gerçek olmuştur”.⁶⁷ Orduda başlayan bu son dönem Alman reformlarının mimarı ise o sıralarda Kurmay Yarbay olan Enver Paşa'dır. Büyük bir atılımla orduda yeni subayların önünün açılması için reformlar yapmış, yaşlı eski paşaları emekli etmiş, modern olacak bir ordunun modern subaylarla yönetilmesini savunmuştur. Ancak köklü değişiklikler gerçekleşmeden savaş başlamıştır. 1914 yılında İmparatorluğun geliri 32.607.490 lira olarak tahmin olunmakta idi. “İmparatorluğun toplam dış borcu 1914 yılında itfa edilmeyen şekliyle 198.000.000 Osmanlı lirasıdır. Bütçe ise 30.000.000 lira civarındadır”.⁶⁸

Osmanlı devleti savaşı götüreceği mali kaynağa sahip değildi. Borç içinde yüzüyordu. Borçların durumunu görmek için aşağıdaki tablonun incelenmesinde yarar vardır:

Tablo. 1914 ve 1918'de devlet borçları (1000 lira itibariyle)⁶⁹

	İtibari resülmal		Tedavül eden		Yıllık mürettebat	
	1914	1918	1914	1918	1914	1918
<u>Muharrem</u>						
<u>Kararnamesi'ne tabi</u>						
<u>borçlar</u>						
Düyun-i muvahhade	42.276	42.276	36.800	36.463	1.887	1.887
İkramiyeli Türk tahvilatı	15.633	15.633	10.667	10.336	270	270

⁶⁷ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, III. Cilt. 6.Kısım (1908-1920), 1. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1971, s. 192-193.

⁶⁸ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, III/6, s. 99-100.

⁶⁹ Vedat ELDEM: **a.g.e.**, s. 117.

MuharremKararnamesi'ne tabiolmayanlar

İstikrazlar ve avanslar	101.979	113.179	91.633	97.870	6.841	6.944
İstanbul ve Bağdat belediyeleri istikrazı	2.233	2.233	2.204	2.233	127	127
Ödenmeyen borç taksitleri	-	8.600	-	8.600	-	-
Dahili istikraz	-	17.978	-	17.978	-	899
	162.121	199.899	141.304	173.480	9.125	10.128
Dalgalı borçlar	-	-	21.266	21.266	-	-
Tedavül eden evrakı nakdiye.	-	158.762	-	158.762	-	-
Küçük paralar ve pullar	-	986	-	986	-	-
İstimvaller	-	25.000	-	25.000	-	-
Tekaüt maaşları	-	-	-	-	3.379	12.502
			162.570	378.494	12.504	22.630

Tablodan da anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti'nin savaş sonundaki iç ve dış borçlarının toplamı 378.500.000lira olarak tahakkuk etmektedir. Ancak bunun yanı sıra 1914 yılında 3.379.561 lira olan mülki ve askeri emekli maaşlarını 1918'deki tutarı neredeyse 4 katı yükselerek 12.501.763 lira olmuş, bu nedenle ek bir borca girilmiştir⁷⁰.

⁷⁰ Eldem, a.g.e., s.116

Tablo .Birinci Cihan Harbi'ne takaddüm eden yıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun gelir ve giderler muvazenesi (milyon Osm. Lirası olarak)⁷¹

		Varidat			Sarfiyat			Hazine açığı
		Muham- -menat	Tahsilat X/	XX/ XXX/	Muham- menat	Muha- sasat	Tediyat	
1326	1910/11	29.18	29.24	24.42	35.99	37.00	36.05	6.81
1327	1911/12	31.65	31.11	26.58	41.16	39.63	53.75	22.64
1328	1912/13	33.68	28.80	28.80	36.89	57.16	39.17	10.37
1329	1913/14	33.68	29.38	29.38	36.89	49.39	35.33	5.95
1330	1914/15	36.00	23.88	23.88	37.05	73.93	57.84	33.96

Yukarıdaki mali veriler incelendiğinde savaşın Osmanlı devleti için büyük bir yıkım olacağı açık bir şekilde görülecektir. Bu yüzden şayet devlet savaşa girecekse yeni mali kaynaklar bulmalıdır. Devletin bu yılki (1914) gelirine göre devletin cari harcamaları dışında elde edilecek para, bir savaş ekonomisini sürdürecektir konumda değildir. Geri kalan 7.635.596 lira diğer amme hizmetleri için yeterli değildir. Bununla beraber Osmanlı Harbiye Nezareti ve Başkomutanlığı, büyük bir dünya harbinin eşiğinde bulunduğu bir sırada, Silahlı kuvvetlere ayrılan bu para ile 800.000 kişilik bir Osmanlı kuvvetinin seferi duruma getirilmesinin, ordu birliklerinin tasarlanan yığınak bölgelerine ulaştırılmasının ve nihayet kuvvetle muhtemel büyük bir harbin masraflarının karşılanamayacağı hesaplanmıştır.⁷²

Aslında Harbiye Nazırı Enver Paşa, 1914 yılı Harbiye Nezareti bütçesini Meclis-i Mebusan'a sunarken, Balkan savaşlarından ordunun büyük bir kayıpla çıktığını ve kaybedilen yerlerdeki nüfus dolayısıyla bütçenin "biraz küçülmeye mecbur" kaldığını belirtmişti. Bu nedenlerden dolayı Meclis üyelerinin karşısına "vâsi bir bütçe" ile çıkılmadığını, belki çıkılsa yine kabul edileceğini kaydetmiş ve ileriki yıllarda sıkıntıya düşmemek için "tasarrufa riayet etmek suretiyle bir bütçe"

⁷¹ Eldem, a.g.e., s.14.

⁷² Eldem, a.g.e., s.15.

hazırladığını ifade etmişti. Konuşmasının sonunda Enver Paşa, bütçede bazı kalemlerde tasarrufun fazla olduğunu görülebileceğini ancak Harbiye Nezareti'nin her şeyi dikkate alarak bir bütçe hazırladığını vurgulamış ve Meclis üyelerinin tereddütsüz bir şekilde gerek “fevkalade bütçe”yi ve gerekse 1914 yılı Harbiye Nezareti bütçesini onaylayacağından ümitli olduğunu belirtmiştir. Enver Paşa, önerilen bütçenin kabul edilmesi halinde her surette ülkenin savunmasına layık olabilecek bir ordu yetiştirmeyi şüphesiz vaadedebileceğini kaydederek sözlerine son vermiştir.

Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın konuşması ve bütçe ile ilgili müzakerelerin son bulmasıyla Harbiye Nezareti'nin 1914 yılı bütçesi Meclis-i Mebusan tarafından kabul edilmiştir⁷³.

Bir taraftan Enver Paşa'nın 16 Temmuz'da, geniş bir bütçe olmadığını ifade ederek 1914 yılı Harbiye Nezareti bütçesini Meclis-i Mebusan'a sunması, diğer taraftan aynı gün Sadaret makamının ordunun ihtiyacı olan savaş mühimmatı ve diğer malzemeler için 5.500.000 liralık olağanüstü ödenek (tahsisat-ı fevkalâde) verilmesi hakkında bir kanun layihasını Meclis' sunması dikkat çekici bir husustur. Oturumu yöneten Başkan Hüseyin Cahit Bey de Sadaret tezkiresini takdim ederken, ordunun her ihtimale karşı hazırlanması için savaş mühimmatı ve diğer malzemelerin ikmali ve müstahkem mevkilerin sağlaştırılması için böyle bir kanun layihasının gönderildiğini belirtmiştir⁷⁴.

Bunun gelişmeden sonra ayrıca 20 Temmuz 1914'te de Harbiye Nezareti Fevkal'ade Bütçesi'ne 5.500.000 lira tahsisat konulması hakkında kanun layihası da Maclis-i Mebusan'a gönderilmiştir⁷⁵.

Meclis'e gönderilen bu kanun layihaları da göstermektedir ki, Avrupa'da savaş hazırlıklarının had safhaya ulaştığı bir dönemde, Osmanlı Devleti de bütçesini genişletmek için çalışmalar içinde bulunuyordu. Osmanlı Devleti böylelikle yakında başlayacak olan büyük savaşta güçlü olarak yer alabilmek için ordusunu güçlendirmeye çalışmıştır.

⁷³ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi (MMZC) (İçtima-ı Fevkalâde)**, Cilt 2, Devre:3, İçtima Senesi:1, TBMM Basımevi, Ankara 1991, s. 294-295.

⁷⁴ **MMZC**, C. 2, s. 284.

⁷⁵ **MMZC**, C. 2, s. 477-478.

Tablo .Osmanlı İmparatorluğu'nun Cihan Harbi'ne denk gelen yıllarda dış ticareti (Milyon Osm. Lirası) ⁷⁶

	İthalat	İhracat
1909/10	34.74	21.37
1910/11	42.56	24.38
1911/12	45.06	28.10
1912/13	43.55	26.62
1913/14	41.84	24.71
1914/15	22.11	15.16

Tabloda görüldüğü gibi savaşın başlamasından 5 yıl önce ihracat 21.37 milyon Osmanlı Lirası iken savaş sırasında 1914-1915 bu rakam 15.16 Osmanlı Lirasına düşmüştür. Yine ithalat savaş malzemeleri başta olmak üzere yapıldığı için, diğer madde üretimleri düşmüş ve ihracatta da büyük düşüşler yaşanmıştır. İthalat ise 1909-1910 yıllarına göre 1914-1915'de, 12.63 milyon Osmanlı Lirası gerilemiştir. İthal edilen mallar ise daha çok savaş malzemeleridir, halkın zaruri ihtiyaçlarını karşılayacak bir durum söz konusu değildir.

Tablo .Harp yıllarında dış ticaret (Harp malzemesi hariçtir) ⁷⁷

Mali yıllar	İthalat (Milyon Osmanlı Lirası)	İhracat
1913/14	41.84.	21.60
1914/15	23.60	14.65
1915/16	4.3	4.9
1916/17	10.2	12.3
1917/18	15.08	13.98
1918/19	21.28	14.89
Toplam	116,30	82,32

⁷⁶ Vedat Eldem, a.g.e., s.16.

⁷⁷ Vedat Eldem, a.g.e., s.66.

Görüldüğü üzere İthalat ve ihracat arasındaki fark 33,98 milyon Osmanlı Lirası'dır. Bu da göstermektedir ki savaş Osmanlı ekonomisini önemli ölçüde etkilemiş ithalat lehine büyük bir fark ortaya çıkmıştır. Yukarıdaki mali tablo incelendiğinde Osmanlı Devleti'nin açık bir şekilde yabancı kaynak bulmak zorunda olduğu görülecektir. Bu şartlar altında yabancı kaynak da Almanya'dan alınabilecektir.

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na daha girmeden Almanya'dan 20 Ekim 1914'te 5 milyon Türk Lirası para almış ve aynı gün Enver Paşa Genelkurmay Başkanvekili Bronsart'la savaş planı yürütme çalışmalarına girişmiştir. Osmanlı yetkilileri savaş boyunca Almanya'dan 180.527.893 lira avans almışlardır⁷⁸. (Geniş bilgi için bkz; EK-5, Tablo:5) Zaten Enver Paşa'da devletin ihtiyacı olan savaşın finansmanını Almanya'dan ek kaynaklar ve yardımlar olarak karşılamaya çalışmıştır.⁷⁹

Osmanlı Devleti'nin mali durumu incelendiğinde büyük bir orduyu sevk ve idare edecek bir güce sahip olmadığını görürüz. Buna rağmen ordunun genel durumunu inceleyelim:

Osmanlı ordusunun kara, deniz ve hava kuvvetleri itibari ile büyük savaş öncesi mevcut durumu şöyle idi. "Kara Ordusu: 11.221 Subay, 294.029 Astsubay ve er, 43872 hayvan, 2310 muhtelif çapta ve modelde top, 256 makineli tüfek kadardı."⁸⁰

⁷⁸ Maliye Nezareti'nin Ekim 1915'te Almanya'dan 6.000.000 lira avans alınması için Heyet-i Vekile'nin mukavele imzalamasına izin verilmesi için kanun layihası ve karşılığı Almanya Hükümeti'nin hazine tahvilatı olarak tamamen Duyun-ı Umumiye İdaresi'ne tevdi olunmuş 6.000.000 liralık evrak-ı nakdiyye ihracı için Maliye Nezareti'ne izin verilmesine dair kanun layihası hakkında bkz; **MMZC**, C.1, Devre:3, İctima senesi:1, TBMM Basımevi, Ankara 1991, s. 578-580.

⁷⁹ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, s. 393.

⁸⁰ Vedat Eldem, **a.g.e.**, s. 199.

Deniz Kuvvetleri: “Deniz kuvvetleri Alman Goben (Yavuz) ve Breslau (Midilli) zırhlılarının katılımıyla tonaj olarak 100.279’a yükselmiştir.”⁸¹ “Donanma genel olarak eski gemilerden oluşmakta olup muharip gücü yüksek değildir.”⁸²

Hava Kuvvetleri: “Hava kuvvetleri dünyadaki gelişimi yakından takip etmekle birlikte geliştirilmesi için yeterli zaman ve kaynak bulunamamıştır.”⁸³ Balkan Savaşları esnasında da bir miktar uçak kaybedilmiştir. “Seferberlik başladığında Hava Kuvvetlerinin elinde aktif olarak sadece dört uçak kalmıştır.”⁸⁴

Uçaklar yurtdışından ithal edilmektedir. Ancak Osmanlı Devleti’nin uçak alacağı ülkeler ile savaş halinde olduğundan bu konuda yardım alacağı tek ülke Almanya kalmıştır.

“Bu yüzden Hava kuvvetleri Alman yardımlarıyla ancak 1916 yılında toparlanabilmiş ve etkili olarak göreve başlayabilmiştir”.⁸⁵ (90 uçak, 81 pilot, 58 Rasıt)

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere I. Dünya Savaşı başladığında Osmanlı ordusunun bir çok alanda önemli eksikleri vardır ve hazırlıksız bir şekilde yakalanmıştır. Ordunun etkili olabilmesi ancak Almanya’dan gelecek yardımlara bağlıdır. Uzun sürecek bir savaşta bu yardımların nasıl ve ne şekilde gelebileceği ise hep meçhul kalmıştır.

Devletin üst düzey yöneticileri ise yapılacak olan savaşta eğer “Cihad-ı Ekber ilan edilirse bunun Müslüman ülkeler üzerinde etkisi olacağı düşüncesindedir”.⁸⁶ 1914 yılı Kasım ayının ortalarına doğru Türk hükümeti tarafından eski zamanların en kuvvetli silahı olan kutsal din savaşı (kutsal cihat)

⁸¹ Vedat Eldem, **a.g.e.**, s. 485.

⁸² Selçuk Kızıldağ, **Çanakkale Cesaretin Bedeli**, Arma Yayınları, İstanbul 2003, s. 18

⁸³ Şerafettin Zeyrek, “Çanakkale Cephesinde Hava Gücü ve Hava Savaşları”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, Sayı:1, Mart 2003, s.25.

⁸⁴ Vedat Eldem, **a.g.e.**, s.497.

⁸⁵ Vedat Eldem, **a.g.e.**, s.499.

⁸⁶ Enver Ziya Karal, **age**, s.399.

özenle sahneye çıkarılıyordu. “Türk Harbiye Nezareti dünya Müslümanlarına bu yolla geniş etkide bulunabileceğine inanıyordu”.⁸⁷ Oysa sonradan fazlasıyla yanlış olduğunu anladı. Gerçekte dindar Anadolu askerleri için kutsal cihat ilanına gerek yoktu. Onlar kutsal cihat edilmeden de saygı duydukları padişahları ve dinleri uğruna savaşa gidiyorlar ve canlarını feda ediyorlardı. Türklerin yönetimindeki bazı bölgelerdeki Araplarda ise kutsal cihat hiçbir sonuç vermedi. “Türklerle Araplar arasında yüzyılların yığıldığı zıtlık ve Türk yönetimine karşı duyulan hoşnutsuzluk dolayısıyla kutsal cihat bunlar üzerinde hiçbir etki yapmadı”.⁸⁸

Enver Paşa ve Almanların isteği doğrultusunda Cihad-ı Ekber ilân edilirse İngiliz ve Fransızların hakim olduğu topraklarda Müslümanların padişaha itaat edip ayaklanacaklarını ve zor durumda kalan bu devletlerin savaşı göze alamayacakları düşünülüyordu. Bunun sonucu olarak 11 Kasım 1914’de Cihad-ı Ekber ilân edildi. Cihad-ı Ekber metni bütün Osmanlı askerine duyuruldu. Şunu unutmamak gerekir ki Osmanlı ordusunda Alman ve Avusturyalı Hıristiyanlar olduğu gibi, İngilizlerle birlikte Osmanlıya karşı savaşan Arap, Hintli, Senegalli Müslümanlar da vardı. “Cihad-ı Ekber bu yüzden başarısız bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır”.⁸⁹

Cihad-ı Ekber’in ilanı ile İngilizler ve Fransızlar kendi hakimiyetleri altında yaşayan Müslümanlara, Cihad-ı Ekber’in etkisini azaltmak için yoğun propagandaya başvurdu. Bunun sonucu olarak Cihad-ı Ekber’in o bölgelerde tesiri fazla olmamıştır.

İngiliz General Allenby’nin 11 Aralık 1917’de Kudüs’e girişi ile Osmanlı Devleti’nin müttefiki olan Avusturya’nın başkenti Viyana’da zafer ve Kudüs’ün kurtuluşu için kiliselerde çan çaldırılması da Cihad-ı Ekber’in tesirini sadece Türkler üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

⁸⁷ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, Cilt:3, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s.296.

⁸⁸ Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya’dan Ortaasya’ya Enver Paşa**, I. Cilt , Remzi Kitapevi, İstanbul 1984, s. 42.

⁸⁹ Peter Hopkirk, **İstanbul’un Doğusunda Bitmeyen Oyun**, Yeni Yüzyıl Yayınları, İstanbul 1994, s. 172.

II.BÖLÜM

SURİYE VE FİLİSTİN CEPHESİ

2.1. DOĞAL YAPISI VE STRATEJİK DURUMU

Suriye ve Filistin Bölgesi; kuzeyde Anadolu, doğuda Irak, batıda Akdeniz, Mısır ve güneyde Arabistan ile Yemen arasında geçit bölgesidir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla önemi daha da artmıştır. Bununla beraber bölge "Filistin'den sürgün edildikleri tarihten bu yana, alttan alta planlı bir şekilde Filistinli İsraililerin siyasi mevcudiyetini dünyaya kabul ettirmenin de Yahudilerin milli hedefi olması, hassasiyeti artırmış jeopolitik ve stratejik bir değer kazanmıştır".⁹⁰

Sina, Filistin ve Suriye toprakları doğal yapı, su, iklim ve bitki sorunları yönünden ayrıcalıklara sahiptir. Sina Bölgesi'nin, doğal olarak coğrafi önemini yakinen etkileyen Süveyş Kanalı, 1860 yılında inşa edilmiştir. Kuzeyden güneye uzayan bu Kanal, Süveyş Kasabası'nın hemen doğusundan başlar. Uzunluğu 168 km., genişliği 150 m'dir ve Port Sait civarında denize ulaşır. Bölgenin doğusunda Lut Gölü (Bahri Lut-Ölü Deniz) ve Akabe körfezi, güneyinde Kızıldeniz, batısında Süveyş Körfezi ve Kanalı, kuzeyinde ise Akdeniz bulunur. Akabe-Süveyş Hattı veya Cebel-i Tih denilen sıradağlarıyla ikiye ayrılır. "Kuzey kesimine Sina Çölü (Tih Sahrası), güneyine Sina yarımadası (Tur-i Sina) denilmektedir. Sina Yarımadası, Akabe-Süveyş Hattı'nın güneyindedir. Doğal yapısı Sina Çölü'nden başkadır".⁹¹

⁹⁰ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik**, X. Cilt, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985, s. 31.

⁹¹ Ömer Osman Umar, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2004, s. 203.

Tur-i Sina Dağları Yarımada'nın ortasındaki Cebel-i Katrin'de düğümlenir. "Kollarıyla Yarımada'yı kaplar. Volkanik kaya yığınlarından oluşmuştur."⁹²

Anadolu yaylası dağ sistemine dahil Torosların güneyine sarkan kolları, (Amanoslar) Ceyhan Nehri ile Asi Nehri arasını doldurur. Amanosların orta kısmı sarp ve ağaçlıktır. Güneye uzanımında Ensariye Dağları, Nehrül Kebir'den itibaren kıyıyı izleyerek güneye doğru uzanır ve Lübnan dağlarıyla birleşir. Yükseklikleri 2.600 ile 3.000 m.'dir. Anti Lübnan Dağları Suriye'de Lübnan dağlarına paralel uzanır. Şam'ın güneydoğusunda ayrılan bir kol Havran Dağlarını oluşturur ve bu dağlar Havran bölgesini tamamen örter. Suriye'de akarsular, Karasu ve Afrin ile Halep'ten geçen Kuvek suları olup ikisi Akdeniz'e, diğeri Halep güneyinde Müftü Gölü'ne dökülür. Asi nehri Suriye'nin esas nehridir. Kaynaklarını Cebel-i Hamrin'den alır. Bukca Ovasını sulayarak Humus, Hama'dan geçer ve Amik Gölü'nün ayağını aldıktan sonra Samandağı civarında Akdeniz'e dökülür. Suriye kıyıları, İskenderun Körfezi hariç girinti ve çıkıntısı az ve oldukça düzdür. İskenderun ve Lâzkiye birer limandır. Filistin arazisinin önemli yapısı , pek eski zamanda meydana gelen büyük bir deprem sonucu kuzey-güney doğrultusunda bir çöküntü ile oluşmuştur. Kıyı kesimi düz bir araziye sahiptir. Batısında Şeria, Akdeniz'e paralel volkanik dağlardan yapıldır. Bir sırt halinde olan parçanın en yüksek yeri Halil-ür-Rahman Kasabası'nın kuzeyinde 1.027 metredir. Şeria çukurluğu ise 265 km. uzunluğunda bir çöl yapısıdır. Kuzey ve Güney doğrultusunda uzanan ovaları denize paralel olarak devam eder. Bol su kaynaklarına sahip olup tarıma da elverişlidir. "Filistin arazisi suların birikmesine ve nüfusuna elverişli olmadığından su kaynakları daha ziyade dağ yamaçlarında ovalarda bulunur. Bu nedenle nehirleri daima akar. Filistin'in gölleri Şeria çukurluğunda toplanmıştır. Bazılarının suyu tatlıdır, içilir".⁹³

Suriye ve Filistin bölgesinin iklimi, deniz kıyısından içerilere doğru değişik karakter taşır. Kuzey ile güney arasında en azından 15 derecelik bir

⁹² Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik., X. Cilt, s. 32.

⁹³ Ömer Osman Umar, a.g.e. , s. 204

fark gösterilir. “Yıllık ısı ortalaması +20⁰’ye kadar yükselir. Böylece yazları sıcak ve kurak, kışları yağmurlu ve soğuktur”.⁹⁴

Diğer taraftan Filistin semavi dinlerin merkezlerinden olan Kudüs’ü de içine alan önemli mistik bir bölgedir.

2.2. SURİYE VE FİLİSTİN CEPHESİ’NİN COĞRAFİ YAPISININ LOJİSTİK HAREKÂTA ETKİSİ

İngiltere, Mısır’ı ılımlı olarak siyasi, askeri ve ekonomik egemenliğine almıştı. Sina Çölü’nü ve Yarımadası’nı da Mısır’a bağlamış, Süveyş Kanalı’nın emniyetini buna dayandırmıştır, Mısır sınırını, Refah-Akabe (mevkiler Osmanlı İmparatorluğu’nda) Hattına kadar sürmüştür. Yarı resmi de olsa bu hattı ara hattı olarak Osmanlı Hükümeti’ne kabul ettirmiştir. Bu suretle Kanal’ı Sina gibi doğal bir çöle güçlendirmiştir⁹⁵. Esasen Sina Çölü’nün en güçlü yönü, büyük kum setlerine sahip olmasıdır. “Bu setler, 15 ile 20 km. uzunluğunda olup Kanal’a paralel olarak devam eder. Harekatı güçleştirir”.⁹⁶

Sina Çölü, kuzey kesimiyle Arabistan-Suriye ve Mısır arasında kara ulaşımına en elverişli yer olduğundan, tarih boyunca Mısır’a karşı yapılan bütün harekatta kullanılmıştır⁹⁷. Vadilerinin hemen hepsi güney-kuzey doğrultusunda Filistin ve Arabistan ile Mısır arasındaki yollara dikey olarak uzanır. Kum çölünde hareket çok ağır cereyan eder. Taş Çölü engellerine rağmen harekate daha müsaittir. Bölgenin en elverişli ulaştırma aracı deve dir⁹⁸. Filistin’den Kanal’a, Kanal’dan Filistin’e doğru yapılacak hareket boyun ve vadilerden geçer. Filistin’i aşarak Suriye üzerinden Anadolu içlerine ilerlemek isteyen bir saldırgan ister istemez Nur Dağlarıyla karşılaşır. Bu dağlar yekdiğerini destekleyen kuvvetli arazi

⁹⁴Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik., X. cilt , s. 32.

⁹⁵ Ali Fuad Erden, **Birinci Dünya Harbi’nde Suriye Hatraları**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2003, s. 29.

⁹⁶ **Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik.**, s. 32.

⁹⁷ Ali Fuad Erden, **a.g.e.**, s.15.

⁹⁸ Ömer Osman Umar, **a.g.e.** , s. 207.

kompartımanları halinde savunmayı güçlendirir.⁹⁹ Çok elverişli bir mevzi durumunda olup ilerleyecek düşmanın gerilerini tehdit eder. Lübnan'dan uzanan Ensariye Dağları yolsuz ve sık ormanlıktır. Aşılması güçtür. Dolayısıyla savunulması kolaydır. Bölgenin kıyılarına çıkarma zor olmakla beraber içerilere doğru harekâta belirli doğrultulara bağlıdır. Anti Lübnan dağları ise ikinci savunma sistemini meydana getirir. Bu dağlar güneyden kuzeye Halep-Şam-Hicaz demiryoluna paralel ana istila yolunun üzerinde ilerlemek isteyen bir hareketi önler. İskenderun Körfezi çıkarmaya müsaittir. “Ancak Amanos (Nur) dağları savunmaya elverişli olduğundan, çıkartmayı etkileyicidir”¹⁰⁰.

Mustafa Kemal Paşa Yıldırım Orduları Komutanı iken, Halep'ten ayrıldıktan sonra İskenderun Körfezi'nden doğuya doğru bir hat halinde yeni bir savunma sisteminin yapılmasını kurmaylarına emretmişti. Bu da göstermektedir ki, Nur Dağları ve arkası önemli bir savunma alanıdır. Antep ve Urfa savunmaları işte bu hat üzerinde yapılmıştır.

2.3. FİLİSTİN CEPHESİ, KANAL HAREKATI (2/3) ŞUBAT-1915

Filistin Cephesi'nde görev alan komutanların bu cepheyle ilgili hatıraları ve savaştan sonra anlattıkları incelediğinde genelde aynı değerlendirmeleri yaptıkları görülmektedir. IV. Ordu Komutanı olan ve Kanal Harekâtını yürüten Cemal Paşa hatıralarında harekât hakkında şu bilgileri vermektedir¹⁰¹.

Kanal Harekatı (2-3 Şubat 1915) 4. Orduya bağlı birlikler Mısır'a doğru harekete geçti. Ordunun bütün malzemeleri ve hayvanları Rumeli'den, Şark ve Garp Anadolu'sundan, Suriye'den, fenni şeyler silah ve mühimmat, Avrupa ve İstanbul'dan, Bağdat ve Şimal Suriye'sinden, Halep ve Adana'dan gelecekti. Henüz ne menziller, ne de askeri yollar vardı. Anadolu'dan gelen demiryolunu bir defa, Konya ile Konya ile Halep arasında da Amanos dağları kesiyor. Bu dik, sarp ve

⁹⁹Ali Fuad Erden, **a.g.e.**, s. 35.

¹⁰⁰Ömer Osman Umar, **a.g.e.**, s. 210

¹⁰¹ Ömer Osman Umar, **a.g.e.**, s. 212-213-214.

¹⁰² Cemal Paşa, **Hatıralar**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2006, III. Baskı, s.174-188.

yolsuz dağları arabalar, katırlar ve otomobillerle aşılacaktı. Bundan başka Kanal'a gidecek askerlerin çoğunun arkada bırakılması gerekiyordu. Kırık dökük demiryoluyla taşınmaları olanaksızdı.¹⁰² Çöl'e ulaşıldığı zaman Ordunun geçtiği ilk yolları develerin ayak izleriyle açılmıştı. "Üç köşeye benzeyen Tih Sahrasının".¹⁰³ Bir çok yerinde insan yaşamaz. Ariş'ten geçilirken bir evliya türbesinin etrafını çeviren mezarlığın taşlarından birinin üzerine, "Yeniçeri Ağası Emir-i Emiran" yazısı okunur. Çöllerde yalnız bu dört kelime kalmıştır. Kanal'a ulaşılmıştır. Taarruzun yapılacağı gün güneş doğmuştu. Herşey İngilizlerin gözü önünde cereyan ediyordu. Onlar için bir tehlike arz etmiyordu. Çünkü saldırı için hazırlıklıydılar. "Kanal Tombazların üzerinde geçilirken yoğun makineli ateşi altında erat biçildi."¹⁰⁴ Karşıya geçebilenler de tutsak oldular. Larcher, eserinin 2. cildinde (s. 150) şöyle yazıyordu: "2/3 Şubat gecesini altı Türk istihkam bölüğü 20 Tombaz ve Gazze'den alınmış petrol bidonlarından yapılmış üç salı, Serapeom cephesi karşısında Kanal'a indirmişler ve İngilizler silah başı edinceye kadar 60 askeri karşıya geçirmişlerdi. "Fakat İngiliz ileri karakolları topçuları ile ateş ederek bütün Türk vasıtaları batırılmış ve garp cephesine geçen 600 asker ya esir edilmiş, ya da muharebeden hariç bırakılmıştı."¹⁰⁵ Bu başarısız harekât sonunda Türk tarafının ölü yaralı ve kayıp olarak zayıyatı 1300'ü bulmuştur.¹⁰⁶

IV. Ordu Komutanı ve harekâtı yürüten Cemal Paşa da hatıralarında bu kayıpları doğrulamaktadır.¹⁰⁷

"Sadece Almanları rahat ettirmek için ve İngilizlerin dikkâtini doğuya çekmek için yaptığımız bu hareket sonuçsuz kalacağı bilinmesine rağmen

¹⁰³ Joseph Pomiankowski, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü 1914-1918 I. Dünya Savaşı**, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1990, s.149.

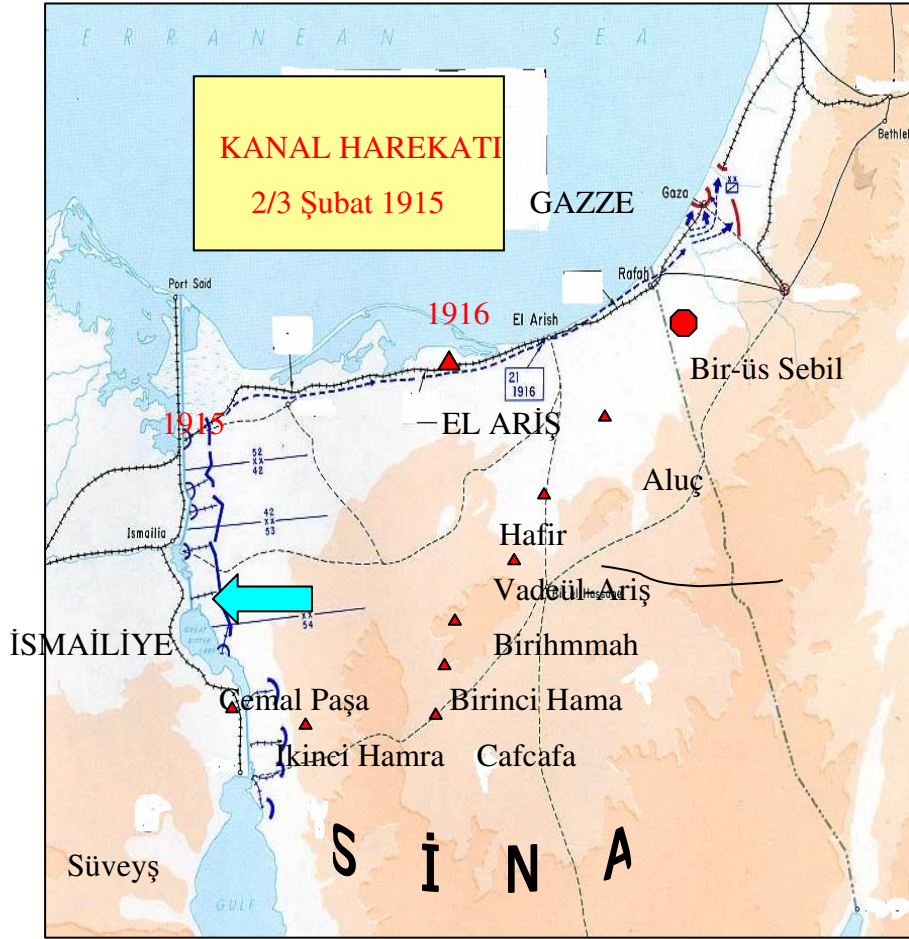
¹⁰⁴ Ali Fuad Erden, **a.g.e.**, s. 30-31.

¹⁰⁵ Ayfer Özçelik, **Ali Fuad Cebesoy**, Akçağ Yay., Ankara 1993, s. 15.

¹⁰⁶ Ali Fuad Erden, **a.g.e.**, s. 59.

¹⁰⁷ Ayfer Özçelik, **a.g.e.**, s. 16. ;Ömer Osman Umar, **a.g.e.**, s. 217.

gerçekleştirilmiştir.”¹⁰⁸ “Türk askerinin lüzumsuz yere heder edilmesine ve üç yıl sonra da bütün Filistin ve Suriye’nin de kaybedilmesine sebep olan bir hareket olarak tarihe geçmiştir.”¹⁰⁹



OSMANLI TOPRAKLARI Akabe

¹⁰⁸ Şevket Süreyya Aydemir, **a.g.e.**, Cemal Paşa, **Hatıralar**, s. 188.

¹⁰⁹ Mümin Mustafa, **Cepheden Cepheye**, Arma Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998, s.27.

2.4. SİNA CEPHESİ'NE İNTİKAL

Filistin Cephesi'nde ilk önceleri yedek subay, sonra subay olarak çarpışmış olan Ali Galip Bey'in (Yoluç) hatıralarında bölgedeki mücadeleler şu şekilde kaydedilmiştir

Filistin Cephesi'yle ilgili anlatıma müdahale etmeksizin Ali Galip Yoluç'un anlatımıyla Filistin savaşı:¹¹⁰

Uzunköprü'den 3. Tümen'e bağlı birlikler, Kasım ayında Sina Cephesi'ne hareket etmek için Haydarpaşa'dan trene binilerek Konya Ereğli'ye geldik. Buradan yayan olarak sekiz günde Kurtmusa'ya ulaştık. Bu yürüyüşler çok zahmetli oldu. 9 Ocak 1916 Kurtmusa'dan trene binerek Osmaniye'ye kadar geldik. Tekrar yayan olarak Katme'ye ulaşıldı. 14 Ocak 1916 tekrar trene binerek Şam'a, sonra Amman'a geldik. 16 Ocak 1916 buradan yaya olarak Salt, Şune, Şeria nehri geçilerek , Eriha, Azariye kasabalarına; daha sonra da Kudüs kasabasına ulaştık. Yola devam edilerek Beytüllahm, Halilürrahman kasabalarından sonra Bir-üs Sebi mevkiine gelerek uzun süre dinlendik. El Ariş'e hareket edilerek 15 Mart 1916'de buraya ulaştık. Deniz kenarında bir çöl kentidir. Birkaç tatlı su kuyusu bulunur. İleride bir höyük üzerinde Nebiyasir isminde bir türbe görülür.

Denize 10 metre yakında tatlı su kuyusu ile şemsiye gibi küme küme öbekleşmiş her salkımın 10 kiloya kadar meyve veren hurma ağaçları vardır.

25 Nisan 1916 tarihinde Katya muharebesi yaptık. Bu muharebeye alayın 1. ve 2. Taburları ile bir batarya topçu gücü ve bir hecin süvari müfrezesi iştirak etmişti.

Elariş'ten, Bardavil gölü, Birülmesara, Birülabit ve Hacerül yoluyla Katye'ye gelindi. Bu yürüyüşlere bedeviler para karşılığı kılavuzluk ediyordu. Bedevilerin milliyeti paradır. Ona kim çok para verirse, ona hizmet ederler.

¹¹⁰ Ali Galip Yoluç'un **Filistin Cephesinde Kendi Tuttuğu Günlüğü**,

Fakat hizmetlerini hilesiz olarak yaparlar. Bize kılavuzluk yapan Bedevi, İngilizlerin Katya'daki kuvvetlerini, Bir-es Sebül'deki Kuvve-i Seferiye'ye haber vermiş ve tam oldukları mahalleye götüreceğini söylemiş. Kuvve-i Seferiye Kumandanı Fonkireste (Alman Komutan Von Kress) yukarıda söylediğim kuvvetleri tertip edip yola çıkartmıştı. Kendisiyle beraber üç gece yürüyüşten sonra Hacerünnak'a ulaştık. O gece hava çok sisliydi. Kılavuzların delaletinde gidiyorduk. Bir yerde istirahat verdiler. İngilizler daha önce buralarda kuyu kazmışlar, bezden de yalak yapmışlar. Düzenleri orada, aletleri duruyordu. "Herhalde kaçmışlar" dedik, gülüştük. Meğerse bizden yüz metre sağdaymışlar. Moladan sonra yürüyüşümüze devam ettik. Biraz gittikten sonra arkamızdan bir silah patladı, arkasından makineli tüfek ateşi başladı. Düşman sisten görünmüyordu. Düşmanla iç içeydik. Sis vardı, fakat ateşin kime karşı atıldığı belli değildi. Fakat sonra sis dağıldı, düşman fark edildi Az sonra teslim oldular. Gene yürüyüşe geçtik. Düşmanın burada iki ileri karakolu vardı. Taburumuz gelinceye kadar rahat hareket ediyorlardı. Birliğimizin yaklaşmasından haberleri yoktu. Böylece biz onların içerlerine girmişiz. Onların uykusu saka eşeğinin anırmasından dolayı bozulmuştu. Sonra yürüyüşe geçildi. 28 Nisan 1916.

Gene bugün 28 Nisan Katye'ye ulaştık. Beş kilometre uzaktan düşman çadırları görünüyordu. Bu çadırların civarında hiç gezinen yok. Fakat burası bir karargah, hemen harekete geçtik. Yarım ay şeklinde ilerliyorduk. Tam tertibatımızı aldıktan sonra bir top attık. Bu top gürültüsüne hep uyandılar ve silah başı ettiler. Muharebe akşama kadar devam etti. Sonra alay kuvvetindeki İngilizler teslim oldu. Ben bu muharebede sol kalçamdan yaralandım. Müfreze ilerledi. Bir Liva kuvvetindeki bu düşmanı esir aldı. Sıhhiye neferleri beni bir eşeğe bindirip Birülabit'e götürdüler. Taburlar Birülmesar'a dönmüşlerdi. Bizi Seyyar hastane çadırına koymuşlardı. Geceyi burada geçirdik. 29. 4. 1916 sabahı düşmanın 15 tayyaresi geldi. Bizi ordugah sanmış. Bütün bombalarını üstümüze boşalttı. Çok yaralı ve ölen vardı. Akşam düşmandan alınan atlardan birine binerek buradan kaçtık. Ölüm korkusu bana yaramın acısını unutturdu.

Yaram pek tehlikeli değil ise de ağırdı. Sol ayağım yürümüyordu. Taburun bulunduğu Birülmesar'a ertesi sabah yetiştim. 30. 4.1916.

1.5.1916 tarihinde, Birülmesar'dan, Elariş'e geldik. Elariş hastanesinde yattık. 8.5.1916 tarihinde Elariş'ten Kakule koluyla Kudüs yolunu tuttuk. Birüssebi'de trene binerek 12.5.1916'de Kudüs'deyiz. Bizi zabıt namzedi diye zabitan hastanesine yatırdılar. Fransız hastanesinde tedavi edilerek Kudüs'teki bir nekahet hastanesinde iyice tedavi edilerek oradan da Nekahet hastanesine yattım. Tamamen istirahat etmiş üzere taburcu edildim. Taburuma döndükten sonra zabıt vekili olduğumu söylediler.

1.9.1916 yılında Elariş'ten fırka ile Elariş'e çekildik. Kudüs'te merkez taburu ile çok geçmedi buradaki istirahat burnumuzdan geldi. Düşman çöle doğru ilerlemeye başlamış, bizi Hafir mevkiine yolladılar. Bir çok tahkimat yaptık. Bir de işittik ki Tellürrefah'taki 31. Alay'a düşman baskın yapmış acele Hafir'deki tahkimatı bırakarak Tellürrefah istikametine hareket ettik. 15. 10. 1916.

Hafir'den Tellişşeriya'ya kadar 100 km'lik bir yolu cebri yürüyüşle yürüyerek çok yorgun argın Tellişşeriya'ya geldik. Ama bölüklerin yarısını döküntü verdik. Eğer düşman karşımızda olsaydı feci bir akıbet ile karşılaşırđık.

Tellişşeriya'ya geldiğimizde 31. Alay'ın esir alındığını haber aldık. Biz de orada Şeyh Nuran sırtlarına mevzi aldık. Düşman 31. Alay'ı esir aldıktan sonra Hanyunus'a gelip geri dönmüş. 17.10.1916.

Şeyh Nuran Cemmame sırtlarına çekildik. O zaman 16. Fırka geldi. Cammame'de iken düşman Gazze'ye taarruz etti. Ben o vakit Bölük Kumandanı vekiliydim. 12.03.1917.

31. ve 32'inci alaylardan ibaret olan fırkamız Gazze istikametinden hareket etti. Düşmanı yan kanadından vurarak muharebeyi kazandık. Düşmanın 3000 ölüsü hemen o kadar da yaralısı vardı. Düşman bu mağlubiyet üzerine vadi-i Gazze'nin cenup cihetine çekildi. 1.4.1917.

1.4.1917 düşman daha büyük kuvvetlerle taarruz etti. Bu sefer tanklar da vardı. Tam on sekiz hat üzerinden yaptığı bu taarruz kendisine pahalıya mal oldu. Bu seferki zayıtı evvelkinden fazlaydı. Gene Vadi-i Gazze'ye çekildi. İkinci Gazze harbinden sonra 1 Teşrinisani 1917'ye kadar sükûnetle geçti.

1.11.1917'de Üçüncü Gazze savaşı başladı. Altı gün altı gece fasılasız topçu ateşiyle ileri hat siperlerimizi bombardıman ederek harap etti. Yaptığı bu taarruzda bizim cepheden ehemmiyetli bir muvaffakiyet elde edemedi, fakat Birüssebi cihetindeki cepheyi yarararak Ebullof sırtlarına kadar ilerlemiş ve bizim arkamıza sarkmıştı. Bu sırada bir top mermisi beni siperde gömmüş ve yaralanmış olduğumdan hizmet neferim ile Beyti Hanun'a kadar geldim. Oradan da trenle Afululye'ye; oradan da Kudüs hastanesine geldim. 10. Kanunuevvel (1333) 1917 tarihinde Kudüs'ün sukutunda hastane de esir oldum.

O vakit 17 Teşrinisani 1332'den itibaren Mülazım-sâniliğe nasbolmuşum. Bizi Mısır'a götürdüler. İskenderiye civarında Seydibeşir zabitan garnizonuna girdik. Burada hürriyetimiz alınmış, adeta bir hayvan sürüsüne dönmüştük. Memleketi müdafaadan aciz olanların hakları bundan başka bir şey olamaz.

Fen, sanat, ilimden mahrum olan, dünya ilerlemelerine yabancı bulunan insanları, vatanını sevmeye kirli ruhlu kimselerle karşılaşınca akıbetler bundan başka ne olabilir ki? Esaret hayatı pek acı ve elemli bir hayattır. İnsanın benliğini kemirir, ruhunu ezer, milli gururu yıkar.

İngilizler gerçi bize işkence etmediler. Yiyeceğimizi, giyeceğimizi verdiler. Yatacağımızı da pekiyi temin ettiler. Fakat bu ikram tarzları bizi

tatmin edemezdi. Çünkü düşmanımızdı. Bize her hususta müsait davrandılar. Gazinomuz, sinemamız vardı. Hatta altı İngiliz lirası para verirdi. Bütün bu şeyler bize azap gibi gelirdi. İnsan vatanına, toprağına dört elle sarılmalı, düşman boyunduruğı altına girmemelidir. Vatan kadar kıymetli hürriyet kadar sevimli dünya da hiçbir şey olmamalıdır. Bu kulağıınıza küpe olsun...

“33 ay 27 gün esaretten sonra 6 Eylül 1920 senesinde İngilizler tarafından terhis edilerek İstanbul’a hareket ve Teşrinievvel (Ekim) 1920 senesinde de ordudan terhis edildim”¹¹¹.

Ali Galip Yolüç, Filistin’de esir düştükten sonra Mısır’da esaret hayatı yaşamış, kurtulduktan sonra Kurtuluş Savaşı’na katılmıştır.

2.5. BİRİNCİ GAZZE SAVAŞI

İngilizler Refah’ı aldıktan sonra yine El-Ariş’e çekilirler. Osmanlı ordusu da Han Yunus’tan geçen Şelâle çizgisinde toplanır. (26 Ocak 1917). Orada güven içinde sayılmadığından ordu Şubat’ın ikinci yarısında cepheyi gezmiş olan Enver Paşa’nın da onayıyla daha geriye “Gazze-Birüssebi çizgisi üzerine alınır.(17 / 18 Mart gecesi) Az önce 14 Mart’ta İngiliz demiryolu Refah’a ulaşmış bulunuyordu ve düşman Sellak çizgisine saldırmak üzere yığınak yapmaktaydı”¹¹².

26 Mart’ta İngilizler Gazze’de Türk cephesine saldırır. İngilizler 40-50.000, Türk kuvvetleri ise 18.000’dir. Sayı üstünlüğünden başka İngilizlerin taşıt, yiyecek ve silah bakımından üstünlükleri daha büyüktür. Bununla birlikte İngilizler Lloyd George’un rahatsız olduğu bir olayla yine karşılaşır. Çünkü “Türkleri yenemeyip geri çekilmek zorunda kalırlar. Çok ağır kayıplar vermişlerdir.”¹¹³ “İngiliz komutanı 1 Nisan’da Londra’ya çektiğı telde hareketin büyük başarılar sağladığını ve düşmanı

¹¹¹ Ali Galip YOLÜÇ’ün Filistin cephesinde kendi tuttuğı günlüğünden (1915)

¹¹² Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 355.

¹¹³ Enver Ziya Karal, a.g.e., s.514.

kesin bir felakete uğratmasına az bir şey kaldığını; ancak o sırada sis olması ve o bölgenin susuz bulunması sayesinde böyle bir sonucun elde edilemediğini yazar”¹¹⁴.

Osmanlı yazarlarının bazıları Gazze’de vuruşmanın yanlış olduğunu, düşman karşısına ancak çıkarabilecek olan 18.000 kişinin arada yok edilmesiyle Filistin ve Suriye yolunun o anda düşmana açılmış olacağını, Gazze-Birüssebi çizgisinin Çanakkale gibi karış karış savunulması gereken bir yer olmadığını, ne kadar geri gidilirse az verimli olan ulaştırma yollarının o kadar kısaltılmış, kaynaklara o kadar yaklaşılmış, İngilizlerin ise o kadar vakit ve kuvvet kaybetmiş olacağını ileri sürmüşlerdir. Bu düşüncelere dayanan Yarbay Nihat şunları ekler: “Birinci ve İkinci Gazze muharebatının muvaffakiyetine ve bu sayede bu hatda sekiz ay kalabilmiş olmamıza rağmen, Gazze hattında sebat kararı çok cûretkârane idi; bu muvaffakiyet vaktiyle kabil-i hesap değildi ve bir adem-i muvaffakiyet karardaki hatayı pek elim surette ortaya çıkarabilirdi”¹¹⁵.

2.6. İKİNCİ GAZZE SAVAŞI

İngilizler yukarıda görmüş olduğumuz gibi Birinci Gazze savaşını Osmanlı ordusunu elden geldiği kadar Mısır’dan ve Süveyş su yolundan uzaklaştırmak için yapmışlardı¹¹⁶. Ancak Mart 1917’de Bağdat’ın İngilizlerin eline düşmesi ve orada Osmanlı ordusunun çok güçsüz kalması İngiliz hükümetini yüreklendirir ve Irak’tan Mısır’a bir tümen ve Hindistan’dan da bazı birlikler göndermek imkanının belirmesi de bu yüreklenmeyi artırır¹¹⁷. Bu yüzden Londra’da bakanlar kurulunun savaş komitesi 30 Mayıs’ta Mısır ordusunun görevinin Kudüs güneyindeki Türk birliklerini yenip bu kenti almak olduğuna karar verir ve bu hedef 2 Nisan’da General Murray’a bildirilir. Bu arada Gazze cephesindeki Türk kuvveti 30.000 kişiyi bulmuştur. İngilizler de epey yeni birlik almışlardır¹¹⁸. Aldıkları bu yeni destek sonunda İngiliz askerlerinin “Sayıları 50.000’i aşmaktadır. İkinci Gazze vuruşması bu yeni

¹¹⁴ Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 355.

¹¹⁵ Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 356.

¹¹⁶ Cemal Paşa, **Hatıralar**, s.204.

¹¹⁷ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, s.512.

¹¹⁸ Cemal Paşa, **a.g.e.**, s.208.

yönergelere göre ve Kudüs'ü düşürmek amacıyla yapılmıştır. İngilizler yine yenilir ve Türk Ordusu'nu geri atamazlar (17 / 20 Nisan 1917)"¹¹⁹.

Bu yenilgi İngilizler farklı şekillerde yorumlamaya çalışmışlardır. Mesela Mareşal Robertson, İkinci Gazze yenilgisine götüren 30 Mart 1917 günlü emri vermekteki amacın, Doğu Anadolu'da Rusların durumunu kolaylaştırmak ve "Bağdat'ı geri almak için Halep'te toplanmakta olan Türk birliklerini Güney Filistin'e doğru çekmek olduğunu kaydetmektedir, yani başka yerlerde istenilen sonuçları almak için Gazze işine girildiğini ifade etmektedir"¹²⁰.

22 Nisan'da General Murray yeni bir saldırıya hazırlandığını Londra'ya bildirir ve kesin başarı için tam mevcutlu beş tümene ihtiyacı olduğunu belirtir. Ancak bir yandan Rusya'daki karışık durum ve Fransa cephesinde işlerin pek iyi gitmemesi yüzünden ona yardımcı kuvvet gönderilmesi uygun görülmez. "Bu yüzden ona 25 Nisan'da elindeki kuvvetlerle, çıkacak her fırsattan faydalanarak Türklere saldırıp onları yenmeye çalışması gerektiği, amacın Türkleri Filistin'den çıkarmak olduğu bildirilir".¹²¹ Bu yeni talimat Filistin'deki İngiliz komutanına fırsat kollamak buyruğunu vermekle "ona az çok aşırı girişimlerde bulunma", demeye varıyordu. "Sıcak mevsimin de gelmesiyle Filistin'de savaş birkaç ay için durgunluk devresine girer".¹²²

2.7. SURİYE CEPHESİ'NDE YILDIRIM ORDULAR GRUBU

1917 yılı içinde, Sina ve Filistin Cephesi'nde üç defa Gazze Savaşı olmuştu. İngilizlerin bu savaşlar sonunda Sina Çölü'nü geçip Gazze yakınlarına kadar ilerlemeleri üzerine, Türk Başkomutanlığı bu taarruzların yenilenmesi ihtimalini düşünerek cephenin takviyesine karar vermişti¹²³. Bu amaçla, önce İstanbul'dan yola çıkardığı 16'ncı Piyade Tümeni ile 2'nci Ordu'dan alınan 3'ncü Süvari Tümeni'ni bu

¹¹⁹ Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 356.

¹²⁰ Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 357.

¹²¹ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, s.511.

¹²² Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 357.

¹²³ Cemal Paşa, **a.g.e.**, s.222.

cepheye yetiştirmişti. Arkadan, 2'nci Ordu'dan 7'nci ve 53'ncü Piyade Tümenleriyle 54'ncü Tümeni de bu cepheye sevk ettirmişti. Ancak bu sevk zamanında yapılamamış ve "Birinci Gazze Muharebesi'ne 53'ncü tümenin bir kısmı katılabilmişti. İkinci Gazze muharebesi başlamadan 53'ncü Tümenin diğer kısımları ve ayrıca tertiplenen 54'ncü Tümeden bir alay muharebeye girebilmişti. 7'nci Tümen ise yetişememişti"¹²⁴ .

Yaz sonuna kadar bir hareket olmayacağı düşünülerek, Irak'tan tertiplenen 4'ncü Tümen ile 3 ve 54'ncü Tümen ve bir süvari tümeni 22'nci Kolordu'yu oluşturarak Alman Tuğgeneral Von Kress'in emrinde Sina Yarımadası'nda bu kez doğudan alınan 5'nci Piyade Tümeni ile bir süvari tümeninin oluşturduğu 20. Kolordu da Filistin bölgesinde Üçüncü Gazze Savaşı için hazırlanmaktaydı. Türk Başkomutanlığı düşmanın Sina ve Filistin'den atılmasını istiyordu. 4'üncü Ordu komutanı da böyle bir hareket için 10.000 ikmal erinin 9 oto kolu, 7.000 deve ve 100.000 altının gerektiğini cevaben bildiriyordu. Başkomutan Vekili bu cevaba memnun kalmamakla beraber, General Falkenhayn (Falkenhayn) ile yaptığı görüşmeler sonucu, şimdilik bu cephede savunmada kalınması öngörülmüş ise de 1917 Haziran başlarında İngilizlerin takviye aldıkları ve 26.000 olan mevcutlarını 5 tümenle daha güçlendirdikleri haberi alınınca, böyle bir kuvvet karşısında Gazze-Tekil-Şeria mevzilerinin, savunulması pek mümkün olamayacaktı. O bakımdan daha önceleri almayı tasarladığı 26'ncı Tümen'i Filistin'de bıraktırmıştı. "Önem kazanan bu durum karşısında Bağdat'ı kurtarmak için Halep'te toplanmakta olan 7'nci Ordu'nun dahi Sina ve Filistin Cephesi'ne gönderilmesine karar verilmişti"¹²⁵ .

Ortaya çıkan bu durum üzerine, bu cephede toplanmış olacak orduların bir elden sevk ve idare edilmesi görüşü kabul edilmişti. Almanya'dan getirilmekte olan Ordular Grubu Karargahı ile bir tugaylık Asya kolu tarafından gurubun teşkili yoluna gidilmiş ve komutanlığına da General Falkenhayn verilmişti¹²⁶ . Irak'taki 6'ncı Ordu da Ordular Grubu emrinde kalıyordu." Suriye ve Batı Arabistan Komutanlığı da

¹²⁴ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, C. 1, s. 408.

¹²⁵ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, C.1 s. 408.

¹²⁶ Cemal Paşa, **a.g.e.**, s.222-223

4'ncü Ordu Komutanı ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa'ya bırakılmakla karmaşık bir emir ve komuta sistemi meydana getirilmiş oluyordu"¹²⁷.

Sevk ve idaredeki kargaşalık, yetersiz beslenme, hijyene dikkat edilememesi çevreyi tanıyan komutanların sıklıkla hasta olmasına sebep olmuş, bu durum savaşta olumsuz etkiler yaratmıştır¹²⁸.

2.8. GAZZE – BİRÜSSEBİ SAVAŞLARI

İngilizler 31 Ekim sabahı 20.Kolordu cephesinde saat 05.55'te bütün kolordu topçusuyla yaptıkları bir saatlik hazırlık ateşi sonunda hücumu başlatmışlardır. 20.Kolordu Vadi-i Sebi'nin koruması için bulunan birliklerin de yardımıyla 353 rakımlı noktayı tutmuştu. Yoğun ateş gücü ve sayı üstünlüğüyle Birüssebi'yi bırakarak kuzeye çekilmişlerdir. "20. Kolordu bu savaşta 414 tutsak, 6 top bir çok makineli tüfek ve çeşitli malzeme ele geçirmiştir. Kolordunun kaybı ise 136 ölü, 1010 yaralı olmuştur"¹²⁹.

Birüssebi'nin kaybı Türk tarafı için ağır bir kayıp olmuştur. Gazze'nin kaybedilmesi o kadar stratejik önem arz etmeyecekken Birüssebi'nin kaybı Türk kuvvetlerini geri çekilme durumunda kıyıya yakın kuzey bölgesinden savunma yapmasını gerekli kılmıştır. Birüssebi'nin kaybedilmesinin ana nedeni ise cephenin zamanında takviye edilemez olmasından kaynaklanmıştır. 1917 Ekim ayında cephedeki Türk kuvvetleri 23.000 tüfek,1400 mızrak, 38 ağır top, 191 toptan ibarettir. 50 km. lik alanda derinlemesine bir savunma yapılması gerekmiştir. "Ancak İngilizler'in ağır gücü ve üstünlüğü karşısında başarılı olunamamıştır"¹³⁰. Birüssebi'de İngilizler üstünlüğü ele aldıktan sonra yakın stratejik noktaları da

¹²⁷ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, C.1, s. 408.

¹²⁸ Ömer Osman Umar, **a.g.e.**, s. 274-275.

¹²⁹ **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi**, IV. Cilt, 2. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1986, s. 138.

¹³⁰ **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi**, IV. Cilt, 2. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1986, s. 156.

çatışmalarla ele geçirmişler ve ileride yapacakları büyük taarruzlar için önemli bir sıçrama tahtasına sahip olmuşlardır¹³¹.

Gazze hattındaki İngiliz hücumu Birüssebi savaşının sonuna göre belirmiştir. Amaç Gazze’de yoğunlaşan Türk birliklerini diğer kanatlardan zayıflatıp arkasına sarkmak, büyük kayıplar verdirmek ve hatta tümünü imha etmektir¹³². Ancak normalde 2-4 Kasım’da yapılacak Gazze taarruzu, kuyularda verim düşürülerek Allenby tarafından erkene alınmıştır. 27 Ekim’de karadan, 29 Ekim’de denizden Gazze’ye bombardıman başlatılmıştır. 29 ve 30 Ekim’de Türk topçularına gaz mermileri de atılmış fakat etkili olmamıştır¹³³. Gazze’deki çarpışmalara denizde çok sayıda savaş gemisiyle üç uçak gemisi de bizzat katılmışlardır. 1 Kasım’da İngiliz Kara ordusu hücumu başlattı. Yoğun topçu ateşiyle Türk tel örgü hatları imha edilmiştir. İlk harekatta Türklerin ateşlerine karşılık Şemsiye tepesi İngilizlerce ele geçirilmiştir. Türk karşı taarruzu püskürtülmüştür. “Yoğun çarpışmalardan 4 Kasım akşamına kadar Türkler 2.696 insan kaybetmişlerdir”¹³⁴. Türk kuvvetleri Gazze’de çok üstün ateş ve insan gücüyle saldıran İngiliz kuvvetlerine karşı büyük bir kararlılıkla savaşmışlar ve başarılı bir tablo çizmişlerdir. “Fakat güçler arasındaki dengesizlik Türklerin Gazze’de daha fazla dayanamayacağını belli etmiştir¹³⁵”.

6-7 Kasım tarihlerinde Gazze’de yoğun İngiliz saldırısı sonucunda cephenin yarılması durumu ortaya çıkmıştır. Yarma durumunda ağır topların İngilizlerin eline geçme tehlikesi belirmiştir. Bunu müteakip ordunun Vadii Herbiye Beyti Hanun’un kuzeyine toplarını çekmesi bildirilmiştir. Bu da Gazze’nin boşaltılması anlamına gelmektedir. Çekilme tümenler halinde değil, gruplar halinde Gazze’den Vadii Herbiye Beyti Hanun hattına doğru çekilen Türk birlikleri yoğun bir topçu atışına maruz kalmışlardır. İngilizlerin daha önce yaptıkları saldırılar ise geri püskürtülmüştür¹³⁶. “Türk Ordusu’nun Kuzey sırtlarına çekilmesi ve İngilizler’e mühimmat kalması engellenmiştir. İngilizler uçak filolarıyla Kuzeye çekilmekte olan

¹³¹ Ayfer Özçelik, *a.g.e.*, s.25.

¹³² Ayfer Özçelik, *a.g.e.*, s. 26.

¹³³ **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi**, IV/II, s. 163.

¹³⁴ **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi**, IV/II, s. 167

¹³⁵ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi**, C.1, s. 408.

¹³⁶ Cemal Paşa, *a.g.e.*, s.279.

birlikleri bombalamış ve yer tayin edip kara birlikleri ile tahrip etmek istemişse de İngilizlerin cephedeki tümenleri birbirleriyle koordineli bir bağlantı sağlayamamışlardır”¹³⁷.

Birüssebi savaşının kaybı ve Gazze'nin tahliyesiyle sonuçlanan bu dönem sonunda, Başkomutanlık vekaleti, sorumlu komutanlıklardan savaşın kaybı nedenleri hakkında birer rapor istemiştir. “Raporlara göre savaşın kayıp edilmesinin nedenleri bir çok nedenlerden oluşmakla birlikte başlıcalarının, büyük ve orta sevk ve idare makamlarının düşman durumu ve kendi durumunu iyi değerlendirememiş olması, emir ve komuta zincirindeki kopukluklar ve anlaşmazlıklarla, hareket alanının özelliklerine göre lojistik destek ve personel ikmalinin hareketi destekleyememesi, eğitimin iyi olmaması ve bunlara karşı İngilizlerin çok sayıda ve yetenekli süvari birliklerine sahip bulunmaları olarak özetlenebilir”¹³⁸.

2.9. SAVAŞ YILLARINDA ORTADOĞU'DAKİ GELİŞMELER

İngilizler Filistin'deki başarılı savaşlardan sonra Kudüs'e yönelmiştir. Hem İngilizler, hem Almanlar ve hem de Türkler için çok önemli bir yer olan Kudüs için savaş yapılacaktı. Ayrıca Kudüs Yahudiler için de son derece önem arz eden bir şehirdir. İleride yaşanacak gelişmeler içinde Kudüs'ün ve Filistin'in işgali ayrı bir önem taşımıştır. Dünya üzerinde çok güçlü bir lobileri olan Yahudilerin ana vatani olarak burası biliniyordu. Dünya üzerinde yaşayan “Londra'da yayınlanmakta olan Daily Telegraph gazetesi 1933 yılı Nisan ayı sayısında” Yahudilerin Dünya ülkelerine dağılışına rakamlarla ayrı ayrı vermiştir. Bu kaynakça verilen toplam 14.621.405 Yahudi artık Filistin'de kurulacak anayurtları için uğraş vereceklerdir”¹³⁹. Ayrıca Yahudilerin 1914 yılında Filistin'de nüfus olarak 85.000 kadar nüfusa sahip olduğu bilinmektedir. Bu nüfusun içinden Osmanlılara karşı General Allenby komutasına üç tabur asker Yahudilerce verilmiş ve İngilizler

¹³⁷ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi, C.1, s. 177.

¹³⁸ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Sina-Filistin Cephesi, a.g.e., s. 180.

¹³⁹ Fahir Armaoğlu, Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1994, s. 10.

yanında savaşımlardır¹⁴⁰. Osmanlı Yahudilerinin yanında, Ermeniler, Araplar ve Rumlar Osmanlıların aleyhinde çalışmışlardır. “Osmanlı İmparatorluğu savaştan önce ve savaş boyunca büyük iç karışıklıklara yol açacak ihanetlerle uğraşmıştır”¹⁴¹. Emperyalist güçlerin imparatorluğu yutma çabası Almanların müttefik olmasına rağmen çıkarıcı politikaları ve iç tebaadaki isyan ve ayaklanmalar, Arap isyanları Asir, Yemen, Filistin cephelerinde Osmanlı birliklerine büyük sorunlar yaşatmıştır. Uzun yıllar boyunca Osmanlıya sadık kalan Araplar özellikle XIX. yüzyılda bir kimlik arayışına girmişler ve bölgenin ekonomik ve stratejik önemi arttıkça dış güçlerin de oyunları ile isyanlar çıkartmaya başlamışlardır. İmparatorlukta milliyetçilik akımları başladığında Araplar da bunlardan etkilenmiştir. Daha önceleri çıkmış olan isyanlar Osmanlı'nın güçlü olduğu yıllarda kolaylıkla bastırılırken XIX.yüzyıl sonlarında ve XX.yüzyılın başlarında bu isyanlar tehlikeli bir hal almıştı. İttihatçıların başa gelmesiyle Arabistan kaynama noktasına gelmiştir. Suud ailesinin sürekli sorun yaratması ve imparatorluğun güç durumda kalması sebebiyle Necid, mutasarrıflıktan vilayete dönüştürülüp imtiyaz olarak da valiliği padişah onayıyla Suud ailesine verilmiştir. “Amaç iç çatışmayı sağlamak ve bölgenin elden çıkmasını engellemektir. Ancak Birinci Dünya Savaşı bu planları bozmuştur”¹⁴².

Ancak Ortadoğu'daki asıl tehlike Şerif Hüseyin'den gelmiştir¹⁴³. Hz. Muhammed'in 37. göbekten torunları, Haşimi ailesinden Hüseyin İbni Ali, 1893 yılında 39 yaşında iken, Abdülhamid tarafından ailesi ve dört oğlu, Ali, Abdullah, Faysal ve Zayd ile birlikte İstanbul'a getirilerek mecburi ikamete tabi tutulmuştu. Bu süre zarfında oğulları İstanbul'da büyümüş ve eğitimlerini yapmışlardı. 1908 Meşrutiyetinden sonra, yeni iktidar Abdülhamit'in aleyhteki tavsiyesini dinlemeyerek, bir iyi niyet jesti şeklinde, o tarihte boşalmış olan Mekke Emirliğine tayin ederek Şerif Hüseyin'in İstanbul'dan ayrılmasına imkan sağladı. Şerif

¹⁴⁰ Ellen Hirsch, **İsrail'in Gerçekleri**, İsrail Enformasyon Merkezi Hamoker Press, Kudüs, İsrail 1997, s. 7. Ayrıca bkz. Amos, Perlmutter, (Çev. Tacettin Güneş), **İsrail'de Ordu ve Politika**, Akademi Yayınları, İstanbul 1993, s.77.

¹⁴¹ Marien Kent, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s.26.

¹⁴² Zekeriya Kurşun, **Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti, Vehhabi Hareketi ve Suud Devletinin Ortaya Çıkışı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, s. 243.

¹⁴³ Ömer Osman Umay, **a.g.e.**, s,283-284.

Hüseyin'in Hicaz'a dönmesinden sonra "Savaş ilanı Hicaz'da ağır şekilde hissedildi. Hac bitince, bütün ticaret ve dolayısıyla mukaddes şehirlerin gelirleri kuruyordu. Hindistan'dan gelen gıda yüklü gemilerin, Şerif resmen düşman tebaası haline düştüğünden, artık limanlarına uğramamasından haklı olarak endişe ediliyordu. Eyalette hemen hemen hiçbir şey yetişmediği için Hicaz mutlak şekilde Türklere muhtaç duruma düşecekti. Bu muhtaç duruma düşüşte üstelik Osmanlıların ilan ettikleri Cihad'ın geçerli olması için Mekke'de teyid edilmesi gerekliydi. Bu teyit Ortadoğu'yu kana boğabilirdi. Bu sebeple Türklerin talebini geri çevirerek İtilaf devletlerine, kendisine ait olmayan bir suçtan dolayı eyaletinin açlığa mahkum edilmemesi müracaatını yaptı. Aynı tarihlerde Suriye'de , Arap bağımsızlığı için kurulmuş gizli Al-Ahd ve al-Fatat Cemiyetleri de Şerif Hüseyin'e müracaat ediyor. Başlatılacak bir isyanda başlarına geçmesini istiyorlardı¹⁴⁴. "Şerif Hüseyin, bu cemiyetlerle temas etmesi için üçüncü oğlu Faysal'ı Şam'a; Hicaz köylerinden ve aşiretlerinden birlikler oluşturması için büyük oğlu Ali'yi Medine'ye gönderdi ve ikinci oğlu Abdullah'ı da Arapların Türklere karşı bir isyanı halinde tutumlarının ne olacağını öğrenmek üzere İngilizlerle temasa memur etti."¹⁴⁵ Abdullah'ın, Kahire'deki İngiliz Yüksek Komiserine yazdığı ilk mektubun tarihi 14 Temmuz 1915'tir. "Yazışmalar nihai anlaşmanın yapıldığı 10 Mart 1916 tarihine kadar devam etti"¹⁴⁶.

Şerif Hüseyin'in bu isyanı Osmanlı Ordularının lojistiğini büyük ölçüde etkilemiş ve zaiyatına yol açmıştır¹⁴⁷. Savaşın ilk yıllarında Araplar isyan halinde İngilizler tarafından yardım alacakları güvencesini almışlardır. Üç savaş gemisi ve 20.000 tüfek sözü almışlardır. Buna ilaveten 1.000 Mısır sterlini de para yardımı alınacaktır. "Bu isyanı ve bağlantılarını kuran bazı Arap ileri gelenleri ise İskender Ammun , Abdülgani el Ureysi Reşid Rıza ve Refik el Azm gibilerdir"¹⁴⁸. Arap asiler uzun yıllar tebaası oldukları bir imparatorluğa karşı yaptıkları isyandan dolayı

¹⁴⁴ Ömer Osman Umay, **a.g.e.**, s.296-299.

¹⁴⁵ Zekeriya Kuşun, **Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hakimiyeti, Vehhabi Hareketi ve Suud Devletinin Ortaya Çıkışı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, s. 243.

¹⁴⁶ Kamuran Gürün, **Savaşın Dünya ve Türkiye**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1986, s. 16.

¹⁴⁷ Cemal Paşa , **a.g.e.**, s. 191-192.

¹⁴⁸ Hasan Kayalı, **Jön Türkler ve Araplar Osmanlılık Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)**, Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s. 209.

bir takım cezalara çarptırılmışlardır. Bu arada Şerif Hüseyin önderliğindeki bu isyana katılanların bazıları idam cezalarına çarptırılmışlardır¹⁴⁹. “Bu bir yerde Almanların I. ve II. Dünya Savaşındaki temel felsefesi olan “hayat sahası” Lebensraum kendine yeterlilik yeni topraklar ümidini de kırmıştır”¹⁵⁰.

Ancak isyana katılanların bir kısmı İngiltere, Fransa ve Amerika’ya kaçmayı başaramışlardır. “Fakat sonraki yıllarda Suriye, Lübnan, Irak, Ürdün kurulunca tekrar buraya gelip etkin rollerle Türklere karşı düşmanca tavırlarını sürdürmüşlerdir”¹⁵¹. İhanetler Osmanlı İmparatorluğunda Ermenilerce de olmuştur.¹⁵² Her ne kadar Araplar kadar etkili olmasa da Ermeniler de Doğu Anadolu’da büyük acılara sebep olmuşlardır. Rusların ilerlemesi ile birlikte büyük bir nefretle Osmanlı kurumlarına saldırmışlardır. 12 Ağustos 1916’da Bitlis’de Ruslarla birlikte 16 cami, 4 medrese, 3 tekke, 4 ziyarethane ve çok sayıda okul, bina, köprü gibi kamu mallarını yıkmış ve yakmışlardır. Buna benzer birçok olaylar Anadolu’nun diğer illerinde de cereyan etmiştir¹⁵³. İttihat ve Terakkinin Ermenileri zorunlu göçe tutması olayları iyice hızlandırmış ve Çarlık yıkılana kadar Ermeniler Ruslar ile birlikte Doğu Anadolu’da çok sayıda kanlı eyleme ve tahribe iştirak etmişlerdir. Zaten Osmanlı Devleti de bu yıkıcı ve bölücü faaliyetler yüzünden bölgedeki Ermenileri başka yere göç ettirme (Tehcir) yolunu tercih etmek zorunda kalmıştır. “Birinci Dünya Savaşı aslında Şark sorununun yeni bir versiyonu olan Ön Asya ve Ortadoğu’nun İngiltere ile Almanya arasında paylaşılmasını esas alan bir savaştır”¹⁵⁴.

Bu yüzden İngiltere Ortadoğu’da hasımlarını engelleyebilmek için bütün askeri ve politik manevraları yapmıştır. Bu manevralar içerisinde Araplara verilen

¹⁴⁹Cemal Paşa , **a.g.e.**, s. 270

¹⁵⁰ Süha Göney., **Siyasi Coğrafya**, İstanbul Üniversitesi Basımevi ve Film Merkezi, İstanbul 1993, s. 22.

¹⁵¹ Cemal Kutay, **Tarihte Türkler Araplar Hilafet Meselesi**, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 183.

¹⁵²Cemal Paşa, **a.g.e.**, s. 412.

¹⁵³ Erdal İter, **Ermeni ve Rus Mezalimi (1914-1916) Tanık İfadeleri**, Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Serisi, Ankara 1999, s. 269. 1915 yılındaki tehcir uygulaması hakkında geniş bilgi için bkz. Azmi Süslü, **Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı**, Ankara 1990.

¹⁵⁴ Murat Çulcu, **Marjinal Tarih Tezleri**, Erciyaş Yayınları, İstanbul 1995, s. 269.

türlü vaadler de vardır. Hatta bu oyunun içinde İngiltere Arap İslam hilafetini de onaylayacaktır. Bu plan çerçevesinde “Şerif Hüseyin İslam halifesi olacak, bunu Hıristiyan İngiltere tanıyacaktı”¹⁵⁵. Ancak Ortadoğu’daki İngiliz oyunlarında Müttefiki Fransa da, rol alınca ona da bir takım ganimet ve yerler verilmesine mecbur olunmuştur. Müttefiki ile anlaşmazlığa düşmemek için İngiltere, Fransa ile 16 Mayıs 1916 yılında Sykes-Picot Antlaşmasıyla Ortadoğu’da bir paylaşımaya gitmiştir¹⁵⁶. Ancak bu paylaşımada büyük payı İngilizlere ait olacaktır. Özellikle İngiliz askeri görüşü açısından Irak’a İran yaylaları üzerinden gelebilecek herhangi bir Rus saldırısı karşısında Hindistan’ı savunabilmek için ileri bir müdafaa üssüdür. Bu nedenle “Irak ve Musul vilayeti ekonomik boyutu haricinde bu boyutuyla da İngiliz askeri hesaplamalarında önemli bir yere sahiptir”¹⁵⁷. Savaşın sonuna değin Irak’taki yoğun İngiliz hareketlerinin bir açıklaması da budur. Şerif Hüseyin’in Mersin ve Adana, 37.paralelin güneyinden yani Birecik, Urfa, Mardin, Cizre güneyinden İran sınırı boyunca Basra’ya kadar, oradan Aden haricinde tüm Arap ülkelerinin bağımsızlığının tanınmasının Arap İslam halifeliğinin tescil edilmesinden yardım istenmesi, buna karşılık İngiltere’ye bölgede tek özel ayrıcalıklı devlet olanağı verileceğinin teminatının verilmesi, “İngilizlerin Ortadoğu’da ne gibi bir oyun içinde olduğunu ve vaadlerde bulunduğunu daha iyi teyid etmiştir”¹⁵⁸.

Aslında 1917 yılında cereyan eden bazı olaylar savaşın neticesini belirlemeye yönelik olmuştur. Çarlık Rusya’sının çatırdamaya başlaması ve saf dışı kalması İtilaf blokunda paniğe sebep olmuştur. Birinci Dünya Savaşı bir blok savaşı olmuş ve savaşın belirlenen ve sınırlanan hedeflerden çok sınırlanmamış sonuçları yoğunluktadır. Bu sınırlanmamış sonuçlardan dolayı savaşın boyutları büyük olduğu gibi süresi de uzun olmuştur. “Yine bu yüzden tek bir devletten ziyade bir bolluk

¹⁵⁵ Fahir Armaoğlu., **Arap-İsrail Savaşı**, a.g.e., s. 29.

¹⁵⁶ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 31.

¹⁵⁷ Qassam Kh Al-Jumaily, İzzet Öztoprak, **Irak ve Kemalizm Hareketi(1919-1923)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 10.

¹⁵⁸ ŞerafettinTuran, **Türk Devrim Tarihi, İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991, s. 54.

savaşı olmuş ve ülkeler içlerine düştükleri sıkıntılı dönemlerine rağmen savaştan çekilmemişlerdir”¹⁵⁹.

Ancak Rusya'nın iç karışıklıktan ve devrimden dolayı çökmesi dengelerde değişikliğe sebep verecek bir durum yaratma ihtimalini belirtmiştir. Fakat Almanya'nın İngiltere'yi açlığa mahkum etmek için yaptığı amansız denizaltı savaşı Amerika'yla ilişkilerin gerilemesine yol açmıştır. Son olarak da Alman Zuimarman'ın 19 Ocak 1917 tarihli telgrafı Amerikan kongresinde şok etkisi yapmıştır. Almanya, Meksika'nın Amerika ile yapacağı bir savaşa destek sözü veriyor ve hatta galip olunduktan sonra New Mexico ve Arizona gibi Amerika'nın güney topraklarından Meksika'ya pay öneriyor ve destek sözü veriyordu. “Bu gizli telgrafın ortaya çıkması Amerika Birleşik Devletlerinin İtilaf devletleri yanında savaşa girmesine yol açmıştır¹⁶⁰”. Amerika'nın savaşa girmesi ise yıllardır savaşan güçler arasında tam bir dengesizliğe yol açmıştır. Bu olay da savaşın büyük oranda kaderini belirleyen en önemli olaylardan biri olmuştur. Böylelikle Çarlık Rusyası'nın saf dışı kalmasıyla zayıflayan itilaf devletleri çok daha güçlü bir müttefike sahip olmuştur.

Aslında Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından önce de Almanya ve bağdaşklarının yenileceği öne sürülmüştür. Bu konu Türk tarafında da bayağı tartışılmıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı sırasında tarafsız Yunanistan'ın İngiliz , Fransız kuvvetleri tarafından işgal edilmesi, ittihatçıların düşüncelerinde haklı olduklarını gösterdi. Şüphesiz ki tarafsız bir Türkiye'nin kaderi de aynı olabilirdi. İttihatçılar yalnız bırakıldıklarının iyice farkındaydılar ve kendilerine gelecek saldırıya karşı güvenliği büyük devletlerin kurduğu bloklardan biriyle anlaşmada arıyorlardı. Nihayet İtilaf devletlerine yaptıkları başvurular olumlu bir sonuç vermeyince Almanya'ya başvurdular. “Almanya ile anlaşırken kumar oynuyorlardı ve savaşın sonucu yanlış ata oynadıklarını ortaya koydu. Fakat üzerine oynanacak

¹⁵⁹ Eric Hobsbawm (Çev. Yavuz Alogan), **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, İmge Yayınevi, İstanbul 1996, s. 43.

¹⁶⁰ Oral Sander, **Siyasi Tarih, İlk Çağlardan 1918'e**, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1997, s. 280-281.

başka bir atın mevcut olmadığını da olaylar göstermiştir”¹⁶¹. Osmanlı İmparatorluğu’nun içine düştüğü bunalım ve Almanya’ya yaklaşma gerçeğini Almanlar çok önceden tespit etmişler ve ona göre planlamalarını yapmışlardır. “İslam Birliğine ve Yakın Doğu’ya Almanlar I. Dünya Savaşı’ndan yıllar önce ilgi duymaya başlamışlardır. İslam birliği politikasından Almanya’nın beklentilerini çok erken bir tarihte Friedrich Navmann 1889 yılında formüle etmiştir”¹⁶². Dünya savaşının Osmanlı imparatorluğu dağılmadan çıkması mümkündür. Böyle olursa, İstanbul’daki halife cihat bayrağını bir kez daha açacaktır. Hasta adam son defa toparlanıp Mısır, Sudan, Doğu Afrika, İran, Afganistan ve Hindistan’a şöyle haykıracaktır; İngiltere’ye savaşı “Hasta adam yatağında bu çılgılığı atarken onu kimin destekleyeceğini bilmek hiç de önemsiz sayılmazdır”¹⁶³. Böylesi bir politik romantizm, bilhassa Yakındoğu ziyaretleri sırasında sürekli olarak, “Müslümanlar üzerinde dostları olduğu izlenimi bırakmaya uğraşan Alman İmparatoruna da çok cazip gelmiştir”¹⁶⁴.

2.10 . KUDÜS’ÜN DÜŞMESİ

İngilizler Gazze’nin düşmesinden sonra ileri harekate devam ettiler. İngiliz saldırısı 31 Ekim 1917’de başlar. Onlar ilk olarak 5 bin Türk’ün tuttuğu Birrüsebi’ye 40 bin kişi ile yüklenirler ve bu kenti alırlar. Oradaki tesisler de tahrip edilemeden İngilizlerin eline düşer. ½ Kasım gecesi İngilizler çetin bir top ateşinden sonra Gazze’ye saldırır ve kıyı boyunca az da olsa ilerleme sağlarlar. Vuruşma başlarken daha Halep’te bulunan Falkenhayn 5 Kasım’da Kudüs’e gelir¹⁶⁵. 6 Kasım’da İngilizler merkezde Tellüşşeria’da cepheyi yararlar ve 8 Kasım’da Osmanlı ordusunun genel çekilmesi başlar. “İngilizleri durdurmak için Falkenhayn’ın yaptırdığı mevzii karşı saldırılar Cemal Paşa gibi bazılarınca

¹⁶¹ Vahdet Keleşyılmaz, **Teşkilat-ı Mahsusa’nın Hindistan Misyonu (1914-1918)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 24.

¹⁶² Philip H. Stoddard, (Çev. Tansel Demirel), **Teşkilat-ı Mahsusa**, 2. Baskı, Arba Yayınları, İstanbul 1994, s. 16.

¹⁶³ Philip H. Stoddard, **a.g.e.**, s. 17.

¹⁶⁴ Philip H. Stoddard, **a.g.e.**, s. 17.

¹⁶⁵ Ayfer Özçelik, **a.g.e.**, s. 29

şuursuzca adam öldürtme ve bazılarınca da General Sedat, H. H. Emir (Erkilet)”¹⁶⁶ ve Von Papen’ce çok ustaca hareketler sayılmıştı. Von Papen bu konu üzerinde şunu söyler: “Falkenhayn’a karşı ne gibi tenkitlerde bulunulursa bulunulsun onun hiçten yeni bir cephe kurması gerçekten anılmaya değer bir başarı olmuştur. Bu teker teker ele alınca Türk erlerinin (Individual Turkish soldier) çetin sebatı olmasıydı imkansız olurdu”¹⁶⁷.

İngilizler türlü çarpışmalar sonucunda Kudüs’e yaklaşırlar¹⁶⁸, Ali Galip Yoluç’un hatıralarında da anlatıldığı gibi, Kudüs İngilizlere teslim edilir. Türkler Kudüs’ün savunması sırasında Hristiyan anıtlarının yıkılmasına yol açtıkları propagandasından korktukları için sokak sokak savunmaktan vazgeçerek Kudüs’ü boşaltırlar¹⁶⁹. Şehir (9 Aralık 1917) tarihinde İngilizler’in eline düşer. “İngiliz Komutan Allenby oraya yaya olarak ancak pek büyük bir gösterişle 11 Aralıkta girecektir.”¹⁷⁰ Birüssebi düştükten ve dolayısıyla Allenby’nin Filistin saldırısının başarılı olacağı anlaşıldıktan sonra 2 Kasım’da, İngiltere Dışişleri Bakanı Balfur (Balfour), Filistin’e bir Yahudi yurdu kurulacağı yolunda demeçte bulunmuştu. Filistin Cephesi’ndeki bu başarısızlıklardan sonra Cemal Paşa 12 Aralık 1917’de cepheden ayrılarak İstanbul’a gider bu hareketiyle Cemal Paşa artık Suriye ve Batı-Arabistan Umum Komutanlığı’ndan vazgeçmiş olur. 25 Ocak 1918’de o ana kadar ona bağlı bulunan Mersinli Cemal Paşa’nın 4’üncü ordusu ile Hicaz, Asir ve Yemen’deki birlikler Falkenhayn’ın emrine verilir. “Fakat Falkenhayn’ın bazı hareketleri sonucunda Osmanlı ordusunda ve Suriye bölgesindeki görevlilerin önemli bir kısmı kendisine düşman olmuştur. Ayrıca Gazze Brüssebi’de alınan büyük yenilgi sonunda da önemli ölçüde manevi durumu sarsılmıştı”¹⁷¹.

Falkenhayn yenilginin suçunu Von Kress’le bazı Türk kolordu, komutanları üzerine atarsa da bunda haksızdı. Çünkü Temmuzdan beri komuta sorumluluğu kendi üzerinde bulunuyordu. Allenby saldırısı sırasında o hala Halep’te idi, vuruşmalar

¹⁶⁶ Hüseyin Hüsni Emir (Erkilet), **Yıldırım**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2002, s.218

¹⁶⁷ Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 429.

¹⁶⁸ Ayfer Özçelik , **a.g.e.**, s.30,

¹⁶⁹ Nilüfer Hatemi, **a.g.e.**, s. 519.

¹⁷⁰ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, s.515

¹⁷¹ Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 430.

gelişmekte iken yola çıkıp Kudüs'e gelmiş ve fiili komutayı ele almıştı. Onun türlü bakımlardan düşmanı olan Ahmet Cemal Paşa şunları yazar: “Falkenhayn cephede uğradığı mağlubiyeti hiç kendi üzerine almayarak gene üst perdeden atıyor ve benim işlerime müdahaleye bile cüret edebiliyordu. O kadar ki Nablus mutasarrıfımızı tahkir etmekten, valilere âmirane iş'aratta bulunmaktan bir dakika hâli kalmıyordu. Doğrudan doğruya kendi karargâhına merbut olmak üzere ötede beride teşkil ettiği Alman menzil noktaları komutanları, Von Falkenhayn'dan yüz bularak memurin-i mülkiyemize ve hatta zabitanımıza bed muamelelerde bulunmaya kıyam etmişlerdi”¹⁷².

Filistin Cephesi'nde Osmanlı Ordusu İngilizler karşısında mağlup olmadan önce Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa Suriye ve Filistin'e gitmiştir¹⁷³. Cemal Paşa henüz makamındadır. O, Enver Paşa'dan Yıldırım orduları komutanlığına Mustafa Kemal'in getirilmesini ve Falkenhayn'ın ordu komutanlığından çıkarıp kendi karargahında görevlendirdiği Von Kres'in yine ordu komutanı kalmasını ister. “Enver Paşa, Mustafa Kemal için olamaz der ve “Almanlar tarafından muavenet-i maddiyeye mazhar olmak için bir Alman generalinin Filistin Cephesi kumandanlığında bulunması lazım geleceğini söyler”¹⁷⁴.

1917 yılı sonbaharında İngiliz birlikleri Filistin Cephesi'ndeki harekâtını Maan Bölgesi'ne kadar genişletmişti. İngilizlerin Lut Gölü'nün kuzeyine varmaları halinde Şeria Nehri'nin doğu kısmına geçmeleri ve bunun sonucunda Hicaz Bölgesi'nde isyan eden arap birlikleri ile tek bir cephe kurmaları mümkün olacaktı. Bu nedenle Filistin ve Batı Arabistan bölgelerinde iki ayrı ordunun, Yıldırım ve Garbi-Arabistan ordular gruplarının ayrı ayrı komuta altında bulunmaları doğru olamazdı. Bu yüzden Ahmet Cemal Paşa, ya kendisinin veya Falkenhayn'ın geri alınmasını ve eğer kendisi kalacaksa Filistin Cephesine Mustafa Kemal'in , Maab cephesine de Mersinli Cemal Paşanın getirilmesini ister.¹⁷⁵ Bu yapılmayınca da kendisi yukarıda gördüğümüz gibi İstanbul'a dönüp Bahriye Nezareti işleriyle

¹⁷² Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 430.

¹⁷³ Ayfer Özçelik , **a.g.e.**, s. 26.

¹⁷⁴ Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 431.

¹⁷⁵ Cemal Paşa, **a.g.e.**, s.225.

meşgul olur. Falkenhayn da komutada uzun boylu kalamaz¹⁷⁶. Enver Paşa'nın ve Alman genel karargâhıyla bir takım görüşmelerden sonra 25 Şubat 1918 tarihinde . Falkenhayn'ın görevine son verilir.¹⁷⁷ Aslında Falkenhayn 9 Temmuz 1917'den itibaren komutayı fiilen üzerine almıştı. Şubet ayı sonunda Falkenhayn'ın görevden alınmasından sonra Yıldırım Ordu Komutanlığı'na Limon Von Sanders getirilir.¹⁷⁸

Falkenhayn'ın çekilmesiyle Almanların Türklerle Araplar arasında bir türlü hakem durumuna geçmek ve Arap vilayetleri üzerinde egemenlik kurmaya doğru adımlar atmak siyasası ya bırakılır veyahut da gölgelenir. Liman Von Sanders öteden beri olageldiği gibi içinde birkaç Alman bulunan bir Türk karargahı ile işe koyulur. Irak ordusu (6'ncı) artık Yıldırım ordular grubundan ayrılmıştır. Liman Von Sanders'in buyruğu altında 8'nci (Cevat Paşa) 7'nci (Fevzi Paşa, Çakmak)¹⁷⁹ ve 4'ncü (Mersinli Cemal Paşa) ordular vardır. Filistin'deki İngiliz ve Maab'daki Arap cepheleri de onun sorumluluğu altına girmiştir. Ancak Osmanlı Devleti 1918 yılı içinde , hem Suriye ve Medine'yi kendisinin oralarda bulundurduğu kuvvetlerden ölçüsüz olarak büyük kuvvetlere karşı korumak, hem de Kuzey-Batı İran'la Kafkasya'da kalabalık ordular bulundurmamak ister. Bu devirde ise onda artık bütün bu işleri bir arada görecek güç kalmamıştır. Ya var kuvvetini Arap vilayetlerinin elde kalan kısmını korumak için kullanmak ve yahut bu bölgeden düzenli biçimde çekilerek Kafkas işlerinin önemle ele almak gerekiyordu. Bu iki işin birden görülme istenilmesi Suriye yıkımını sakınılmaz bir hale getirecek ve büsbütün ağırlaştıracaktır.

Filistin başarılarından sonra yeniden hükümet ve daha çok Lloyd George'la genel kurmaylık arasında bunların ne ölçüde sömürülmesi gerektiği yönü üzerinde tartışmalar başlar. 12 Aralık 1917'de başbakan bu yönü Allenby'den telgraf çekerek

¹⁷⁶ Marian Kent, **a.g.e.**, s.146.

¹⁷⁷ Liman Von Sanders, **Türkiye'de Beş Yıl**, III. Cilt, Cumhuriyet Yayınları, Ankara 1999, s.101-102.

¹⁷⁸ Enver Ziya Karal., **Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı, (1908-1918)**, IX. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996, s. 534; Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s.431.

¹⁷⁹ Nilüfer Hatemi, **a.g.e.**, s.534; Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, s.534.

sordurtur¹⁸⁰. Daha karşılık alınmadan 13 Aralık'ta da savaş komitesi şu iki şıktan birinin gerçekleştirilmesi işinin incelenmesini genel kurmaylıktan ister:

a) Filistin'in bütününe ele geçirilmesi ve savaş boyunca elde tutulması.

b) Halep Bölgesine kadar ilerleyip Türkiye ile Irak arasında demiryolu gidip gelişinin kesilmesi.

12 Aralık günü tele verdiği karşılıkta Allenby, ilk olarak Kudüs ve Yafa'nın az kuzeyinde bulunan, biri Doğuya öbürü batıya akan iki Avca ırmaklarına kadar ilerlemeyi, bundan sonra Sina Çölünü aşan demiryolunun ilerlemesini beklemek üzere Şeria ırmağının doğusunda ilerleyerek Şerif Faysal'ın adamlarına Kuzey yolunu açmayı; daha sonra da, durum uygun olursa, "Akdeniz kıyısı boyunca Tulkerem'e (Yafa'dan 35 km. kadar kuzeyde) doğru ilerlemeyi ve ileride deniz kuvvetleriyle işbirliği yapılabilecek yeni bir saldırıya hazırlanmayı düşündüğünü bildirir"¹⁸¹.

Görüldüğü gibi, Allenby'nin ihtirasları Lloyd George'unkilerden pek geride kalmaktadır. Yukarıda görülen "a" ve "b" işaretli sorulara Allenby 20 Aralık'ta karşılık verir. "a" sorusu için eğer "Türkler karşısına 60 binden fazla fiili savaşçı çıkaramazlar"¹⁸² ve Sina'dan gelen demiryolunun yapımı bir güçlüğü uğramazsa elindeki kuvvetlerle Hayfa-Nasıra çizgisini tutabileceğini, "yani cephesini 80 km. kadar kuzeye çıkarabileceğini söyler."¹⁸³ "b" sorusu yani "Halep'e kadar gitmek için elindeki atlı kolordudan başka 16-18 tümene ihtiyacı olabileceğini bildirir"¹⁸⁴.

Bu karşılık Lloyd George için bir soğuk duş idi. Genel kurmaylık da 26 Aralık 1917 günlü bir raporunda ikinci (tali) cephelerde savgal durumda kalınması ve kuvvetlerin kesin sonuç alınabilecek olan Fransa cephesinde toplanılması yönü

¹⁸⁰ Cemal Paşa, **a.g.e.**, s.208-209.

¹⁸¹ Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 432.

¹⁸² Enver Ziya Karal, **age**, s.515

¹⁸³ Hüseyin Hüsnü Emir (Erkilet), **a.g.e.**, s.181

¹⁸⁴ Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 432.

üzerinde ayak direr ve Rusya ile bırakışma imzalamış olup yakında barışı da imzalayacak olan Almanya'nın bütün kuvvetlerini Fransa'ya taşıyabileceğini ve orada saldırıya geçebileceğini imler. Bundan başka Amerikan ordusunu Avrupa'ya taşımak için pek çok gemi gerektiğinden bunları Filistin ve Suriye'ye asker taşımakta kullanmasının doğru olmayacağını söyler. İngiltere ordu genel kurmaylığı ise aksi düşüncede ayak direr. “Bunun üzerine Lloyd George 28 Ocak 1918'de Güney-Afrikalı General Smuts'u Mısır ve Filistin'e gidip orada ve Irak'da bulunan başkomutanlar veya onların vekilleriyle Akdeniz'deki donanma komutanlarıyla Mısır hükümetiyle ve gereken her ilgili ile görüştüktan sonra ne yapılması gerektiği yönü üzerinde hükümete düşüncelerini bildirmekle görevlendirir”¹⁸⁵.

Smuts, Doğuya gittikten sonra, 15 Şubatta verdiği raporda Irak'da savgal bir durumda kalınması ve toplanması mümkün olan bütün kuvvetlerle Haleb'e doğru saldırılması öğüdünü verir. Bu öğüt hükümetçe uygun görülür, ancak onun gerektirdiği hazırlıklar bütünlenilmeden 21 Mart 1918'de Fransa cephesinde büyük Alman saldırıları başlar ve Allenby'ye istediği yeni kuvvetlerin gönderilmesi şöyle dursun onun bir kısım birlikleri Fransa'ya getirilir ve yerlerine Hintli birlikler gönderilir. Ancak daha bu değiştirme işlemi yapılmadan, Allenby'nin elinde henüz bütün İngiliz birlikleri varken onun Nablus'a doğru yaptığı saldırı kırılmış ve Şeria ırmağının doğusuna geçirdiği birlikler kendilerinden pek az sayıda Türk tarafından yenilip Şeria'nın Batısına atılmışlardır. (Mart 1918 olayları)

Mart 1918'de başlayan büyük Alman saldırıları¹⁸⁶ İngiliz ordu genel kurmaylığının Fransa cephesine önem vermek yolundaki görüşünü çok haklı çıkarmış olmakla birlikte, Lloyd George Hatıralarında kendi görüşünün isabetini savunmakta ayak diremektedir. “Şu yönde unutulmamalıdır ki Filistin cephesinde 80 bin İngiliz geri çağırılmış olmakla birlikte Hintlilerin gelmesiyle onların Türk

¹⁸⁵ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 433.

¹⁸⁶ **Erkan-ı Harb Binbaşısı Vecihi Bey'in Anıları, Filistin Ricatı**, Yayına Hazırlayan: Murat Çulcu, 2. Baskı, Arba Yayınları, İstanbul 1993, s. 34.

cephelerindeki askerlerinin sayısı azalmış değil çoğalmış ve 760 binden 900 bine geçmiştir”¹⁸⁷.

2.11.GERİ ÇEKİLME

Savaş, çok üstün sayıda, çok üstün silah, cephane ve her türlü imkanlara sahip, taze, iyi beslenmiş bir ordunun, her şeyden mahrum , yorgun ve çok az sayıda bir ordu üzerine kazanılmış zaferlerinden başka bir şey değildir. “Bu harp esnasında Türklerin çektikleri çileler çoktur, açlık müthiştir.¹⁸⁸ Bununla birlikte, mareşalliği yükseltilen ve kendisine Lord'luk verilen (O, Niscount Alleny of Megiddo and Felinstowe olmuştur) Allenby bir türlü “Napoleon diye anılmış, dünyanın en büyük strateji ve taktik uzmanı gibi gösterilmiş ve dehası övülmekle bitirilememiştir.”¹⁸⁹ Hattâ doğu ülkelerinde uzun zaman genel savaşı bitiren olayın “Allenby zaferleri olduğu ve Osmanlı çöküntüsünün Alman çöküntüsüne yol açtığı, hatta onu doğurduğu söylentisi dolaştırılıp durmuştur”¹⁹⁰.

Bu dönemde cephenin kuzeyinde Suriye’de adım adım savunma yapılsa bile, daha da güçlenen bir orduya karşı Osmanlı Ordusu’nun her gün biraz daha eridiği görülmektedir. Şubat 1918’de Von Falkenhayn¹⁹¹, görevinden alınmış ve Enver Paşa, Alman Genel Karargâhı ile mutabık kalarak , “Yıldırım Orduları Kumandanlığını V. Ordu Kumandanı Liman von Sanders’e vermiştir.”¹⁹²

1918 yılı başlarında Filistin Cephesi’ndeki askeri ve mülki durumun ne merkezde olduğuna baktığımızda şu konuların ön plana çıktığını görmek mümkündür:

¹⁸⁷ Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 434.

¹⁸⁸ Rıza Nur, **Türk Tarihi**, III. Cilt, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1973, s.330.

¹⁸⁹ Enver Ziya Karal, **age.**, s.515.

¹⁹⁰ Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 463.

¹⁹¹ Ayfer Özçelik, **a.g.e.**,s.32.

¹⁹² Hüseyin Hüsnü Emir (Erkilet), **age.**, s.312.

Dördüncü Ordu Komutanlığı Erkân-ı Harbiye Reisi (Kurmay Başkanı) Fuad Bey İstanbul'da bulunan Suriye ve Garbi Arabistan Genel Komutanı ve Bahriye Nazırı Cemal paşa'ya 5 Ocak 1918 tarihinde Şam'dan gönderdiği bir şifrede, bölgedeki durum ve yeni bir mülki yapılanmaya ihtiyaç duyulduğu hakkında önemli hususlar dile getirmiştir. Fuad Bey'in Nasıra'daki gözlemleri sonucunda edindiği kanaate göre, Filistin bölgesinde mülki idare son derece aciz bir durumdadır. Askeri ve mülki yönetim arasında birlik bulunmamaktadır. Nablus ve Akka mutasarrıfının vilayet merkezi ile haberleşmesi çok geç ve güç olmaktadır. Halbuki Yıldırım Orduları Komutanlığı'nın bölgesi Beyrut vilayetinin en önemli kısmı olan güneyini de kapsamaktadır. Beyrut da önemli ise de Akka ve Nablus civarı daha önemlidir. Fuad bey, bu bölgenin hem mülki amirin bulunmasını, hem i siyaset ve hem de ordunun menfaati açısından gerekli görmektedir. Bundan dolayı Beyrut alisi Azmi Bey'in Nablus'la beraber Nasıra'ya merkez yapması ve Kudüs sancağının henüz işgal edilmeyen kısımlarının dahi geçici olarak Azmi Bey'e bağlanması ve Beyrut'un da bir vali vekili tarafından idare olunmasının iyi olacağı düşüncesindedir. Fuad Bey, bir iki gün sonra Beyrut'a gidip bu konuyu Azmi Bey ile yüzyüze görüşeceğini de belirtmektedir.¹⁹³

Bu arada 26 Mart'ta, Şeria'nın doğusunda, Birinci Şeria Muhaberesi yapıldı. İngilizler 31 Mart'ta çekilmeye mecbur oldular. Her iki taraf için çalışan Araplar ve Bedeviler yağma için bazen Türk tarafına bazen da İngilizlerin yanında yer alıyorlardı¹⁹⁴.

30 Nisanda ikinci Şeria Muharebesi yapıldı. Salt kasabası İngilizlerin eline geçti. İngiliz süvarileri Ürdün'nün merkezi olan Amman'a doğru yürüdü. "Araplar, hiç durmadan Hicaz demiryolunu, köprüleri İngilizlerin verdikleri tahrip silahlarıyla yıkıyorlar ve aleyhimize çalışıyorlardı."¹⁹⁵

¹⁹³ BOA, DH. KMS, 46/-129, 26. Ra. 1336.

¹⁹⁴ Ramazan Balcı, **Osmanlı'yı Yıkan Cephe Filistin**, Nesil Yayınları, İstanbul 2006, s. 255.

¹⁹⁵ Ömer Osman Umar, **a.g.e.**, s.315.

19 Eylül'de bütün cephede İngiliz taarruzu başlar. Mevcutları 1200 tüfeğe inen tümenler, mevcutları 300-400'e inen alaylar; mevcutları 130-150, hatta bazen 100 tüfeğe kadar inen taburlar çarpışarak gerilediler. "Araplar ve Bedevilerin ayaklanmasıyla 30 Eylülde Şam düşer. Şam Şehrine Şerif Faysal'ın bayrakları asılır"¹⁹⁶.

İngiltere savaş boyunca hiçbir yerde gururla anlatacağı arttıracak parlak zaferler kazanamamıştır. "Türkler karşısında ise Çanakkale ve Kut-ül-Amara'da iki çok ağır yenilgiye uğramış ve daha başka türlü çarpışmalarda ve bu arada ilk iki Gazze vuruşmalarında da önemli başarısızlıklarla karşılaşmıştı."¹⁹⁷ Yukarıda Lloyd George'dan aldığımız bir parçada onun İngiltere'nin Doğudaki çalımını için Türklere karşı kesin bir zafer kazanılması zaruretine inandığını göstermektedir; pek çok İngiliz ileri geleni de bu inanda idi. Bu yüzden Allenby'nin Kudüs, Şam ve Haleb'in düşmesine götüren Aralık 1917 ve Eylül 1918 zaferleri alabildiğine şişirilmiş; bilâkis onun yine çok üstün kuvvetlerle Mart, Nisan ve Mayıs 1918'de Şeria'nın doğusunda iki kere Türklere yenilmiş olması ise unutturulmaya çalışılmış ve böylelikle Doğuda sömürgeler halkı karşısında büyük zaferler kazanmış büyük bir İngiliz kahramanı ortaya çıkarılmıştır. Hatta bu kahramanlığa inanılmasını kolaylaştırmak için Lawrence (Albay T.E.), "Eylül 1918'de çarpışan iki ordunun eş kuvvette olduklarını yazacak kadar yalanı ileri götürmüştür."¹⁹⁸ Eğer bu gibi propagandalarda makul olan ve mantığa uymak gibi yönlere saygı gösterilse demelidir ki: "Türkleri pek üstün sayı ve imkanlar elde iken dahi yenmek büyük bir şeref ve başarıdır, bu yüzden Allenby çok büyük bir komutandır"¹⁹⁹.

Rus cephesindeki 1914 ve 1915 seferleri, Sırbistan'la , Romanya'nın ezilmesi, Gazze-Birüssebi'de başlayıp Kudüs'ün düşmesiyle sona eren hareket ve "Filistin'le Suriye'de Türk ordularının yok edilmesi gibi hareketler ders kitaplarında

¹⁹⁶ Liman von Sanders: **Türkiye'de beş yıl**, III. Cilt, s. 97, Cumhuriyet yayınları, Ankara 1999, s.103

¹⁹⁷ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, s.537.

¹⁹⁸ Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s.450.

¹⁹⁹ Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 464.

²⁰⁰ Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 464.

incelenecek ve üzerlerinde tartışılacak başlıca malzemedir.”²⁰⁰ Bunların ikisi Allenby’nin eseridir; “bu zaferler sırasında sayı ve savaş gereçleri bakımından üstünlüğün onda olduğu bir gerçekse de onun kavrayışındaki büyüklük ve uygulayışındaki metanet ona büyük komutanlar arasında yüksek bir mevki sağlar”²⁰¹.

Almanya’nın 1918’de çökmesinden sonra bir süre için ondan çekinilmez olmuştur. Halbuki Milli Mücadele’den muzaffer olarak çıkmış olan Türkiye, Doğu’daki sömürgelik uluslar için bir örnek gibi parlıyordu. Bu bakımdan onun kazandığı ünü kırmak için, az önce dediğimiz gibi, 1918’de Osmanlı’nın içinde bulunduğu ittifakın Almanya ve Avusturya’da artık savaşa dayanmak gücünün kalmaması yüzünden çökmeyip Osmanlı’nın Filistin ve Suriye yenilgilerinden sonra bırakışma imzalaması üzerine çöktüğü iddiası Doğu’da el altından yayılmıştır. Bu propaganda ise yüzde yüz bir yalandır. 1918 yaz ve sonbahar olaylarının tarih sırasıyla hatırlanması bunu göstermeye yeter. “18 Temmuz: Fransa cephesinde Fop Vuruşması diye tanınan İngiliz-Fransız saldırısı başlar ve bundan sonra Almanlar hep savunma veya çekilme durumunda kalırlar”²⁰².

8 Ağustos : Fransa cephesinde Som (Somme) ırmağı bölgesinde Almanlar ağır bir yenilgiye uğrarlar ve bazı birliklerde açık bir savaş aleyhtarlığı görülür. Gerileyen birlikler, ileri yürüyenlere “Grev kırıcıları, savaş uzatıcıları” diye bağırıp hakaret ederler. Ludendorf bu gibi olayların Alman ordusunda görülmesini imkansız sandığını yazar ve bu günü Alman ordusunun matem günü diye sıfatlandırır.

15 Eylül : Makedonya cephesinde Bulgarların ilk mevzileri düşer. Ludendorf bu ve bunun arkasından gelen olaylar için “. . . 15 Eylülünden itibaren Bulgar cephesinde gelişen ve Dörtlü bağlaşmanın (Almanya, Avusturya- Macaristan, Bulgaristan, Osmanlı) kaderini tespit eden olaylar . . . der.

18 Eylül : Bulgar cephesi yarılr.

²⁰¹İbrahim Sorguç, **Kaybolan Filistin**, İzmir 1996, s.44.

²⁰² Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 465.

²⁰³ Ömer Osman Umar, **a.g.e.**, s.315.

19 Eylül: Filistin’de Türk cephesi yarılr. 8’inci ordunun (8.000 tüfek) en büyük kısmı ezilir.²⁰³

25 Eylül:Bulgaristan bırakışması için İngilizlere başvurur.

29 Eylül:Bulgaristan’la İngilizler arasında bırakışma imzalanır. Düşman Güney-Avusturya-Macaristan’ı ve Meriç üzerinden İstanbul’u tehdit etmek imkanını elde etmiş olur. O gün Bulgar cephesinde savaşılan 11’nci Alman ordusuna savunma görevi verilmişti. 77.000 er, 1.600 subay, 5 general 500 top (10.000 at) İngilizlerin eline düşer.

29 Eylül: Yine bu gün Kayser, Başbakan, Dışışleri Bakanı Hindenburg ve Lüdendorf arasında Spa’de yapılan toplantıda hemen bırakışmaya varmak zaruretinde bulunulduğuna karar verilir.

30 Eylül:Şam düşer²⁰⁴.

3 Ekim:Almanya, barış görüşmelerine başlanılması için Amerika’ya verilecek notayı tespit eder.

4 Ekim:Bulgaristan kralı tahtından vazgeçer.

6 Ekim:Barış isteyen Alman notasını İsviçre temsilcisi Amerika hükümetine verir.

7 Ekim: Avusturya derhal bir bırakışma yapılması ve barış görüşmelerine başlanılması için Amerika’ya başvurur.

8 Ekim: Fransa cephesinde Bağlaşıkların Almanlara karşı genel saldırısı başlar.

204 Ayfer Özçelik, **a.g.e.**, s.38

8 Ekim: Beyrut düşer.

14 Ekim: Talat Paşa yerine Ahmet İzzet Paşa sadrazam olur.

17 Ekim:Prag'da Çekoslavak Cumhuriyeti, Agram'da (Zagreb) Yugoslavların bağımsızlığı ilân olunur. Avusturya-Macar İmparatorluğu fiilen dağılmıştır.

18 Ekim:İzzet Paşa hükümeti Kut-ül-Amara'da tutsak edilen İngiliz generali Tavnşend (Townshend)'i serbest bırakıp bırakışma için aracılıkta bulunmak üzere Mondros'a gönderir.

20 Ekim: Tavnşend (Townshend) Mondros'a varıp Osmanlı hükümetinin bırakışma teklifini İngiliz donanma makamlarına bildirir.

23 Ekim: Amerika bırakışma isteyen üçüncü Alman notasına karşılık verir, bunun özeti şudur:Bırakışma şartları öyle olacaktır ki Almanya savaşı yenileyemesin; barış ise, Alman ulusunun efendileriyle değil onun temsilcileriyle görüşülebilir.

24 Ekim: Macaristan bağımsızlığını ilan eder.

26 Ekim: Halep düşer ve İngilizler katma dolaylarında Mustafa Kemal tarafından püskürtülürler.

27 Ekim: Almanya şartsız olarak barış diler ve bırakışma ister.

28 Ekim: Kiel üssünde Alman donanmasında ayaklanma başlar.

29 Ekim: Avusturya İtalya'dan ve Amerika'dan bırakışma ister ve Amerika Cumhurbaşkanı Vilson (Wilson)'un bütün şartlarını kabul ettiğini bildirir.

30 Ekim: Osmanlı bırakışması Mondros'da imzalanır.

3 Kasım: “Avusturya bırakışması imzalanır.”²⁰⁵

11 Kasım: Alman bırakışması imzalanır.

Bu tarihler bizim yanın, yani Dörtlü Bağlaşmanın çökmesinde şu üç esaslı anı belirtir:

1)1918 Temmuz ve hele Ağustosunda Fransa cephesinde Almanlarca savaş kaybedilmişti. Ondan sonra ne yapılmışsa mezbuhane bir gayretten başka bir şey değildi.

2)18 Eylülde Makedonya’da Bulgar cephesinin yarılması düşmana Güney – Avusturya’ya ve karadan İstanbul’a saldırmak imkanını veriyordu.

3)29 Eylülde Bulgaristan düşmanla bırakışma imzalar, 11’nci Alman ordusu toptan yenilir ve “Alman hükümeti ile genel kurmaylığı bırakışma istemek zaruretinde bulunulduğuna karar verir”²⁰⁶.

Aslında Filistin cephesinin yarılması Osmanlı Devleti’nin hiçbir kuvvet kaynağını ve yine de hiçbir can alacak noktasını tehdit etmiyordu. Filistin-Suriye Cephesi’ndeki durum 20-25 bin askerin mağlup olarak büyük bir kısmının şehit veya esir edilmesinden ibaretti. “O sırada Kafkaslarda bunun birkaç misline varan bir Türk kuvvet vardı; Katma’da Mustafa Kemal son İngiliz saldırısını kırdıktan sonra İngilizler yeniden o bölgeye pek üstün kuvvetler ve gereçler yığıp yeniden saldırıya geçmelerine kadar Kafkas’taki Türk kuvvetlerinin bir kısmı egemen bulunduğumuz Karadeniz ve İstanbul yolu ile tehlikeli bölgeye yetişir ve bu sefer gerilerinde Arap tehdidi olmadan daha uzun zaman savaşabilirlerdi”²⁰⁷.

Bu nedenle Allenby zaferlerinin ne Osmanlı Devleti’nin ne de onun bağlaşıklarının barışa karar verilmesinde etkisi olmamıştır.

²⁰⁵ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, s.559

²⁰⁶ Yusuf Hikmet Bayur, **a.g.e.**, s. 467.

²⁰⁷ Falih Rıfki Atay, **Atatürk’ün Bana Anlattıkları**, Cumhuriyet Yayınları, Ankara 1998, s. 70.

Filistin Cephesi'ndeki Osmanlı Ordusu'nun zor durumda kaldığı sadece komutanlar değil, mülki amirler de İstanbul ile yaptıkları yazışmalarda dile getirmişlerdir. Mesela Adana Valisi Nazım Bey'in 29 Eylül 1918'de Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği bir şifrede, Filistin Cephesindeki ordunun durumunun elim bir şekil aldığından bahsedilmektedir. Nazım Bey'e göre, eğer seferberlik başlangıcındaki ciddiyet ve bütün kuvvetlerin birlikteliği sağlanmaz, milletin gerçek gücü bir araya getirilip harekete geçirilmezse, Rumeli (Balkan) felâketinden daha büyük bir bozgun gerçekleşecektir. Bu şartlarda önemli ve savunma gücü yüksek bir kuvvetin Halep ve Adana'da bulundurulması gerekmektedir. Nazım Bey'e göre, böyle yapılmadığı takdirde Anadolu bütünüyle düşman istilasına uğrayacaktır. Vali Nazım Bey, -her ne kadar askeri konularda fikir ileri sürmesinin yetkisinin dışında olduğunu belirtmesine rağmen- ülkenin bir felakete doğru gittiği ve sürüklendiği bir zamanda susmanın, vatana ihanet demek olacağından dolayı büyük bir ciddiyetle gerçeği belirtmekte vicdanen bir zorunluluk gördüğünü de kaydetmektedir²⁰⁸.

Bırakışma isteme, yani yenilgiyi kesin olarak kabul etme işinde de; “Osmanlı hükümeti çok geç davranmıştır.”²⁰⁹ Bulgarlar bırakışma için İngilizlere 25 Eylül'de başvurmuş; Almanlar buna 29 Eylül'de karar vermiş. 3 Ekim'de bu yoldaki noktayı tespit etmiş ve onu 6 Ekim'de Amerikan hükümetine ulaştırabilmişlerdir. Avusturya da 7 Ekim'de aynı başvuruda bulunmuştu. İzzet Paşa bunu 18 Ekim'de yapacaktır. Almanların barış isteme işinin uzaması Wilson ilkeleri denilen yönleri kabul edip etmeyeceği ve o sırada Almanya'da işbaşında bulunanlarla barış yapılamayacağı yolundaki Amerikan tebliğleriyle vakit geciktirilmesi yüzündendi. “Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ise dağıldığı için orada kiminle ne imzalanacağı pek belli olamıyordu”²¹⁰.

²⁰⁸ BOA, DH. KMS, 48/64, 24/2/1336,

²⁰⁹ Uluğ İğdemir, *Atatürk'ün Yaşamı*, I. Cilt, 1881-1918, Türk Tarih Kurumu basımevi, Ankara 1988, s.127

²¹⁰ Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.*, s. 467.

Osmanlılar Suriye-Filistin cephesinde aldıkları yenilgi nedeniyle “büyük oranda kayıplar vermişlerdir.”²¹¹ Artık Arap topraklarını bırakıp Ana vatanı savunma durumu ortaya çıkmıştır. “Mustafa Kemal bu gelişmeleri çok önceden bildirmiş”²¹², ama kabul görmemiştir. Ancak 20 Eylül 1918 tarihli Enver Paşa’ya çektiği telgraf tüm gerçekliği ortaya koymuştur. “Ordunun son kalıntılarıyla taraflara çekilme fikri hem onun askeri dehasını hem de siyasi hayatında çok önemli olmuştur”²¹³.

Mustafa Kemal, “bu toprakların kaybına o kadar üzülmemiştir.”²¹⁴ Bir bakıma “bunun böyle olacağını öteden beri görmüştür.”²¹⁵ Bu onun kanserli dış organlarını kesip atmış, “atalarının bereketli toprağında yoğun ve sağlam bir beden halinde tekrar hayata kavuşmuş yeni bir Türkiye hayalini daha da elle tutulur hale getirmişti.”²¹⁶ Yabancı toprağı olan Suriye elden gitmişti. Ama Türk anayurdu Anadolu henüz yaşıyordu, yaşaması da gerekiyordu. “Ülkenin geçmişi ve geleceğı işte burada , sıradağların ardında yatıyordu”²¹⁷.

Mustafa Kemal Paşa, “I. Dünya savaşında değişik cephelerinde büyük başarılar imza atmıştır.”²¹⁸ Hızla generalliğe yükselmiştir. “Yıldırım Orduları Grub Komutanlığına getirilmesi ile ne kadar başarılı bir komutan olduğu 26 Ekim 1918’de Katma’da İngilizleri durdurmasıyla açıkça görülmüş ve takdir edilmiştir.”²¹⁹ Bu daha sonraki dönemlerde karizmatik liderlik ve generallik anlayışla Anadolu’yu savunmasında ki başarısıyla bir kez daha katlanacak ve kurduğu modern

²¹¹ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, s.539

²¹² Geniş bilgi için bkz Yusuf Hikmet Bayur, ”Mustafa Kemal’in Bir Raporu”, **Bellekten**, Sayı: 80, Ankara 1956, s. 626-627.

²¹³ Mehmet Tanju Akad, **Osmanlıların Stratejik Sorunları**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1995, s. 272.

²¹⁴ Yusuf Hikmet Bayur, **Atatürk’ün Hayatı ve Eseri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1990, s.156-158

²¹⁵ Uluğ İğdemir, **age.**, s.131

²¹⁶ Ali Mithat İnan, **Atatürk’ün Not Defterleri**, Gündoğan Yayınları, Ankara 1998, s.135

²¹⁷ Lord Kinross, (Çev. Necdet Sander)., **Atatürk Bir Milletın Yeniden Doğuşu**, 12. Basım, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1994, s. 158.

²¹⁸ Metin Aydoğan, **Bitmeyen Oyun, Türkiye’yi Bekleyen Tehlikeler**, Umay yayınları, İzmir, 2006, s.105

²¹⁹ Lord Kinross, **a.g.e.**, s.158

“Cumhuriyet ve devrim anlayışları İran, Afganistan gibi bir çok ülkeye esin kaynağı olacaktır”²²⁰.

Savaşın sonlarına doğru ittihatçılar gerçeği anlamaya başlamışlardır. Ancak Irak ya da Suriye’de alınan mağlubiyetlerden çok bu konuda “Bulgar cephesinin düşmesi olmuştur”²²¹. Bu cephenin düşmesi Osmanlıların Almanya ile olan irtibatını kopardığı gibi Yunanistan üzerinden İstanbul’a yapılacak bir saldırıya da sebebiyet verebilecek şekildedir. “Artık ateşkes ve teslim son çare olarak görülmeye başlamıştır”²²². Enver Paşa’nın Bakü’ye diktiği hilalli sancak dalgalanırken İstanbul’dakiler ise hilalli bayrağın İstanbul üzerinde daha ne kadar sallanabileceği konusunu düşünmeye başlamışlardır. “Ateşkes Osmanlıların tarih sahnesinden silinmesi ile eş anlamlı bir anlaşmayı beraberinde getirmiştir.”²²³ Ayrıca “bir daha Osmanlıların Almanya ile her türlü ilişki kurmaları bile 23. Madde gereği yasaklanmış ve Osmanlılarca kabul edilmiştir”²²⁴.

Şart olunan oyun İngilizleri o kadar tedirgin etmiştir ki Almanların bir daha Ortadoğu’ya inmelerini engellemek için “Osmanlılar ile Almanların bir daha yan yana gelmeleri bile engellenmeye çalışılmıştır.”²²⁵

2.12. SAVAŞIN SONUNDA FİLİSTİN-SURİYE CEPHESİ

1917 yılı sonlarında İngilizler, Kudüs’ü işgal ettikten sonra 9 Aralık 1917 (1333)’de uzun bir duraklama devri geçirdiler. Çünkü mevsim gereği, çok miktarda yağın yağmurlar yüzünden yollar geçilmez bir hal almıştı. Bir de İngilizler geri ikmal ve idari faaliyetlerini hazırladıkları bu devrede “Filistin’deki Türk ordusu çok

²²⁰ William H. Mc., Neill, (Çev. Alaeddin Şenel), **Dünya Tarihi**, 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1994, s. 490.

²²¹ Emre Kongar, **20. Yüzyılda Türkiye 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı**, 5. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1998, s. 79.

²²² Yılmaz Çetiner, **Son Padişah Vahdettin**, 8. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul 1997, s. 17.

²²³ Mithat Atabay, **II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Milliyetçilik Akımları**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005, s.16-17

²²⁴ Cemil Koçak, **Türk Alman İlişkileri (1923-1939) İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Siyasal, Kültürel Askeri ve Ekonomik İlişkiler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 1.

²²⁵ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, s.561.

az takviye kuvveti almış ve çok zayıf bir durumda kalmıştı.”²²⁶ Gerçi daha İkinci Şeria Savaşı’ndan önce Suriye’deki 8’nci Kolordu ve diğer birliklerden kurulu 4’ncü Ordu, yeniden teşkil edilmiş ve Şeria bölgesine getirilmişti. Bu suretle Yıldırım Ordular Grubu “üç ordu (4’ncü, 7’nci ve 8’nci ordular) olarak cephede bulunduruluyordu.”²²⁷ “Ancak mevcutları çok azdı”²²⁸.

Yıldırım Ordular Grubu:²²⁹

4 ncü Ordu emrinde:

2 nci Kolordu :62 nci Piyade Tümen ve Bağımsız Alaylar

8 nci Kolordu :48 nci Piyade Tümen, M. Grubu

Şeria Grubu:3 ncü Süvari Tümeni, 24 ncü Tümen

8 nci Ordu emrinde:

22 nci Kolordu:7 nci ve 20 nci tümenler

Grup Komutanlığı:16 ncı ve 19 ncu piyade Tümeni

Ordu emrinde Alman Asya Kolu, 46’ncı Piyade Tümeni

7 nci Ordu emrinde:

3 ncü Kolordu:1 nci ve 11 nci Piyade tümenleri

20 nci Kolordu :26 ncı ve 53 ncü Piyade tümenleri

Yıldırım Ordular Grubu Bağlı Birlikler:

Hicaz Kolordusu :2 nci M.K. Medine ve 58 nci Piyade Tümenleri ²³⁰

İngiltere, 1918 yılının ilk ayları içerisinde son takviye kuvvetlerini de almakla eski mevcutlarından daha fazla yeni birliklere sahip olan ordusunu

²²⁶ Cemalettin Taşkiran, **I. Dünya Savaşı’nda Türk Esirleri Ana Ben Ölmedim**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2001, s.34.

²²⁷ Bilâl N. Şimşir, **Malta Sürgünleri**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1976, s.25

²²⁸ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi**, C.1, s. 494.

²²⁹ Hüseyin Hüsnü Emir (Erkilet), **a.g.e.**, s.274-276.

²³⁰ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi.**, C.1, s. 494.

yenileştirmişti. Ordu Komutanı General Allenby büyük bir taarruza karar vermişti. Mısır'daki kuvvetleriyle birlikte mevcudu 467.650 insan, 159.500 hayvan olarak yedi piyade tümeni (her biri 12 taburlu), dört süvari tümeni (her biri 5-6 alaylı), ile 8 makineli tüfek taburunu, ayrıca Filistin-Suriye Fransız Müfrezesi, (ki bu kuvvetlerin iâşe mevcudu 211.000, savaşkan toplamı 106.000 ve muhtelif çapta) bol cephanesiyle 556 topunu, her türlü malzeme, teçhizat ve nakil araçlarıyla donatılmış olarak tertiplenmişti. Hazırlıklarını bitiren İngilizler, Bahri-Lut'un doğusunda Türk ordusuna karşı hareket etmekte olan Hicaz kuvvetleriyle irtibat kurarak Şeria Nehri'nin doğusuna geçmekle Türklerin sol kanadını kuşatma ve bu yerdeki Arap askerlerini Türklere karşı çevirmekle Hicaz demiryolunu keserek Medine'deki Türk kuvvetlerinin mukavemetini kırmayı "bütün Arap kuvvetleriyle birlikte ilkbaharda Şam üzerine yürümeyi planlamışlardı"²³¹. Bu plan doğrultusunda Şubat ayında ileri harekate başladılar. Eylül 1918 ise topyekun bir saldırıya başlayarak Kudüs, Şam ve Halep'in düşmesine kadar devam edecek bir saldırıya geçmiş oldular.

Sonunda 19 Şubat 1918'de Eriha doğrultusunda üstün kuvvetlerle İngilizler ilerlediler ve karşısındaki zayıf Türk kuvvetlerini geri atarak 21 Şubat 1918'de Eriha'yı işgal ettiler, İngilizlerin Mart ve Nisan aylarında tekrarladıkları bu taarruzları başarısız kalıp geri atılınca, "Şeria batısına çekilmek zorunda kalmışlardı." General Allenby, yaz aylarını geçirdikten sonra, bu defa taarruzlarını batı kanattan yapmak üzere, beş piyade üç süvari tümeninden kurulu kuvvetli bir sıklet merkezi ile, 8'nci Türk Ordusu'nun cephesini yarmayı ve böylece Türk ordusunun gerisini almayı tasarlamıştı. Türk Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı, İngilizlerin bu niyet ve maksadından haberdardı. Buna göre alınması lazım gelen savunma tertibini bir an önce tamamlamak amacıyla harekete geçmiş ve "kuvvetin çoğunu ikinci hatta bulunduracak bir durum almıştı"²³².

19 Eylül 1918'de başlayan İngiliz taarruzları, 1918'de, "Yıldırım Ordular Grubu'nun Akdeniz ile Şeria nehri arasında, sağda 8'nci Ordu'ya, solda 7'nci

²³¹ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi., C.1, s. 495.**

²³² **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi., C.1, s. 495.**

Ordu'ya çarpmıştı.”²³³ Kuvvetli topçu desteği altında 20'nci Tümen mevzilerini yarararak piyade ve süvarilerini kıyı boyunca gerilere sürmüştü. 22'nci Kolordu'nun savaşı kaybetmesi, “Türk birliklerini 20 Eylül 1918 günü sabahı geri çekilmeye zorladı.”²³⁴ İngiliz süvarileri Cenin ve Akule'yi işgal etmekle Türk Ordularını, “Liman Paşa'nın emri komutasından çıkarak kendi başlarına savaşı sürdürmeye zorlamıştı.”²³⁵ Sonunda 7'nci ve 4'ncü orduların yardımıyla “24 Eylül 1918 günü Şeria Nehri'nin doğusuna tüm birliklerin, çekilmesi sağlanabilmişti”²³⁶.

İngilizlerin sıkı takiplerinden kurtulan ve Der'a'ya gelen Ordular Grubu Komutanı kendini zor kurtarmıştı. Duruma müdahale etmek istemişse de, sonunda çekilen kuvvetleri 4'ncü Ordu emrine bıraktı, 7'nci Ordu'dan Riyak bölgesine çekilen kuvvetlerle birlikte, savunmasını istedi.²³⁷ Sonuçta, “Şam savunulamamış ve Ekim 1918'de Araplarla birlikte İngilizler Şam'a girmişlerdi.”²³⁸ Bu durum karşısında Liman Paşa 2 Ekim 1918'de verdiği emre göre 7'nci ve 20'nci kolorduların geri kalan kuvvetleriyle “Halep Bölgesinin Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) emri komutasında savunulmasını istedi.”²³⁹ 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa 3 / 4 Ekim 1918 (1334) gecesini trenle Halep'e hareket etti. Hareketinden önce, 20'nci Kolordu Komutanı Albay Ali Fuat (Cebesoy) Bey'i , keza, 3 'ncü Kolordu Komutanı Albay İsmet Bey'i (İnönü) Halep güneyindeki Tamara'da bulunmalarını isteyerek toplanmışlardı. Böylece Halep'te 15 gün içinde 3'ncü ve 20'nci Kolordular yeniden düzenlenerek yeni bir ordunun kurulmasını sağladılar²⁴⁰. Doğu cephesindeki 2'nci Ordu, karargahı ile Adana'ya alındı. Hınıs'daki 4'ncü Ordu'da 13 Ekim 1918'de lağvederek, “7'nci Ordunun savaş gücüne kısmen kavuşmasını başarmışlardı”²⁴¹.

²³³ Erdoğan Sorguç, **Y.P.Teğmen İbrahim Sorguç'un Anıları, Kaybolan Filistin**, İzmir 1996, s.46.

²³⁴ Cemalettin Taşkiran, **a.g.e.**, s.36.

²³⁵ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, Cilt III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 199, s.454.

²³⁶ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi.**, s. 495.

²³⁷ Nilifer Hatemi, **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri**, Cilt II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s.619-621.

²³⁸ Hüseyin Hüsnü Emir (Erkilet), **a.g.e.**, s.315.

²³⁹ Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, s.539.

²⁴⁰ Ayfer Özçelik, **a.g.e.**,s.41.

²⁴¹ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi.**, s. 496.

İngilizler Suriye'yi tamamen ellerine geçirmek için "19 Ekim 1918'de süvari tümenlerini harekete geçirmiştiler."²⁴² Araplar da önce Halep'e girmek istemişlerse de geri atılmışlardı.

Bu dönemde Kurmay Yüzbaşı Tefvik Efendi, Arap işleri ile görevlendirildi. Yeni görev için önemli hazırlıklara başladık. Bu arada söz konusu bölgelerdeki aşiret ve "Araplar hakkında yeterli bilgi edinmek, bunları incelemek en önemli ve en acil işimiz oldu"²⁴³.

Çevreden yapacağımız istihbarat bilgilerini değerlendirmek üzere ordu komutanlığı karargahında oluşturulan masa gelecek bilgileri beklerken "ordunun bozulması sonucu yeterince çalışma yapılamamış bunların sonucu olarak da sevk ve idarede zaafiyetler oluşmuştur"²⁴⁴.

İngilizlerin tüm kuvvetleriyle yapacakları taarruzları boşa çıkarmak için, 7'nci Ordu Halep'te kalmayarak 25 /26 gecesi Katma'ya çekildi ve "Toros dağları doğusunda savunmayı tasarladı"²⁴⁵.

Uygulanan bu plan gerçekleştirilmişti. Çekildikleri hatta kadar ilerleyerek taarruz eden İngilizler geri atılmıştı. Türk kuvvetleriyle teması kesmeme kararı veren İngilizler, Mütarekenin başlamasına kadar hareketsiz kalmışlardı. 30 Ekim 1918 (1334)'de Mondros Mütarekesi imzalanmış ve 31 Ekim 1918 (1334)'de saat 12.00'den geçerli olarak da uygulanmaya başlanmıştı. Bu tarihte Liman Paşa, Ordular Grubundan ayrılmış yerine "Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na getirilmişti."²⁴⁶ Adana'ya hareketi sırasında Suriye Cephesi'nde de savaşlar sona ermişti. Gerek tümenlerin, gerekse bu cepheye verilen ikmal erlerinin toplamı 250.000 kişiydi. Mütareke zamanı 7'nci Ordu emrinde dört

²⁴² Enver Ziya Karal, **a.g.e.**, s.536-537.

²⁴³ Hüseyin Hüsnü, Emir (Erkilet)., **Yıldırım**, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 16

²⁴⁴ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, (1908-1920)**, III. Cilt, 6. Kısım 1. Kitap Ankara Genelkurmay Basımevi 1971, s.386.

²⁴⁵ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi.**, C.1, s. 496.

²⁴⁶ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi.**, C.1, s.496.

tümen , geri teşkilleri dahil 20.000 kişi kalmıştı. “Bu duruma göre 230.000 zayıat verilmişti. İngilizlerin ise 58.338 zayıatı vardı”²⁴⁷

Liman Von Sanders, Mustafa Kemal ve Cemal Paşaların cephe komutanı olarak anlattıkları birbirleriyle uyumludur. Zaman zaman emir komutadaki zaafardan dolayı Osmanlı Devleti'nin insan kaybı çok olmuştur. Bu da bize göstermektedir ki hayal peşinde koşmak güzeldir, rüya görmek ise uyandıığımızda faciayla karşılaştığımızı, yani gerçeği görmemizi engellemez. Osmanlı Devleti Filistin cephesinde İngilizlerle ve onların sömürgeleriyle savaştı. Ayrıca İngilizlerin çil çil altınlarına kanan Müslüman Araplarda Osmanlı askeri öldürmekte bir beis görmemiş Osmanlı Askerini kurşunları ve eğri hançerleri ile de yok etmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu cephedeki insan kaybı bu yüzden 230.000'lere çıkmıştır.

Filistin Cephesi'nde savaşan Ydk. Piy. Tğm. İbrahim SORGUÇ'un **Kaybolan Filistin** adlı hatırat kitabında belirttiği bir değerlendirmeyi de gözardı etmemek gerekir:

“Biz Filistin'de Türk askerlerinde fazlası ile mevcut olan cesaret ve kahramanlık hasletlerini kullanamadık. Neden kullanamadık? Çünkü üstü başı perişan, karnı aç askere hakim olunamamıştır.”

Filistin Cephesinde askere hakim olunamadığı gibi yaralı olan askerlerinde bakımı, tedavisi yeterince dikkatli yapılmadığı için büyük kayıplar verilmiş ayrıca askerin savaşma gücü yitirilmiştir. “Bu da Filistin Cephesinde yenilgiyi kaçınılmaz yapmıştır”.²⁴⁸

²⁴⁷ Atatürk'le ilgili Arşiv Belgeleri (1911-1921) Tarihleri Arasında 106 Belge, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, Ankara 1982, s.20.

²⁴⁸ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s.438.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı acıları ve yıkımlarıyla insanlık tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu savaş, insanlığın o güne kadar gördüğü en kapsamlı askeri çarpışmadır. XX. yüzyılın başında çağın gelişimine damgasını vuran bu savaş sonraki çatışmaların da sebeplerinde etkili olmuştur. Paylaşım mücadelesinin uzantısı olan ilk büyük savaş üç kıtada milyonlarca insanın ölümüne ve derin acılara yol açmıştır. İngiliz hakimiyetindeki dünyada Almanya'nın meydan okuması savaşın en belirleyici nedenini teşkil etmiştir. Savaş, mağlupları derinden sarstığı gibi galipleri de büyük oranda etkilemiştir. Askeri kazanç konusunda ise zaten kazanan hiç olmamıştır.

Savaştan sonra Almanya çökertilmiş, tehlike olması en azından bir süre için bertaraf edilmiştir. Rusya çökmüş, rejim değişikliği olmuştur. Fransa ağır yaralar almıştır. İngilizler bir daha asla tek güç olamayacak kadar ağır ekonomik yaralar almıştır. Avusturya-Macaristan parçalanmış, yeni sorunlu coğrafyalar ortaya çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girişi ve mağlup oluşu da Ön Asya'yı, uzantıları XX .yüzyıl boyunca bitmeyecek sorunlarla baş başa bırakmıştır. Dört yıl süren savaş insanlarda büyük manevi çöküntüye yol açmıştır. Savaştan sonra Avrupa'da yayılan grip salgınında milyonlarca insan iyi beslenememiş, zayıf kalmış bedenlerinden dolayı ölmüştür. İnsan sağlığına aktarılması gereken kaynaklar savaşa akıtılınca sonuçları felakete yol açmıştır.

XX. yüzyılı biçimlendiren Birinci Dünya Savaşı'nın Bolşevik devrimini doğurması yüzyılın politik kaderini de önemli ölçüde belirlemiştir. Yine bu savaş bir devin doğuşuna, Amerika Birleşik Devletleri'nin süper güç oluşuna zemin hazırlamıştır. XX. yüzyılın kaderine yön verecek askeri ve politik güçler hep ilk büyük savaşın sonuçlarından çıkmıştır. Ezilmişliğin verdiği öfkeye ağır antlaşmalar eklendikten sonra "barışa son veren barış" imzalanmış oluyordu. Çok geçmeden Küçük Asya'da Osmanlıların enkazından Milliyetçi Türkler bağımsızlıklarını almaya kadar silahlı mücadeleye girişmişlerdir. Avrupa'da Hitler'in başını çektiği Naziler iktidara yürüyerek, ikinci büyük savaşın ilk sinyallerini vermişlerdir.

Ortadoğu'daki durum ise barıştan sonra vahim bir hal almıştır. İngilizlerin Araplara verdiği sözler unutulmaya başlanmıştır. İngiliz desteği ve kışkırtmasıyla Osmanlılara karşı ayaklanan ve arkadan vuran Arapların gelecekleri kendi iradeleri dışında şekillenmeye mahkum olmuştur. Çözümlemesi XXI. yüzyıla sarkan Arap-İsrail problemini hazırlayan sebepler Ortadoğu coğrafyasında yine savaş sonrasında yaşanmaya başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderi üzerinde ve yerine kurulacak olan Türkiye'nin biçimlenmesinde rol oynayacak olaylar yine Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra zemin bulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş sırasında maddi ve manevi olarak verdiği kayıpların büyüklüğü Kurtuluş Savaşı'nın ne kadar zor koşullar altında yapılmış olduğunu ortaya koymuştur. Türklerin verdiği kayıplar daha sonraki mücadelelerinde ve kuracakları yeni devletin yapılanmasında büyük zorluklarla uğraşmayı gerektirmiştir. Yetişmiş nüfusun savaşlarda kaybı Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ileriki yıllarda yapacağı kalkınma hamlelerini önemli ölçüde etkilemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu Ortadoğu'daki topraklarının tümünü yitirmiştir. Ancak Kafkasya'ya verilen önem yerine Enver Paşa'nın zamanında tedbir alması durumunda, Suriye ve Irak'ta daha başarılı olunabileceği düşünülmüştür. Aynı şekilde zamanında Filistin bölgesinden kademeli çekilme sağlanmış olsa kayıplar hiç bu kadar ağır olmaz ve Kurtuluş Savaşı'nın alt yapısı daha güçlü oluşturulabilirdi. Hazırlıksız savaşa giriş zaten tükenmiş olan devlet kaynaklarını tamamen bitirmiştir. Yapılan taktik hatalar da İmparatorluğun Anadolu haricindeki toprakları yitirmesine yol açmıştır. Kafkasya'da ise Rus Çarlığının devrilmesiyle ortaya çıkan boşluktan faydalanıp savaşın sonuna doğru Bakü'ye ulaşılmışsa da, bu başarı kalıcı hale getirilememiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşan güçler içerisinde askeri ve ekonomik gücü değerlendirildiğinde gösterdiği başarılar ve dayanma azmi ise dört yıllık savaş boyunca dikkat çekici olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı Avrupa'da siyasi haritayı büyük ölçüde değiştirmiştir. Başarılı olunamamışsa da amaç Almanya ve müttefiklerinin bir daha asla baş

kaldıramaması üzerine kurulan bir barış anlaşması yapmak olmuştur. Barışa son veren barış bu felsefeyle oluşturulmuştur.

Başta, Çanakkale ve Filistin Gazisi Ali Galip Yoluç'un ve diğer subay ve komutanların hatıralarında Osmanlı Devleti'nin hakim olduğu topraklarda iktisadi, siyasi, eğitim alanında reformlar yapamadığı, entelektüel aydın yetiştiremediği görülmektedir. Batıdan gelen bilim adamı kisveli arkeolog ve sanat tarihçilerinin "ajan" oldukları bilinmesine rağmen bunlara izin verilmesi, Osmanlı Devleti'nin vatan savunmasındaki en büyük zaafiyetidir. Gertrud Bell, Lawrens ve onların hâmisisi Wiston Churchill, Osmanlı'yı Ortadoğu'dan atmak için bütün düzenekleri kurmuşlar ve Müslüman Arapların da desteği ile Osmanlı Devleti Ortadoğu'dan uzaklaştırılmıştır. Bu dönemde Filistin'e çoğunluğu Rus Yahudisi 30.000 kişi yerleştirilmiştir. Kendisi de Koşer Mutfağı kullanan ve Templer Şövalyesi uzantısı olan Eski Ahit'e inanan ve bu yüzden Osmanlı'nın yıkılması için arka planda hazırlıklar yapan Liman Von Sanders'in, Suriye-Filistin'deki ordunun komutanı olması düşündürücüdür. Bu çerçevede Liman Paşa'nın, Enver Paşa'nın kendisinden habersiz, Filistin'deki Yahudilerin Kafkas Cephesi'ne gönderilmesine yönelik emrini öğrendikten sonra bu emrin uygulanmaması için büyük itina göstermesi de dikkat çekicidir.

Liman Paşa Türk insanını hiç sevmemiştir, bu yüzden de hatıralarında şu ifadeye yer vermiştir: "Türkler ile Suriyeliler arasındaki anlaşmazlığı en iyi biçimde şu Suriye atasözü dile getirir Türklerin ayak bastığı yerde yüzyıl ot bitmez."

Komuta ettiği askerin vatan uğruna, din uğruna, namus uğruna nasıl ölüme gittiğini en iyi gören kendisi olmasına rağmen, Türk insanını incitecek bu tür anlatımlar kullanması düşündürücüdür.

Bu savaşta Arapların eğri hançerleriyle Türkleri Halep'in kuzeyinde yakalayıp koyun boğazlar gibi kesmeleri suretiyle ortaya koydukları vahşete İngilizler de tanıklık etmiştir. Bu vahşeti savaş ve propaganda merkezinin foto-film şubesi tespit etmiş, bu filimler günümüze de bir belge olarak gelmiştir. Günümüzde

Ortadoğu politikaları geliştirilirken tarihten ders almak gerekir. Ülkemiz üniversitelerinde Filistin Cephesi ile ilgili ayrı bir araştırma merkezinin kurulması bütün belge ve bilgilerin bir merkezde toplanması geleceğin araştırmacıları için daha iyi olacağı kanaatimizi bu çalışmamız pekişirmiştir.

KAYNAKÇA

A. ARŞİV BELGELERİ

BOA, DH. KMS, 46/-129, 26. Ra. 1336.

BOA, DH. KMS, 48/64, 24/2/1336.

B. ZABIT CERİDELERİ

MECLİS-İ MEBUSAN ZABIT CERİDESİ, C.1, Devre:3, İçtima senesi:1, TBMM Basımevi, Ankara 1991.

MECLİS-İ MEBUSAN ZABIT CERİDESİ (İçtima-ı Fevkalâde), Cilt 2, Devre:3, İçtima Senesi:1, TBMM Basımevi, Ankara 1991.

C. KİTAPLAR

AÇBA, Sait., **Osmanlı Devleti'nin Dış Borçlanması** (1854-1914), İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Afyon 1995.

AKAD, Mehmed Tanju., **Osmanlıların Stratejik Sorunları**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1995.

AKYÜZ, Yahya., **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu** (1919-1922), T.T.Y., Ankara 1975.

AL-JUMAILY, Q. Assam Kıt., Ed. İzzet, ÖZTOPRAK., **Irak ve Kemalizm Hareketleri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.

ARMAOĞLU, Fahir., **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1994.

-----, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi** (1914-1990), 7. Baskı, Cilt. 1, 1914-1980 Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991.

ATABAY, Mithat, **II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Milliyetçilik Akımları**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.

Atatürk’le ilgili Arşiv Belgeleri (1911-1921) Tarihleri Arasında 106 Belge, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, Ankara 1982.

ATAY, Falih Rıfkı., **“Zeytindağı”** Cumhuriyet, Ankara 1998.

ATAY, Falih Rıfkı., **“Atatürk’ün Bana Anlattıkları”** Cumhuriyet yayınları, Ankara 1998 .

AYDEMİR, Şevket Süreyya., **Enver Paşa**, Remzi Kitabevi, Cilt II..

AYDOĞAN, Metin, **Bitmeyen Oyun, Türkiye’yi Bekleyen Tehlikeler**, Umay yayınları, İzmir, 2006.

BALCI, Ramazan, **Osmanlıyı Yıkan Cephe Filistin**, Nesil Yayınları, İstanbul 2006.

BAYUR, Yusuf Hikmet., **Türk İnkılabı Tarihi, Cilt. III, 1914-1918 Genel Savaşı**, Kısım III, 1915-1917 Vuruşmaları ve Bunların Siyasal Tepkisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

BERKES, Niyazi., **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Doğu Batı Yayınları, İstanbul 1978.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Sina Filistin Cephesi, IV. Cilt, 2. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1986.

I. Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3. Ordu Harekatı,
Genelkurmay Basımevi, 1993.

CEMAL Paşa , **Hatıralar**, İş Bankası Yayınları, İstanbul Yayınları,
İstanbul, 2006.

ÇAYCI, Abdurrahman., **Büyük Sahra'da Türk Fransız Rekabeti (1858-1911)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.

ÇETİNER, Yılmaz., **Son Padişah Vahdettin**, 8. Baskı, Milliyet Yayınları,
İstanbul 1997.

ÇULCU, Murat., **Marjinal Tarih Tezleri**, Erciyaş Yayınları, İstanbul 1995.

EKREM, Reşat., **Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar (1300-1920)
ve Lozan Muahedesi**, 24 Temmuz 1923, İstanbul 1934.

ELDEM, Vedat, **Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı
İmparatorluğu'nun Ekonomisi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi,
Ankara 1994.

EMİR, Hüseyin Hüsnü, **Yıldırım**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2002.

Erkan-ı Harb Binbaşı Vecihi Bey'in Anıları, Filistin Ricatı, (Yayına
Hazırlayan: Murat Çulcu), Arba Yayınları, İstanbul 1993.

ERDEN, Ali Fuad, **Birinci Dünya Harbi'nde Suriye Hatıraları**, İş
Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2003.

FROMKLIN, David., **Barışa Son Veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl
Kuruldu**, (Çev. Mehmet Harmancı), 3. Baskı, Sabah Yayınları,
İstanbul 1995.

GÖNEY, Süha., **Siyasi Coğrafya**, İstanbul Üniversitesi Basımevi ve Film Merkezi, İstanbul 1993.

GÖRGÜLÜ, İsmet., **On yıllık Harbin Kadrosu 1912-1922, Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Harbi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993.

GÜRÜN, Kamuran., **Savaşın Dünya ve Türkiye**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1986.

HALE WILLIAM., **Türkiye’de Ordu ve Siyaset**, Hill yayınları, İstanbul 1996.

HART, Liddell., **II. Dünya Savaşı Tarihi** (Çev. Kerim Bağrıaçık), 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1988.

HATEMİ, Nilüfer, **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri**, Cilt I-II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

HEATON, Herbert., **Avrupa İktisat Tarihi** (İlk Çağdan Sanayi Devrimine) (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Yayınevi, 1995.

HİRSCH, Ellen., **İsrail’in Gerçekleri**, İsrail Enformasyon Merkezi, Homoker Press Kudus, İsrail 1997.

HİTLER, Adolf., **Kavgam** (Çev. A. Nejad), 9. Baskı, Toker Yayınları, İstanbul 1989.

HOBSBAWM, Eric., **20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, (Çev. Yavuz Alogan), İstanbul 1996.

HOPKIRK, Peter., **İstanbul’un Doğusunda Bitmeyen Oyun**, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Yayınları, İstanbul 1995.

İĞDEMİR, Uluğ, **Atatürk'ün Yaşamı**, I. Cilt, 1881-1918, Türk Tarih Kurumu basımevi, Ankara 1988.

İLTER, Erdal., **Ermeni ve Rus Mezalimi (1914-1916)**, Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Serisi, Ankara 1999.

İNAN, Ali Mithat, **Atatürk'ün Not Defterleri**, Gündoğan Yayınları, Ankara 1998.

KARAL, Enver Ziya., **Osmanlı Tarihi**, IX. Cilt, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996.

KAYALI, Hasan., **Jön Türkler ve Araplar Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)**, Tarih Vakfı Yurt Yayın, İstanbul 1988.

KEEGAN, John., **Savaş Sanatı Tarihi**, (Çev. Fusun Doruker), Sabah Yayınları, İstanbul 1995.

KELEŞYILMAZ, Vahdet., **Teşkilat-ı Mahsusanın Hindistan Misyonu (1914-1918)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.

KENNEDY, Paul., **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri (1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askeri Çatışmalar)**, (Çev. Birtane Koranakçı), 6. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1996.

KENNENDY, Paul, **Yirmibirinci Yüzyıla Hazırlanırken**, (Çev. Fikret Üçcan), 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1996.

KENT, Marian, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler Tarih Vakfı Yayınları**, İstanbul 1999.

KINROSS, Lord., **Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, (Çev. Necdet Sander), 12. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1994.

KOÇAK, Cemil., **Türk-Alman İlişkileri (1923-1939) İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Siyasal, Kültürel, Askeri ve Ekonomik İlişkiler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

KONGAR, Emre., **21. Yüzyılda Türkiye 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, 5. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1998.

KURAT, Akdes Nimet., **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, 3. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993.

Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerin Raporları, Türk Kültür Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1966.

KURŞUN, Zekeriya., **Necid ve Ahıs'da Osmanlı Hakimiyeti, Vehhabi Hareketi ve Suud Devleti'nin Ortaya Çıkışı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998.

KUTAY, Cemal., **Tarihte Türkler Araplar Hilafet Meselesi**, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1998.

LEWIS, Bernard., **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Metin Kıratlı), 6. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1996.

LUKACS, John., **Yirminci Yüzyılın ve Modern Çağın Sonu**, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Yayınları, İstanbul 1993.

- MASSIE, Robert K., “**Dretnot**” **İngiltere, Almanya ve Yaklaşan Savaşın Ayak Sesleri**, (Çev. Mehmet Harmancı), Sabah Yayınları, İstanbul 1995.
- MUSTAFA Mümin, **Cepheden Cepheye**, Arma Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1998.
- NEİLL, William H. Mc., **Dünya Tarihi**, (Çev. Alaeddin Şenel), 3. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1994.
- NUR, Rıza, **Türk Tarihi**, III. Cilt, KutluğYayınları, İstanbul, 1973.
- ORTAYLI, İlber., **Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu**, Kaynak Yayınları, İstanbul 1983.
- ÖKE, Mim Kemal., **Belgelerle Türk-İngiliz İlişkilerinde Musul ve Kürdistan Sorunu 1918-1926**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1992.
- ÖNSOY Rıfat, **Osmanlı Borçları**, Turhan Kitabevi, Ankara 1999.
- ÖZÇELİK, Ayfer, **Ali Fuat Cebesoy**, Akça Yayınları, Ankara 1993.
- PALMER, Alan., **Son Üçyüz Yıl Osmanlı İmparatorluğu Bir Çöküşün Yeni Tarihi**, (Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak), Sabah Yayınları, İstanbul 1995.
- PERLMUTTER, Amos., **İsrail’de Ordu ve Politika** (Çev. Tacettin Güneş), Akademi Yayınları, İstanbul 1993.
- POLAT, Fazıl., **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi** (Sina-Filistin Cephesi), C. IV, KI Genelkurmay Yayınları, Ankara 1979.

POLATKAN, Salih., **Doküman ve Fotoğraflarla I.ve II. Dünya Savaşı Özeti**, Genelkurmay Basımevi, İstanbul 1972.

POMIANKOWISKI, Joseph, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü 1914-1918 I. Dünya Savaşı**, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1990.

SANDER, Oral., **Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e**, 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara 1997.

SANDERS, Limon Von., **Türkiye'de Beş Yıl**, Cumhuriyet yayınları, Ankara 1999.

SARICA, Murat., **Birinci Dünya Savaşından Sonra Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919-1929)**, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, İstanbul 1992.

SELÇUK Kızıldağ, **Çanakkale Cesaretin Bedeli**, Arma Yayınları, İstanbul, 2003.

SERDAR, Mehmet Törehan., **Bitlis'te Ermeniler ve Ermeni Mezalimi**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 1996.

SHAW, Stanford J.-SHAW, Ezel Kural., **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, II. Cilt, Reform Devrim ve Cumhuriyet, Modern Türkiye'nin Doğuşu 1808-1975, (Çev. Mehmet Harmancı), e Yayınları, İstanbul 1983.

SORGUÇ, Erdoğan., **Yedek Piyade Tğm. İbrahim Sorguç'un Anıları, İstiklal Harbi Hatıratı, Kaybolan Filistin**, İzmir 1996.

SÜSLÜ, Azmi, **Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı**, , Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990 .

STODDARD, Philip H., **Teşkilat-ı Mahsusa**, (Çev. Tansel Demirel), 2. Baskı, Arba Yayınları, İstanbul 1994.

ŞİMŞİR, Bilal., **Osmanlı Diplomatik Belgelerinde Ermeni Sorunu**, Türk Tarih Kurumu,1989.

ŞİMŞİR, Bilâl, **Malta Sürgünleri**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1976.

TAŞKIRAN, Cemalettin, **I. Dünya Savaşı'nda Türk Esirleri Ana Ben Ölmedim**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2001.

TURAN, Şerafettin., **Türk Devrim Tarihi, İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, **Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi, İdari Faaliyetler ve Lojistik**, X. Cilt, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III. Cilt, 6. Kısım (1908-1920), 1. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1971.

UÇAROL, Rifat., **Siyasi Tarih**, 2. Baskı, Harb Akademileri Basımevi, İstanbul 1982.

UMAR, Ömer Osman (Suriye) **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)**, Atatürk Araştırma Merkezi Ankara 2005.

ÜÇOK, Coşkun., **Siyasi Tarih** (1789-1960), 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1978.

YILMAZ Faruk., **İmparatorluk Döneminde Türk-Alman İlişkileri**, Berikan, Ankara 2004.

YILMAZ Faruk, **General Falkenheim'in Hatıratı**, Berikan Yayınları, Ankara 2002.

WALLACH, Jehuda L., **Bir Askeri Yardımın Anatomisi Türkiye'de Prusya-Alman Askeri Heyetleri 1835-1919** (Çev. Fahri Çeliker), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1985.

C. MAKALELER, BİLDİRİLER

BAYUR, Hikmet, **"Mustafa Kemal'in Bir Raporu"** Belleten, sayı:80, Ankara 1956, s.627-628.

TONKA, Bünyamin Nami, **Romandan Devlete**, "Türk Kültüründe Ayrıntılar:Roman Sempozyumu Tebliği, 1998 Nisan Marmara Üniversitesi, İstanbul.

ZEYREK Şerafettin, "Çanakkale Cephesinde Hava Gücü ve Hava Savaşları", **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, AÇASAM Yayınları, Sayı:1, Mart 2003.

D. ANSİKLOPEDİLER

Dünya Savaşları Ansiklopedisi, Görsel Yayınları, Cilt 1, İstanbul 1988

EKLER

- 1- Tablolar
- 2- Hüseyin Hüsnu EMİR (Erkilet) **Yıldırım** Adlı Eserinden Filistin Cephesi İle İlgili Kroki ve Haritalar
- 3- Ali Galip YOLUÇ'un Yayınlanmamış El Yazılı Defterin Filistin Cephesi İle ilgili Bölümü Fotokopileri

Ek-1: Tablo 1. Dretnot Yarışı 1905-1914

İNGİLİZ DRETNOTLARI

Geminin adı ve sınıfı	Program yılı	Bitiş tarihi	Taşıma kapa. (ton)	Hız Tas. (mil)	Ana silahlar
Dreadnought	1905-6	12-06	17.900	20.9	10 adet 12 inç
BELLEROPHON SINIFI					
Bellerophon	1906-7	2-09	18.600	20.75	
Superb	1906-7	5-09	18.600	20.75	10 adet 12 inç
Temeraire	1906-7	5-09	18.600	20.75	
ST. VINCENT SINIFI					
St. Vincent	1907-8	5-09	19.250	21	
Vanguard	1907-8	2-10	19.250	21	10 adet 12 inç
Collingwood	1907-8	4-10	19.250	21	
Neptune	1908-9	1-11	19.900	21	10 adet 10 inç
COLOSSUS SINIFI					
Colossus	1909-10	7-11	20.000	21	10 adet 12 inç
Hercules	1909-10	8-11	20.000	21	
ORION SINIFI					
Orion	1909-10	1-12	22.500	21	
Conqueror	1909-10	11-12	22.500	21	
Monarch	1909-10	3-12	22.500	21	10 adet 13.5 inç
Thunderer	1909-10	6-12	22.500	21	
KING GEORGE V SINIFI					
King George V	1910-11	11-12	23.000	21	
Ajax	1910-11	3-13	23.000	21	
Centurion	1910-11	5-13	23.000	21	10 adet 13.5 inç
Audacious	1910-11	10-13	23.000	21	
IRON DUKE SINIFI					
Benbow	1911-12	11-14	25.000	21	
Emperor of India	1911-12	11-14	25.000	21	10 adet 13.5 inç
India	1911-12	3-14	25.000	21	12 adet 6 inç

Iron Duke	1911-12	6-14	25.000	21	
Marlborough					
QUEEN ELIZABETH					
SINIFI					
Queen Elizabeth	1912-13	1-15	27.500	25	
Warspite	1912-13	3-15	27.500	25	8 adet 15 inç
Barham	1912-13	10-15	27.500	25	14 adet 6 inç
Valiant	1912-13	2-16	27.500	25	(Queen Elizabeth'de
Malaya	1912-13	2-16	27.500	25	16 adet 6 inç)
ROYAL SOVEREIGN					
SINIFI					
Royal Sovereign	1913-14	5-16	25.750	21	
Royal Oak	1913-14	5-16	25.750	21	
Revenge	1913-14	3-16	25.750	21	8 adet 15 inç
Resolution	1913-14	12-16	25.750	21	14 adet 6 inç
Ramillies	1913-14	9-17	25.750	21	
İNGİLİZ SAVAŞ KRUVAZÖRLERİ					
Geminin adı ve sınıfı	Program yılı	Bitiş tarihi	Taşıma kapa. (ton)	Hız Tas. (mil)	Ana silahlar
INVINCIBLE SINIFI					
Invincible	1905-6	3-09	17.250	25.5	
Inflexible	1905-6	10-08	17.250	25.5	8 adet 12 inç
Indomitable	1905-6	6-08	17.250	25.5	
INDEFATIGABLE					
SINIFI					
Indefatigable	1908-9	4-11	18.750	25.8	
New Zeland	1909-10	11-12	18.800	25.8	8 adet 12 inç
Australia	1909-10	6-13	18.800	25.8	
LION SINIFI					
Lion	1909-10	5-12	26.350	27	
Princiss Royal	1909-10	11-12	26.350	27	8 adet 13.5 inç

Queen Mary	1910-11	8-13	27.000	28	
					8 adet 13.5 inç, 12
Tiger	1911-12	10-14	28.500	28	ad.6 i
NASSAU SINIFI					
Nassau	1906-7	10-09	18.873	19	
Westfalen	1906-7	11-09	18.873	19	12 adet 11 inç
Rheinland	1907-8	4-10	18.873	19	12 adet 5.9 inç
Posen	1907-8	5-10	18.873	19	
HELGOLAND SINIFI					
Helgoland	1908-9	8-11	22.808	20.5	
Ostfriesland	1908-9	8-11	22.808	20.5	12 adet 12 inç
Thüringen	1908-9	7-11	22.808	20.5	14 adet 5.9 inç
Oldenburg	1909-10	5-12	22.808	20.5	
KAISER SINIFI					
Kaiser	1909-10	8-12	24.724	21	
Friedrich der					
Grosse	1909-10	10-12	24.724	21	10 adet 12 inç
Kaiserin	1910-11	5-13	24.724	21	14 adet 5.9 inç
Prinzregent					
Luitpold	1910-11	8-13	24.724	21	
König Albert	1910-11	7-13	24.724	21	
KÖNIG SINIF					
König	1911-12	8-14	25.796	21	
Grosser Kurfürst	1911-12	8-14	25.796	21	10 adet 12 inç
Markgraf	1911-12	10-14	25.796	21	14 adet 5.9 inç
Kronprinz	1912-13	11-14	25.796	21	
Wilhelm					
BAYERN SINIFI					
Baden	1913-14	10-16	28.600	22	
Bayern	1913-14	3-16	28.600	22	8 adet 15 inç
Sachsen	1914-15	*	28.800	22	16 adet 5.9 inç
Württemberg	1914-15	**	28.800	22	

ALMAN SAVAŞ KRUVAZÖRLERİ

Blücher	1906-7	10-09	15.842	24.8	12 ad. 8.2 i., 8 ad.
Von der Tann	1907-8	9-10	19.370	24.8	5.9 i.
Moltke	1908-9	9-11	22.979	25.5	8 ad. 11 i., 10 ad.
Goeben	1909-10	7-12	22.979	25.5	5.9 i.
Seydlitz	1910-11	5-13	24.988	27	
Lützow	1911-12	8-15	26.741	26.4	10 ad. 11 i., 12 ad.
Derfflinger	1911-12	9-14	26.600	25.8	5.9 i.
Hindenburg	1913-14	10-17	26.947	27.5	10 ad. 11 i., 12 ad.
					5.9 i.
					8 ad. 12 i., 14 ad.
					5.9 i.
					8 ad. 12 i., 12 ad.
					5.9 i.
					8 ad. 12 i., 14 ad.
					5.9 i.

*21 Kasım 1916'da başlandı fakat tamamlanmadı.

**20 Haziran 1917'de başlandı fakat tamamlanmadı.

Ek-2 Tablo 2.1914'de Güçlerin Ulusal Gelirleri, Nüfusları ve

Kişi Başına Gelirleri

Ulusal	Nüfus	Kişi Başına
Gelir		Gelir

	S 37 milyar	98 milyon	S 377
Birleşik Dev.			
Britanya	11	45	244
Fransa	6	39	153
Japonya	2	55	36
Almanya	12	65	184
İtalya	4	37	108
Rusya	7	171	41
Avusturya-	3	52	57
Macaristan			

EK-3 Tablo 3.Dünya İmalat Veriminde Nispi Paylar, 1880-1938 (Yüzde)

	1880	1900	1913	1928	1938
Britanya	22.9	18.5	13.6	9.9	10.7
Bir. Dev.	14.7	23.6	32.0	39.3	31.4
Almanya	8.5	13.2	14.8	11.6	12.7
Fransa	7.8	6.8	6.1	6.0	4.4
Rusya	7.6	8.8	8.2	5.3	9.0
Avusturya- Macaristan	4.4	4.7	4.4	-	-
İtalya	2.5	2.5	2.4	2.7	2.8

EK-4 Tablo.4 Güçlerin Kentsel Kesim Nüfusları (milyon olarak) ve Bu Nüfusların Toplam Nüfuslar İçindeki Yüzdesi, 1890-

	1890	1900	1910	1913	1920	1928	1938	
1 Britanya	11.2	13.5	15.3	15.8	16.6	17.5	18.7	5
(1)	(%29.9)	(%32.8)	(%34.9)	(%34.6)	(%37.3)	(%39.2)	(%39.2)	(1)
2 Birleşik D.	9.6	14.2	20.3	22.5	27.4	34.3	45.1	1
(2)	(%15.3)	(%18.7)8.	(%22.0)	(%23.1)	(%25.9)	(%28.7)	(%32.8)	(2)
3 Almanya	5.6	7	12.9	14.1	15.3	19.1	20.7	3
(4)	(%11.3)	(%15.5)	(%20.0)	(%21.0)	(%35.7)	(%34.4)	(%30.2)	(3)
4 Fransa	4.5	5.2	5.7	5.9	5.9	6.3	6.3	7
(3)	(%11.7)	(%13.3)	(%14.4)	(%14.8)	(%15.1)	(%15.3)	(%15.0)	(7)
5 Rusya	4.3	6.6	10.2	12.3	4.0	10.7	36.5	2
(8)	(%3.6)	(%4.8)	(%6.4)	(%7.0)	(%3.1)	(%7.1)	(%20.2)	(5)
6 İtalya	2.7	3.1	3.8	4.1	5.0	6.5	8.0	6
(5)	(%90)	(%9.6)	(%11.0)	(%11.6)	(%13.2)	(%16.1)	(%18.2)	(6)
7 Japonya	2.5	3.8	5.8	6.6	6.4	9.7	20.7	3
(6)	(%6.3)	(%8.6)	(%10.3)	(%12.8)	(%11.6)	(%15.6)	(%28.6)	(4)
8 Avusturya- Macaristan	2.4	3.1	4.2	4.6				
(7)	(%5.6)	(%6.6)	(%8.2)	(%8.8)				

<u>Almanya'dan :</u>	<u>Lira</u>	
XI 1914	5.000.000	Altın
III 1915	4.346.093	“
XI 1915	8.000.000	Hazine tahvili
XII 1915	11.700.400	“
II 1916	32.000.000	“
VIII 1916	35.981.400	“
XII 1916	6.000.000	“
IX 1917	50.000.000	“
X 1917	3.500.000	“
IX 1918	24.000.000	“
	<u>180.527.893</u>	
	2.173.046	altın
Avusturya'dan		
	<u>Kağıt para emisyonu</u>	
Tertipler	<u>Lira</u>	
I	6.519.139	tedavülden kaldırılan
	-1.371.220	
	5.147.919	
II	5.167.600	
III	8.131.000	
IV	52.581.400	
V	31.955.529	
VI	41.994.590	
VII	13.770.525	
	158.748.563	Küçük para ve pullar
Tertip dışı	<u>986.150</u>	
	<u>159.734.713</u>	

EK-5, Tablo:5 Avanslar

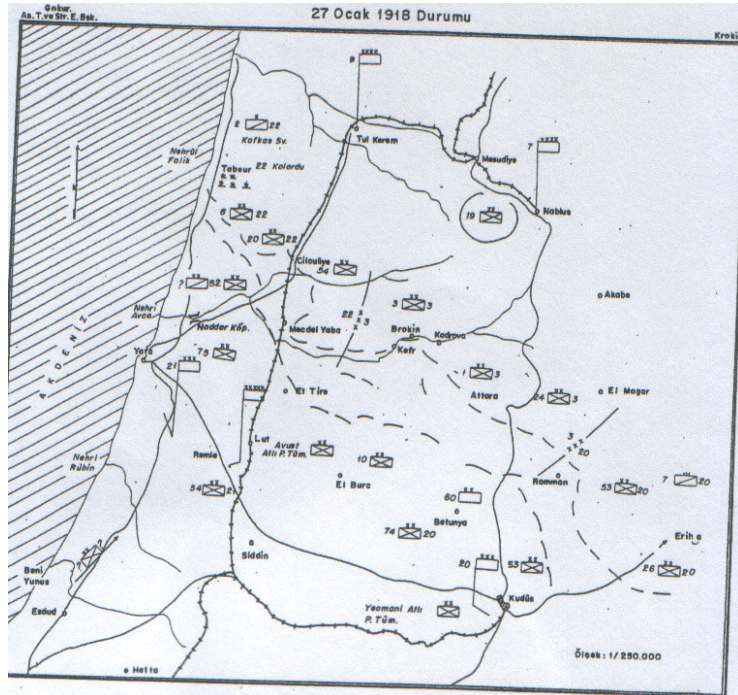
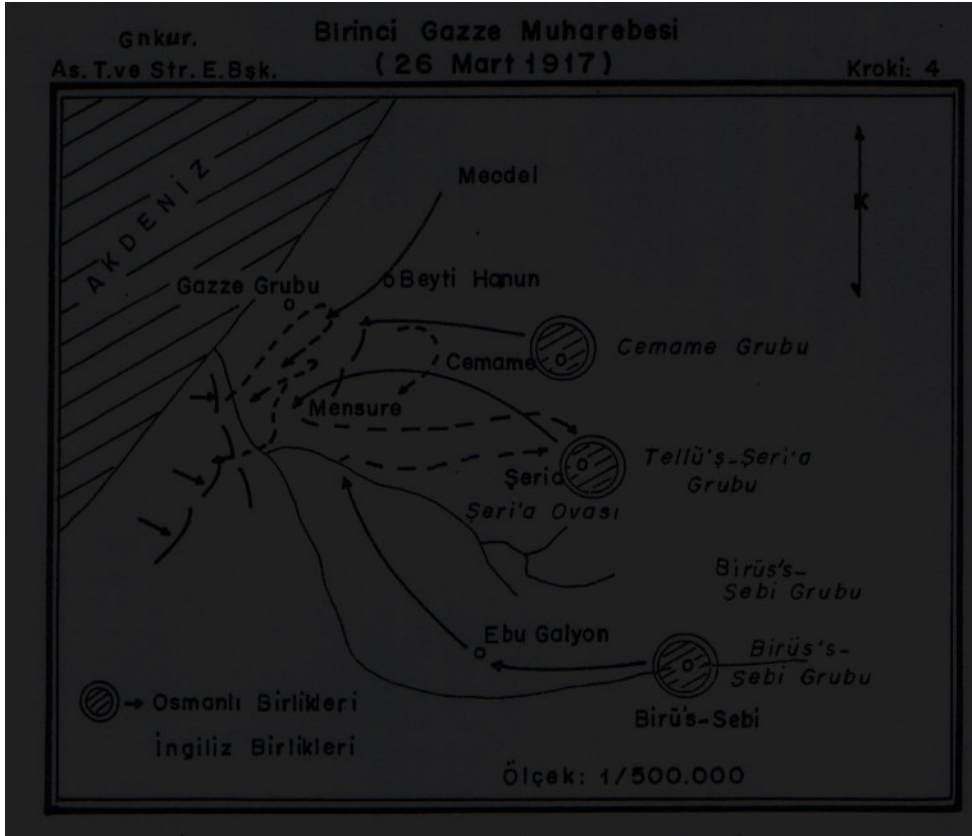
EK-6**11 Kasım 1914 Tarihli Cihad-I Ekber Hattı Hümayunu**

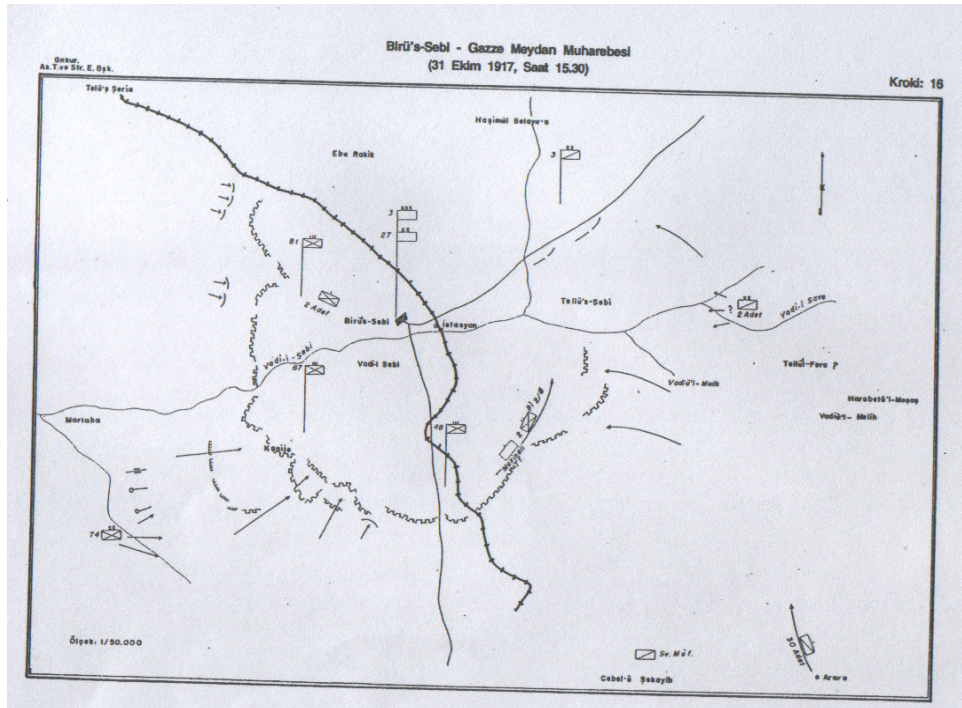
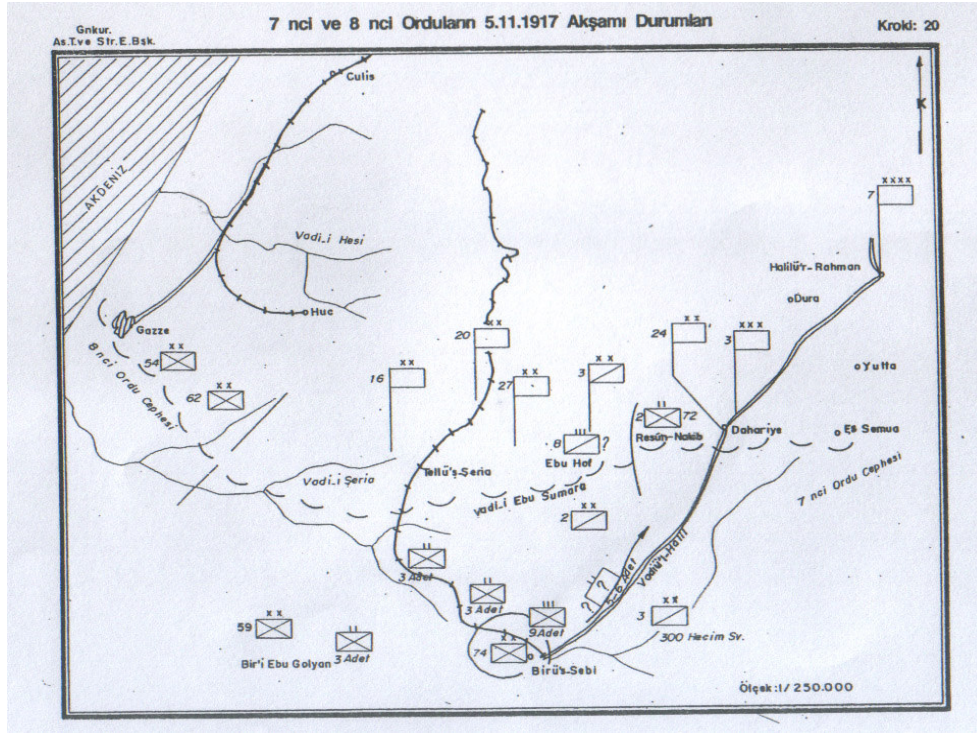
Orduma, Donanmama; Düveli muazzama arasında harp ilân edilmesi üzerine her daim nagihani ve haksız tecavüzlere uğrayan devlet ve memleketimizin hukuk ve mevcudiyetini fırsatçı düşmanlara karşı icabında müdafaa edebilmek üzere sizleri silah altına çağırıştım. Bu suretle müsellâh bitarafılık içinde yaşamakta iken Karadeniz Boğazı'na torpil koymak üzere yola çıkan Rus donanması talimle meşgul olan donanmamızın bir kısmı üzerine ansızın ateş açtı. Hukuk-u beynelmilele mugayir olan bu haksız tecavüzün Rusya tarafından tahsiline intizar olunurken, gerek mezkur devlet ve gerek müttetikleri İngiltere, Fransa devletleri sefirleri geri çağırarak suretiyle devletimizle münasebat-ı siyasilerini kat'ettiler. Müteakiben Rusya askeri, hudutlarımıza tecavüz etti. Fransa ve İngiltere donanmaları müştereken Çanakkale Boğazı'na, İngiliz gemileri Akabe'ye top attılar. Böyle yekdiğerini takip eden hainane düşmanlık âsârı üzerine öteden beri arzu ettiğimiz sulhu terk ederek Almanya ve Avusturya-Macar devletleriyle müttetikan menafi-i meşruamızı müdafaa için silaha sarılmaya mecbur olduk. Rusya devleti üç asırdan beri Devlet-i Aliye'mizi mülken pek çok zarara uğratmış, şevket ve kuvvet-i milliyemizi arttıracak intibah ve teceddüt asarını harple ve bin türlü desâis ile her defasında mahva çalışmıştır. Rusya, İngiltere ve Fransa devletleri zalimane bir idare altında inlettikleri milyonlarca ehl-i İslâmın diyanetine ve kalben merbut oldukları hilâfet-i muazzamamıza karşı hiçbir vakit su-i fikir beslemekten fariğ olmamıştır ve bize müteveccih olan musibet ve felakete müsebbib ve muharrik bulunmuşlardır. İşte bu tevessül ettiğimiz Cihad-ı Ekber ile bir taraftan şân-ı hilafetimize, diğerk taraftan hukûk-u saltanatımıza karşı îkâ edilegelmekte olan taarruzlara İnşa'allâh-u Te'ala ilelebet nihayet vereceğiz. Avn-i inayet-u Bâri ve meded-i ruhani-i Peygamberî ile donanmamızın Karadeniz'de ve cesur askerlerimin Çanakkale ve Akabe ve Kafkas hududunda düşmanlarımıza vurdukları ilk darbeler hak yolundaki gazabımızın zaferle tetevvüç edeceği hakkındaki kanaatimizi tezyit eylemiştir. Bugün düşmanlarımızın memleket ve ordularının müttetiklerimizin pay-ı celâdeti altında ezilmekte bulunması kanaatimizi teyit eden ahvaldendir. Kahraman askerlerim, Din-î mübini, vatanı azîimize kasteden düşmanlara açtığımız bu gaza ve cihat yolunda bir an azm-ü semavattan ve fedakârlıktan ayrılmayınız. Düşmana aslanlar gibi savlet ediniz. Zira hem devletimizin, hem fetava-yı şerife ile davet ettiğim üç yüz milyon ehl-i İslâmın hayat ve bekası sizlerin muzafferiyetinize bağlıdır.

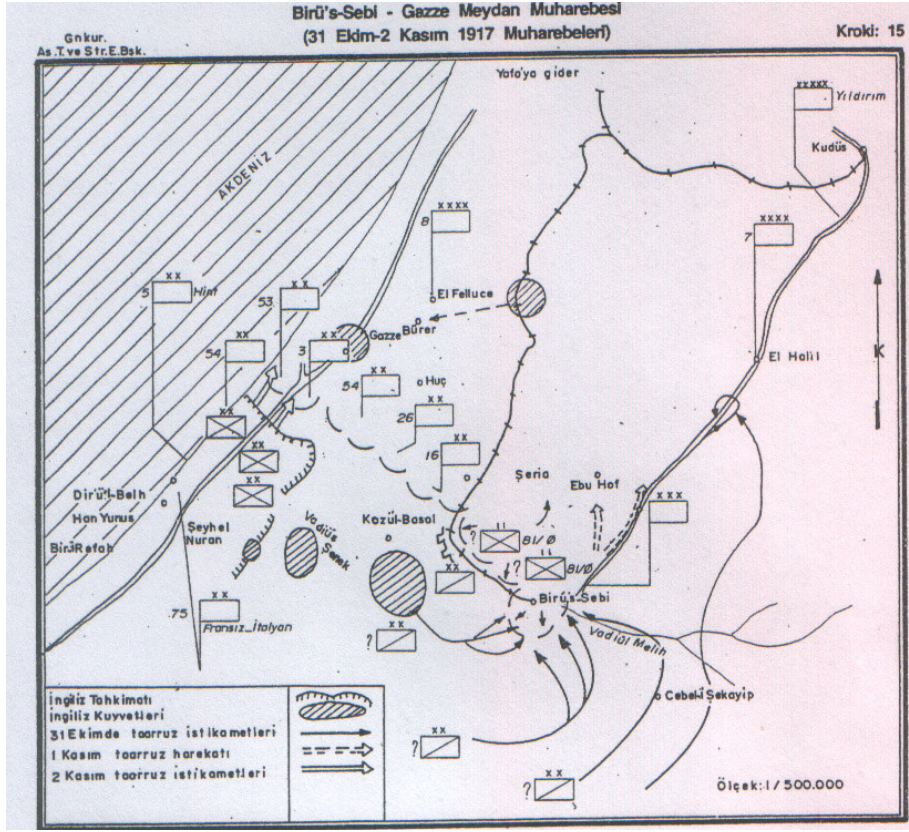
Mescitlerde, camilerde, Kâbetullah'da huzur-u Rabbiâlemine kemal-i vecd-i istiğrak ile müteveccih üç yüz milyon masum ve mazlum mümin kalbinin dua ve temenniyatı sizinle beraberdir. Asker evlatlarım, Bugün uhdenizde terettüp eden vazife şimdiye kadar dünyada hiçbir orduya nasip olmamıştır. Bu vazifeyi ifa ederken bir vakitler dünyayı titretmiş olan Osmanlı ordularının hayrülhalefleri olduğunuzu gösteriniz ki, düşman-ı din-i devlet bir daha mukaddes topraklarımıza ayak atmaya , Kâbetullah'ı ve merkad-i münevvere-i nevâbîyi ihtiva eden arazi-i mübarekey-i Hicaziye'nin istirahatını ihlale cüret edemesin, dinini, vatanını, namusunu askerisini silah ve müdafaa etmeyi Padişah uğrunda olduğunu düşmanlarımıza müessir suretle gösteriniz. Hakkı dil bizde, zulm-ü avdan düşmanlarımızda olduğundan düşmanlarımızı kahretmek için Cenab-ı Adili Mutlak'ın inayet-i gurrası ve Peygamber-i zîşânımızın inayet-i manevîsi bize yâr ve yâver olacağına şüphe yoktur. Bu cihattan mazisinin zararlarını telâfi etmiş şanlı ve kavi bir devlet olarak çıkacağımıza eminim. Bugünkü harpte birlikte hareket ettiğimiz dünyanın en cesur ve muhteşem iki ordusu ile silah arkadaşlığı ettiğimizi unutmayınız. Şehitlerimiz şüheda-ı Salafeye müjdesi zafer götürsün. Sağ kalanlarımızın gazası mübarek, kılıcı keskin olsun.”

22 Zilhicce, 29 Teşrinievvel 1330

Mehmet Reşat







İngiliz İstihbarat Subayı Bnb. Waynertsşegin (Weinertshagen)'a Ait Düşürülmüş
Evrağa Göre Aralık 1917'de Yapılacak İngiliz Taarruz Planı ile Gerçekte Olan
Olayların Karşılaştırılması

